

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МОРЩ ЯРОСЛАВА ІГОРІВНА

УДК 336.74:330.34:334.012.74 (043.3)

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Покатаєва Ольга Вікторівна,
доктор економічних наук, професор

Запоріжжя – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	13
1.1. Генеза та сутність фіскальної політики як інструменту стимулювання економічного розвитку країни.....	13
1.2. Теоретичні засади формування фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.....	33
1.3. Реалізація фіскальної політики як механізму стимулювання економічного розвитку держави: зарубіжний досвід застосування	56
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ.....	75
2.1. Фіскальна політика в системі економічного розвитку держави.....	75
2.2. Аналіз особливостей реалізації фіскальної політики держави в умовах фінансової децентралізації в Україні.....	90
2.3. Обґрунтування детермінант впливу фіскальної політики на економічний розвиток України в умовах фінансової децентралізації.....	113
Висновки до розділу 2.....	132
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	135
3.1. Методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави.....	135

3.2. Інноваційні механізми збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність	156
3.3. Стратегічні аспекти формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів.....	170
Висновки до розділу 3.....	187
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	194
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

АР Крим – Автономна Республіка Крим;
АТО – антитерористична операція;
ВВП – валовий внутрішній продукт;
ВДВ – валова додана вартість;
ВЕД – види економічної діяльності;
ВРП – валовий регіональний продукт;
грн. – гривня;
ЄС – Європейський Союз;
ЖКГ – житлово-комунальне господарство;
ІСЦ – індекс споживчих цін;
м. – місто;
млн. – мільйон;
млрд. – мільярд;
МСП – мале та середнє підприємництво;
од. – одиниць;
п. – пункт;
ПДВ – податок на додану вартість;
ПДФО – податок із доходів фізичних осіб;
ПКС (purchasing power standards, PPS) – паритет купівельної спроможності;
р. – рік;
рр. – роки;
ст. – стаття;
США – Сполучені Штати Америки;
табл. – таблиця;
ум. – умовних.

ВСТУП

Актуальність теми. Формування дієвої фіскальної політики є запорукою ефективного економічного розвитку держави. Протягом тривалого часу її характерною ознакою як компоненти фінансової політики було спрямування на податкове регулювання. Перехід від централізованої системи формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів до децентралізованої спричинив суттєву трансформацію існуючої системи державного фінансового регулювання. Процеси фінансової децентралізації створюють передумови для зміни пріоритетів фіскальної політики, спрямованої на стимулювання ефективності формування і реалізації її складових – бюджетної, податкової та позикової політики на місцевому рівні, долучення органів місцевого самоврядування до її реалізації та посиленні їх відповідальності в частині виконання делегованих зобов'язань. За умови децентралізації фінансових ресурсів формування і реалізація фіскальної політики має ґрунтуватися на реорганізації міжбюджетних відносин, зміщенні акцентів із бюджету споживання на акумуляцію грошових коштів на місцевому рівні задля збільшення обсягу бюджету розвитку як основного інструменту активізації економічного розвитку держави. У короткостроковому періоді головною метою її впровадження є активізація економічної діяльності на місцевому рівні, а в довгостроковому – забезпечення економічного зростання. Основними положеннями розробки засад фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів є зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів, підвищення рівня інтенсивності розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Отже, ключовим завданням реорганізації фіскальної політики на сьогодні є її перетворення із дестимулюючого інструменту на ефективний засіб економічного розвитку держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Науковий пошук шляхів активізації економічного розвитку держави в умовах упровадження фінансової децентралізації в Україні через застосування складових фіскальної політики привертає увагу широкого кола наукових

діячів. Зокрема, проблематику формування теоретичних положень та впровадження бюджетної політики відображено в роботах А. Вдовиченка [24], В. Гейця [32], Т. Єфименко [53], Л. Лисяк [81; 82], І. Луїної [132], А. Савченка [133], В. Федосова [159], А. Чухно [167]. Ґрунтовний аналіз практичного впровадження податкової політики в Україні, розробка її теоретико-методологічних положень висвітлені у численних напрацюваннях українських науковців, а саме: В. Вишневського [28], О. Воронкової [31], Т. Косової [72; 73], О. Покатаєвої [114], А. Соколовської [51], Л. Тарангул [51; 149–151], О. Тімарцева [155], С. Юрія [175]. Дослідженню теоретичних і практичних аспектів фіскальної політики присвячено науковий доробок Л. Амбрик [4], І. Дем'янчук [41], М. Карліна [62], Р. Копича [70], В. Лагутіна [80], І. Лук'яненко [84; 85], В. Мельника [88], В. Пасічника [110], К. Стрижиченка [143], В. Тропіної [156], Н. Харченко [161], Н. Шикіної [171], Р. Щави [173]. Певні питання фіскальної політики в умовах децентралізації управління та її складові досліджено О. Андрущенко [5; 6; 112], О. Пипко [112], Н. Рековою [130], Т. Струпницькою [146], Г. Тельноюю [154; 201], І. Усковим [157; 158]. Важливе значення мають теоретичні та практичні напрацювання зарубіжних учених щодо сутності процесу децентралізації управління у фінансовій сфері: Р. Барро [*R. Barro*] [178], Дж. Б'юкенена [*J. Buchanan*] [180; 181], Р. Масгрейва [*R. Musgrave*] [180], Ч. Тіббу [*Ch. Tiebout*] [206], Л. Фельда [*L.P. Feld*] [179]. В основу розуміння сутності фіскальної політики покладено дослідження робіт Дж. Кейнса [*J. Keynes*] [65], П. Кехое [*P. Kehoe*] [185], Л. Крістіано [*L. Christiano*] [186], К. Лансінґа [*K. Lansing*] [196], Є. Майбурда [86], Л. Саммерса [*L. Summers*] [177], П. Самуельсона [*P. Samuelson*] [135], П. Хейне [*P. Heyne*] [162], В. Чарі [*V. Chari*] [189].

Широкий спектр українського наукового доробку щодо фіскальної політики та її складових потребує подальшого системного та комплексного аналізу з метою формування теоретичних положень і науково-практичних рекомендацій ізактивізації економічного розвитку держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Складність соціально-економічної

ситуації в Україні актуалізують науковий пошук розробки результативної фіскальної політики стимулювання економічного розвитку регіонів, визначають мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету: «Науково-методичне забезпечення фінансово-економічних процесів» (номер державної реєстрації 0116U004350, 2016–2021 рр.), у рамках якої автором досліджено положення щодо методичного підходу до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів; «Науково-методичне забезпечення фінансово-економічних процесів» (номер державної реєстрації 0110U003962, 2010–2015 рр.) у межах якої автором досліджено питання стимулювання складовими фіскальної політики економічного розвитку держави.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування і реалізації фіскальної політики з метою стимулювання економічного розвитку держави за умов фінансової децентралізації.

Для досягнення мети в роботі були поставлені такі *завдання*:

- розкрити сутність фіскальної політики як інструменту впливу на економічний розвиток держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- обґрунтувати теоретичні положення щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- удосконалити механізм формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- запропонувати науковий підхід до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі органів місцевого самоврядування через обґрунтування детермінантів її впливу на економічний розвиток в умовах фінансової децентралізації;

- обґрунтувати методичний підхід до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- розвинути методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- виокремити системні заходи збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність в умовах децентралізації фінансових ресурсів;
- удосконалити організаційно-методичне забезпечення стратегії формування фіскальної політики держави та вмотивувати її пріоритетні напрями формування і реалізації в умовах децентралізації фінансових ресурсів з метою активізації економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є процес формування і реалізації фіскальної політики як інструменту впливу на економічний розвиток держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методичні основи та науково-практичні підходи до формування й реалізації інструментарію фіскальної політики з метою стимулювання економічного розвитку України в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дисертаційної роботи використано загальнонаукові та прикладні методи досліджень: *теоретичного узагальнення, порівняння* (при дослідженні теоретичних засад формування фіскальної політики як інструменту впливу на економічний розвиток); *індукції, дедукції, систематизації* (для обґрунтування теоретичних положень щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики, удосконалення її організаційно-методичного забезпечення стратегії в умовах децентралізації фінансових ресурсів); *теоретичного узагальнення, абстрактно-логічний метод* (для удосконалення механізму формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів); *аналізу та синтезу* (для обґрунтування методичного підходу до формування і реалізації фіскальної політики держави та виокремлення системних заходів збільшення видатків

місцевих бюджетів на економічну діяльність в умовах децентралізації фінансових ресурсів); *системний підхід* (для поглиблення наукового підходу до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі органів місцевого самоврядування); *економіко-статистичний аналіз, групування, зведення* (для обґрунтування детермінантів впливу фіскальної політики на економічний розвиток в умовах фінансової децентралізації); *аналіз, узагальнення* (для розвитку методичного підходу до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики); *абстрактно-логічний* (для теоретичних узагальнень і висновків за матеріалами дослідження).

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі і нормативно-правові акти України та зарубіжних країн, статистичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Світового банку, офіційні видання Міжнародного валютного фонду, інформаційно-аналітичні дані Центрального розвідувального управління США та інших статистичних установ зарубіжних країн, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в подальшому розвитку теоретичних і науково-методичних положень щодо формування і реалізації фіскальної політики стимулювання економічного розвитку держави в умовах фінансової децентралізації. До основних положень та результатів, які визначають наукову новизну виконаного дослідження, належать такі:

удосконалено:

– механізм формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів шляхом зміцнення фінансової самодостатності місцевих бюджетів з метою активізації економічного розвитку. На відміну від існуючих, пропонується механізм враховує взаємодію у синергії компонентів фіскальної політики та ґрунтується на забезпеченні стимулювання економічного розвитку на регіональному рівні;

– методичний підхід до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів, в основу якого

покладено синергетичну взаємодію бюджетної, податкової та позикової політики з метою активізації економічного розвитку регіонів за рахунок збільшення обсягів його фінансування з місцевих бюджетів. На відміну від існуючих, пропонований підхід визначає ознаки фінансової децентралізації, критерії економічного розвитку на місцевому рівні залежно від тактичних та стратегічних завдань фіскальної політики;

– науковий підхід до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади з метою активізації економічного розвитку. Наголошено на необхідності додержання таких принципів як: системність, неупередженість, невідворотність відповідальності та транспарентність. На відміну від існуючих, пропонований підхід ураховує необхідність подолання значного рівня тінізації економіки шляхом здійснення громадського контролю на усіх етапах формування і реалізації фіскальної політики в умовах децентралізації управління в Україні;

– організаційно-методичне забезпечення розробки стратегії формування фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів з метою активізації економічного розвитку шляхом забезпечення дохідними джерелами місцевих бюджетів для виконання власних і делегованих зобов'язань, стимулювання місцевих органів влади до нарощування власної дохідної бази, зміщення акцентів із бюджету споживання на формування бюджету розвитку. На відміну від існуючих, ґрунтується на таких методичних напрацюваннях як-от: нова модель державного управління фінансами (*NewPublicManagement*), механізм формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів та методичному підході до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів;

дістали подальшого розвитку:

– визначення сутності поняття «фіскальна політика» в умовах децентралізації фінансових ресурсів як компоненти фінансової політики держави, спрямованої на мобілізацію фінансових ресурсів на місцевому рівні при

синергетичній взаємодії бюджетної, податкової та позикової політики з метою активізації економічного розвитку. На відміну від існуючих, пропонована дефініція розмежовує інструментарій, задачі, цілі, тактичні та стратегічні компоненти фіскальної політики;

– теоретичні положення щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів, з урахуванням тактичних та стратегічних завдань, що повинні ґрунтуватися на засадах, які притаманні як складовим фіскальної політики, так і фінансовій політиці загалом. На основі узагальнення та систематизації теоретичних основ та особливостей практичної реалізації фіскальної політики в Україні до принципів віднесено: наукову обґрунтованість, системний підхід, ефективність, цільову спрямованість, збалансованість, раціональність, субсидіарність, податкову ефективність, централізований перерозподіл, національної економічної безпеки, справедливості, транспарентності, відповідальності, стабільності, адаптивності. На відміну від існуючих, пропоновані принципи враховують синергетичну взаємодію складових фіскальної політики та особливостей фінансової децентралізації;

– методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави шляхом зміни складу та структури джерел його фінансування на місцевому рівні в частині бюджетів розвитку і споживання. На відміну від існуючих, пропонований підхід наголошує на необхідності застосування середньо- та довгострокового планування бюджету розвитку з можливістю його затвердження з показником дефіциту за умови залучення боргового фінансування;

– системні заходи збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність на основі фінансування місцевих інноваційних програм, вигодонабувачами яких є органи місцевого самоврядування, населення регіонів, підприємницькі структури. Перевагами пропонованих заходів над існуючими є пропозиції з формування програмного фонду бюджету в частині інфраструктурних і поточних витрат.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати дослідження впроваджено в практичну діяльність Головного управління Державної фіскальної служби України у Запорізькій області щодо посилення ролі фіскальної політики в активізації економічного зростання (довідка № 1358-15/02 від 16.02.2017 р.). Результати дисертації використовуються в навчальному процесі Класичного приватного університету під час викладання дисциплін «Податкова система», «Бюджетна система» (довідка № 212 від 06.02.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій представлено авторський підхід до розробки теоретичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування і реалізації фіскальної політики з метою стимулювання економічного розвитку держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Їх зміст конкретизовано в переліку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені на шестиміжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва в Україні: економічний, правовий та управлінський аспекти» (Запоріжжя, 2016 р.), «Соціально-економічний розвиток України: сучасність та перспективи» (Мелітополь, 2015 р.), «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 2014 р.), «Перспективи економічного зростання та інноваційного розвитку країн» (Одеса, 2014 р.), «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні» (Запоріжжя, 2014 р.), «Соціально-економічний розвиток України і регіонів» (Запоріжжя, 2013 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 14 наукових працях, із яких вісім – статті в наукових фахових виданнях України (у т. ч. шість – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз); шість – публікації в матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 5,17 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 5,17 ум.-друк. арк.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.

1.1. Генеза та сутність фіскальної політики як інструменту стимулювання економічного розвитку країни

Формування теоретичних засад фіскальної політики та їх практична апробація пов'язана зі Світовою економічною кризою, Великою Депресією (1929–1939 рр.), яка проілюструвала недієздатність ринкового механізму до самоорганізації та автоматичного збалансування економічних процесів. Американський економіст Дж. Кейнс [*John M. Keynes*] запропонував новий підхід до державного регулювання економіки. У роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей» (“*The General Theory of Employment, Interest, and Money*”, 1936 р.) Дж. Кейнс зазначав, що причина виникнення економічних криз полягає у нестабільності інвестиційних витрат приватного сектору [65]. З метою координації необхідного об'єму фінансових коштів для забезпечення інвестиційної діяльності науковець вбачав за необхідним задіяння державних інституцій у сфері оподаткування та державних видатків.

Становлення фіскальної політики як складової фінансової, ґрунтувалася на перегляді положень класичної економічної теорії. Зокрема, на спростуванні автоматичного саморегулювання ринкового механізму. Відповідно до класичної теорії, сукупна пропозиція визначає рівень реального обсягу виробництва за умови повної зайнятості, а сукупний попит – лише рівень цін. Аксиоматичним для класичної теорії є стабільність сукупного попиту, а за умов його зниження відбувається швидке зниження цін. У результаті тимчасове перевищення величини пропозиції усувається. В кейнсіанській теорії сукупний попит розглядається як нестабільний, а ціни та заробітна плата – нееластичні в напрямку зниження. Падіння кривої сукупного попиту не створює суттєвого

впливу на рівень цін, однак відбувається скорочення обсягу виробництва і може залишатися на цьому рівні невизначено довго. Підвищення рівня цін збільшує попит на гроші і обумовлює зростання процентної ставки, що приводить грошовий ринок в стан рівноваги. Процентна ставка представляє собою ціну запозичень, вищий її рівень призводить до зниження інвестицій, і як наслідок – зниження обсягу попиту на товари і послуги. Зворотна залежність між рівнем цін і обсягом попиту обумовлює негативний нахил кривої сукупного попиту.

У роботі «Трактат про гроші» (1930 р.) Дж. Кейнса на противагу існуючим поглядам, доводив відсутність тотожної рівності між величиною інвестиції та обсягом заощаджень. За Дж. М. Кейнсом схильність до заощадження залежить перш за все від рівня отриманого доходу: «...люди схильні збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але тією самою мірою, якою зростає дохід» [65, с. 157]. Однак, сума заощадження автоматично не стає інвестиційними коштами. І через прогресивну систему оподаткування необхідно вилучати значну частину заощаджень з метою залучення отриманих коштів для здійснення державних видатків та інвестування. Саме за таких умов відбувається стимулювання економічного зростання.

За неокласичною економічною теорією, основою економічного зростання є інвестиційна діяльність, позитивна динаміка зростання якої приводила до зростання національного доходу та підвищення рівня життя населення. В основу інвестиційного капіталу покладено грошові заощадження населення. Тому, на думку представника класичної економічної теорії А. Сміта [*A. Smith*], необхідність регулювання і впливу на величину сукупного попиту відсутня. Основним напрямом державної економічної діяльності визнавалося забезпечення захисту прав власності. Тим самим відбувалося стимулювання ділової економічної активності, що приводило до постійного зростання сукупної пропозиції. Сукупний попит як сфера державного регулювання взагалі не розглядалася [162, с. 527–529]. За положеннями кейнсіанської теорії, державне стимулювання процесу заощадження для економіки характеризується як негативне. Розширення та прискорення виробництва як джерела

економічного зростання потребує контролю величини сукупного попиту національної економіки.

Дисонанс у розумінні впливу процесу стимулювання заощадження та наслідків від його застосування у кейнсіанській теорії державного регулювання з традиційним для того часу підходом представлено через розуміння результуючої частини. Спільним було розуміння виробництва як джерела продукування економічного зростання і необхідності інвестування у виробничий процес. Розгляд впливу процесу заощадження на динаміку виробництва через призму традиційного підходу характеризувалися сприйняттям тези про спрямування обсягу заощаджень на інвестування виробничого процесу. За кейнсіанського підходу наявний дохід особи теж розподілявся на процес споживчих витрат та заощаджень. Однак, акцентувалася увага на значному ступені вірогіднісного використання коштів заощадження [162, с. 582]. Не можливо не погодитися з даною точкою зору. Дж. Кейнс звертав увагу на важкість прорахунку та виявлення часового лагу між отриманням доходів і виокремленням часу на формування коштів заощадження. Наступний часовий лаг пов'язаний із часом між прийняттям рішення про спрямування коштів на інвестування і безпосереднім його виконанням.

Інструментарій фіскальної політики надає можливість мобілізації фінансових ресурсів для виконання державою своїх обов'язків, стабілізації економіки та стимулювання економічного розвитку держави. Збільшення обсягу фінансових коштів можливе за рахунок формування бюджетного дефіциту, першорядним шляхом монетизації якого виступає зміна податкової політики (підвищення податкових ставок, введення нових податків, скасування податкових пільг, посилення відповідальності за порушення податкового законодавства та підвищення розмірів штрафів і пені).

За особливостями застосування інструментарію фіскальної політики на практиці, здійснення регулювання економічних процесів можливе через реалізацію дискреційної або / та автоматичної (недискреційної) політики.

Дискреційна фіскальна політика представляє собою свідоме маніпулювання державними витратами, доходами задля впливу на показники сукупного попиту та реального валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Реалізується через варіювання величини державних закупівель та стягненням чистих податків. Застосовується задля стимулювання економічного зростання / розвитку економіки. Автоматична фіскальна політика, або політика «вбудованих стабілізаторів» покликана згладжувати наслідки циклічних коливань. Фактично реалізується через податки на прибуток (податок на доходи домогосподарств, і податок на прибуток корпорацій), непрямі податки (податок на додану вартість, далі – ПДВ), допомога у випадку безробіття, допомоги з бідності (трансферти).

З урахуванням фаз економічного циклу державне маніпулювання інструментарієм фіскальної політики має ряд особливостей. У період економічного спаду впровадження стимулюючої (політики експансії) фіскальної політики покликано скоротити рецесійний розрив, знизити рівень безробіття з метою збільшення сукупного попиту. В цей період урядом збільшується величина бюджетних видатків та / або зниження величини податкового навантаження. Збільшення величини державних закупівель та трансфертів збільшує сукупний попит. Трансферти соціального спрямування впливають на величину особистого доходу домогосподарств та на споживчі витрати суспільства, змінюючи при цьому показник сукупного попиту. Субсидування підприємств стимулює зростання інвестиційних витрат.

У короткостроковому періоді виникає можливість подолання циклічного спаду економіки, а у довгостроковому – збільшення пропозиції факторів виробництва [170]. Проте, у короткостроковому періоді створюється дефіцит бюджету. За цих умов уряди країн, зазвичай, за джерело фінансування обирають сеньйораж. При збільшенні інфляційного тиску на економіку та девальвуючу національну валюту створюються умови дефіциту платіжного балансу країни. Значна величина державного боргу в країнах, що розвиваються, призводить до ефекту витіснення. Зменшення державних заощаджень внаслідок зниження величини податкових надходжень компенсується зростанням обсягу

приватних інвестицій. При цьому величина сукупного попиту залишається незмінною [164].

Стримуюча (рестрикційна) фіскальна політика застосовується з метою зменшення інфляційного розриву випуску і зниження інфляції, скорочуючи сукупний попит. За цих умов державні органи влади сприяють здороженню кредитів, збільшенню податкового навантаження, скасуванню прискореної амортизації та відміні податкових пільг на інвестиційну діяльність. Збільшення податкового навантаження призводить до зниження споживчих та інвестиційних витрат. Політика фіскальної рестрикції передбачає зменшення обсягів державних видатків, збільшення податкових надходжень, а також можливе їх комбінування. У короткостроковому періоді подібні заходи державного економічного регулювання стримують циклічний підйом економіки, а в довгостроковому може спричинити стагфляцію.

На думку російського науковці Є. Майбурда, який розглядаючи кейнсіанство та сформовану на його основі положення фіскальної політики, звертає увагу на логічність зміни економічних поглядів [86]. Ліберальний підхід неокласичної економічної теорії до регулювання економічної політики не надавав практичних та дієвих рекомендацій щодо стабілізації та стимулювання економіки країни, що і створила об'єктивну необхідність формування нової політики.

Американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки (1970 р.) П. Самуельсон [*P. Samuelson*] у своїй роботі «Економіка» (1948 р.) пише: «...фіскальна політика вступає в гру як тільки розпочинається депресія... Кожен уряд проводить певну фіскальну політику, незалежно від того усвідомлює він чи ні. Вирішальним буде те, вона буде конструктивною чи не усвідомленою та непослідовною» [135, с. 316–317]. Вчений наголошував, що посилення державної діяльності та розширення сфер її інтересів під час війн та депресій є неминучим та закріплено на рівні законодавства [135, с. 80]. Саме в такі періоди держава найбільш активно розпочинає змінювати величину видатків та

податкову складову. І «це є частиною того, що економісти називають фіскальна політика» [135, с. 83], зазначав науковець, описуючи сутність даної політики.

Розглядаючи можливі шляхи зміни державних видатків, П. Самуельсоном виділено наступні підходи:

– покращення ефективності функціонування державної системи управління фінансовими ресурсами за рахунок посилення відповідальності за корупційну діяльність та службову недбалість, стимулювання ефективного планування;

– звуження кола інтересів держави з метою зменшення сфер регулювання і як наслідок – обсягів фінансування.

До позитивної політики відносять реалізацію оподаткування та державних видатків з метою нівелювання негативних наслідків впливу економічного циклу на ділову активність, а також задля забезпечення підтримки високого рівня зайнятості. Використання фіскальної та стабілізаційної грошової політики створює підґрунтя для розвитку економіки високої зайнятості за умови наявності інфляційних процесів.

Відомий економіст П. Самуельсон відносив дискретну фіскальну політику до стабілізуючої [135, с. 316], підкреслюючи, що фіскальна система (політика) має у своєму складі елементи автоматичної стабілізації, хоча до ХХ ст. постійна зміна податків у теорії економіки розглядалася з негативного боку. Стимулювання економічного розвитку держави складовими фіскальної політики, за умови економічного «буму», здійснюється за рахунок формування бюджетного профіциту, який досягається за рахунок зменшення державних видатків чи / та зростання податкових надходжень; виплати по безробіттю та інші соціальні допомоги. Подолання інфляційного розриву, в цьому випадку, здійснюється реалізацією стримуючої фіскальної політики, з порушенням принципу збалансування бюджету високими податковими ставками та зменшенням обсягів видатків. Нівелювання економічних наслідків дефляційного розриву формує підґрунтя створення бюджетного дефіциту.

Розглядати фіскальну політику без обговорення боргових фінансів не можливо. Принцип економічної лібералізації у ринковій та змішаній економіці не спрацював. На думку П. Самуельсона, неокласичний синтез фіскальної та монетарної політики мав надати можливість більш ефективного вирішення наявних економічних проблем. Однак, складність регулювання сфери впливу фіскальної політики є підґрунтям для нівелювання застосування комплексного підходу до розгляду її заходів та поєднання із іншими (соціальною, монетарною, інвестиційною) компонентами державної фінансової політики урядами країн.

Розглядаючи сутність фіскальної політики, не можливо не звернути увагу на особливості її формування та впровадження, а саме [74; 87, с. 267–269; 135; 162]:

- наявність часового лагу розпізнавання, що характеризується проміжком часу між початком економічних негараздів та усвідомленням їх наявності;
- адміністративна затримка прийняття рішень. За умови довгострокових бюрократичних механізмів прийняті рішення можуть бути недоречними та несвоєчасними;
- функціональне (операційне [87, с. 267]) запізнення, що характеризується часовим лагом між прийняттям рішення урядом та початком їх впливу на суб'єкти господарювання;
- наявність політичної волі. Рішення, що стосуються економіки, перш за все, формуються на базі політичних рішень. Це значно ускладнює процес прийняття та їх реалізації;
- під поняттям «інші цілі» розуміється наявність покладених на державу функцій, які пов'язані не лише з координацією витрат-доходів уряду та системи оподаткування;
- схильність до застосування стимулюючих заходів. Збільшення видатків соціальної сфери є політично привабливим. Як зауважує К. Рогофф «за умови раціональності виборців більше підстав для політичного циклу надає фіскальна політика» [199, с. 21–36].

– діловий цикл, обумовлений політичними мотивами. Деякі економісти підкреслюють, що всепоглинаюча мета політичних діячів не обов'язково діє в інтересах національної економіки, а скоріше – це прагнення бути переобраними. Деякі економісти висувують припущення про те, що існує діловий цикл, обумовлений політичними мотивами. Відбувається маніпулювання фіскальною політикою з метою максимізації підтримки виборців, навіть якщо їх фіскальні рішення мають тенденцію дестабілізувати економіку. Відповідно до цих поглядів, фіскальна політика може бути інструментом здійснення політичної корупції, виходячи з політичних цілей, і стати причиною економічних коливань;

– ефект витіснення. Його сутність полягає в тому, що стимулююча (дефіцитна) фіскальна політика буде в тенденції вести до зростання процентних ставок і скорочення інвестиційних витрат, таким чином послаблюючи або повністю підриваючи стимулюючий ефект фіскальної політики;

– ефект чистого експорту. Існує можливість збільшення відсоткових ставок у результаті проведення стимулюючої фіскальної політики, яке призводить до зменшення обсягу інвестицій. Результативність суттєво знижується, або нівелюється у випадку суттєвих коливань відсоткової ставки, вартості національної валюти, показників експорту та імпорту тощо;

– специфіка податкової системи держави. До особливостей формування внутрішнього лагу фіскальної політики О. Костяна зараховує унікальність системи оподаткування країни з урахуванням превалювання прямих або непрямих податків, а також частки ВВП, що перерозподіляється через податкову систему. Крім того, суттєве значення має рівень розвитку економіки та якість державного управління [74, с. 141]. Крім того, фіскальна політика має значний внутрішній лаг. Із моменту виникнення економічної необхідності, тобто самої кризової ситуації, і до моменту затвердження необхідних рішень через органи державної влади існує суттєва часова різниця. Характерно для демократичних режимів.

Напрацювання Дж. Кейнса хоча і стали основою державної економічної політики США, Німеччини, Франції під час Великої Депресії, проте зазнали

критики. Американський журналіст і економіст Г. Гацліт [*H. Hazlitt*] у роботі «Крах нової економічної теорії: аналіз хибних тверджень Кейнса» [*“The Failure of the “New Economics”: An Analysis of the Keynesian Fallacies”*] [192], (1959 р.) доводив хибність тверджень та ставив під сумнів означені положення як новаторські.

Протягом 50-х рр. ХХ ст. відбувається обґрунтування в межах моделі неокласичного синтезу фіскальна політика отримала теоретичне осмислення. Однак, як робить висновок П. Хейне, класичний кейнсіанський підхід до регулювання національної економіки був доречним протягом 30-х рр. ХХ ст. Але розвиток ринкового механізму зміщує акценти та продукує подальшу розробку теорій державного регулювання. І вже з середини 50-х років ХХ ст. представники монетаризму на чолі з її засновником М. Фрідменом [*M. Friedman*] доводять доцільність економічного лібералізму. За умови стабільного функціонування приватного сектору національна економічна система, за їх твердженнями, прагне до рівноваги унаслідок саморегульованості ринку.

Кризи 70-х рр. ХХ ст. виявили, що заявлений кейнсіанцями рівень державного втручання в економічні процеси призвели до нівелювання конкуренції та деформували вплив ринкового механізму на розвиток національної економічної системи [162, с. 529; 167, с. 26]. У цей період зміщується акцентування наукового інтересу до аналізу впливу факторів пропозиції на процеси економічного зростання та на стабільність цін [162, с. 529]. Науковий інтерес до фіскальної політики у 80-х рр. пов'язано з аналізом впливу рестрикційної фіскальної політики на макроекономічні показники. Результатом дискусійних баталій стала підтримка припущення, що за умови застосування рестрикційної фіскальної політики у короткостроковому періоді вона може здійснювати стимулюючий вплив на економіку [135]. Однак політика стимулювання сукупного попиту у змішаній економічній системі не надає бажаного результату. Основним інструментом впливу на динаміку господарської діяльності суб'єктів господарювання стає застосування

податкової політики (ліберальність в оподаткуванні) з метою стимулювання пропозиції товарів і послуг.

За цих умов виникає теорія «економіки пропозиції» (supply-side economics), автором якої виступив американський економіст А. Лаффер [*A. Laffer*]. Відправною точкою державного стимулювання економіки є регулювання сукупної пропозиції товарів і послуг, на відміну від кейнсіанського підходу коригування сукупного попиту. Процеси стагфляції пояснюються саме надмірним податковим навантаженням. Зменшення кількості податків і перехід до регресивного оподаткування заявляється як стимулювання заощаджень та інвестицій. Незважаючи на зменшення величини податкових відрахувань у короткостроковому періоді, відбудеться стимулювання розширення виробничих потужностей, пожвавлення виробництва, що створить умови для збільшення податкових надходжень до бюджету за рахунок розширення податкової бази. Це надасть можливість знизити рівень безробіття населення та покращити рівень добробуту. З метою покриття дефіциту бюджету рекомендовано знизити величину соціальних виплат, зменшити кількість задіяних осіб у державному секторі. Синтез положень монетаризму та теорії «економіки пропозиції» стали теоретичним підґрунтям для неоконсервативної економічної політики, реалізованою Р. Рейганом та М. Тетчер у 80-х рр. XX ст. На практиці, модель, що базувалася на постулатах функціонування досконалої конкуренції не вирішила поставлені перед нею завдання. І застосування фіскальної політики як інструмента фінансової політики держави знову набуває актуальності, хоча застосування фіскального інструментарію з метою регулювання макроекономічних процесів не припинялося.

Практичне застосування та повсякчасна реалізація фіскальної політики не створила підґрунтя для надання чіткого її визначення. Дискусійність підходів до розуміння поняття «фіскальна політика» спостерігається з часу її виникнення (табл. 1.1), навіть у джерелах, що мають відношення безпосередньо до періоду формування і реалізації.

Трактування змісту поняття «фіскальна політика»

Автор	Зміст поняття
Долан Е., Ліндсей Д.	інструмент впливу на сукупний попит за допомогою регулювання структури оподаткування, трансфертних платежів, субсидування та державних закупівель та замовлень [48].
Дорнбуш Г. Фішер С.	політика щодо визначення рівня державних видатків, трансфертних платежів і структури податків [49, с. 91].
Макконнелл К. Брю С.	варіювання у сфері державних видатків і оподаткування, що направлені на забезпечення повної зайнятості та виробництва не інфляційного національного продукту [87, с. 966].
Самуельсон П.	сукупність заходів у сфері оподаткування та видатків, а також методів фінансування цих видатків [135, с. 83]
Хейне П.	політика спрямована на регулювання і запобігання небажаних змін сукупного попиту за допомогою планованих змін державних витрат і податків [162, с. 591].

Варіативність відношення до явища фіскальної політики спостерігається і в залежності від історико-економічних тенденцій розвитку національної економіки. Найпоширенішим підходом до трактування поняття фіскальної політики є надання дефініції через призму кінцевої мети її впровадження, а також інструментарію (бюджетного, податкового) реалізації.

Так, група вчених Сполучених Штатів Америки (далі – США), здійснюючи дослідження у сфері економічної політики, В. Чарі [*V. Chari*], Л. Крістіано [*L. Christiano*], П. Кехое [*P. Kehoe*], К. Лансінга [*K. Lansing*] розглядають фіскальну політику у контексті узгодження політики доходів і видатків з метою згладжування циклічних коливань в економіці [193; 196].

Н. Салім [*N. Salim*], при вивченні впливу фіскальної політики на окремі сектори економіки зазначає, що через її важелі відбувається бюджетне фінансування, здійснюються витрати на стимулювання розширеного відтворення, забезпечення покриття непродуктивних витрат держави, фінансування розвитку інфраструктури, наукових досліджень тощо, реалізація структурної політики (політики), підтримка військово-виробничого комплексу тощо [192]. Основним контраргументом активної фіскальної політики зазначається неминуче запізнювання здійснюваних заходів, так званий часовий лаг. Критики стабілізаційної політики стверджують, що внаслідок тимчасового

лага повинна залишити спроби «точної настройки» економіки [135, с. 708]. Однак погоджуємося з Н. Менкю [*N. Mankiw*], який стосовно подібного зазначає : «...реcesія і депресія наступають без попереднього попередження. Єдино правильна... політика – вирішення економічних проблем у міру їх виникнення» [105, с. 715].

У доповіді Дж. Стігліца, яка сформована за ініціативи Організації Об'єднаних Націй, було зазначено, що «крім деформації й викривлень у більшості сфер економічного життя, криза [*Світова економічна криза 2008 р.*] виявила недоліки теорії ринкового фундаменталізму, згідно з якою необмежена діяльність ринку зумовлює створення ефективної та стабільної економіки» [53, с. 22]. Тому наявність певних недоліків та лагів у реалізації фіскальної політики, на нашу думку, не мають формувати негативне відношення до цілеспрямованого використання політики на практиці.

У розумінні Н. Менкю автоматичні стабілізатори представляють собою зміни в фінансово-бюджетній [*фіскальній*] політиці, спрямовані на стимулювання сукупного попиту під час реcesії, що відбуваються без будь-яких спеціальних політичних рішень [105, с. 716]. Збільшення державних закупівель, або зниження рівня оподаткування призводять до зсуву кривої сукупного попиту вправо. Внаслідок зменшення державних закупівель, або підвищення рівня оподаткування крива сукупного попиту зміщується вліво. Коли уряд приймає рішення про зміну витрат, або рівня оподаткування результуючий зсув сукупного попиту може не відповідати зміні бюджетних витрат, або надходжень. Ефект мультиплікатора означає посилення впливу фінансово-бюджетної політики на сукупний попит, а ефект витіснення - зменшення її впливу на сукупний попит.

Політичні діячі, здійснюючи грошово-кредитну і фінансово-бюджетну [*фіскальну*] політику, спрямовану на збільшення сукупного попиту, мають можливість знизити безробіття в короткостроковому періоді, але тільки ціною підвищення темпів інфляції. Якщо дії уряду спрямовані на обмеження

сукупного попиту, темпи інфляції знижуються, але тільки за рахунок тимчасового збільшення рівня безробіття [105, с. 723].

Основу фінансового забезпечення суспільно необхідних видатків складають неподаткові надходження, грошова емісія, державні запозичення та надходження від приватизації. Причому фіскально незначні, часто ситуативні неподаткові надходження і тимчасові можливості акумулювання надходжень від приватизації не можуть виступати рівнозначною податкам та позикам альтернативою фінансування покладених на державу суспільством функцій. Застосування емісії у якості інструменту мобілізації додаткових коштів пов'язана з ризиком посилення інфляційних процесів.

За умов економічних спадів саме органи державної влади мають здійснювати розробку, формування, реалізацію економічної політики з жорстким контролем за її виконанням. Як зазначав М. Вебер [*M. Weber*] держава є «монополію легітимної фізичної примусовості» [25]. І фіскальна політика являє собою оптимальний багатокomпонентний механізм впливу на економічні процеси та їх корекції та нівелювання негативних соціально-економічних наслідків екзогенного та ендогенного характеру. Практична реалізація інструментарію фіскальної політики держави представляє базис формування основних джерел фінансових ресурсів, засіб фінансування економіко-соціальних програм та стимулювання економічного розвитку.

Вивчення особливостей функціонування фіскальної політики та її впровадження набуває все більшого інтересу у вітчизняних наукових колах. Формування розуміння сутності фіскальної політики та її впливу на економічний розвиток держави відбувався на тлі розбудови фінансової системи країни. Необхідність пошуку джерел фінансування державних зобов'язань сприяла розгляду лише однієї компоненти – податкового регулювання.

Загальноприйняте трактування поняття «фіскальна політика» в українській науковій літературі відсутнє і на сьогодні, законодавчо не закріплено (табл. 1.2), хоча у нормативно-правових документах досить часто

зустрічається застосування даного поняття у контексті регулювання бюджетної та податкової політики.

Таблиця 1.2

**Трактування сутності поняття «фіскальна політика»
в українській науковій думці**

Автор	Зміст поняття
Білоцерківець В.	[фіскальна політика] представляє собою цілісну сукупність податкових і видаткових заходів, що мають подвійну природу, оскільки кожен фіскальний податок має відповідати властивості таксації та кожен фіскальний видаток – властивості спендування, і впроваджуються державою з метою досягнення певних результатів в процесі виконання нею власних функцій; фіскальними є відносини, що склалися між державою та суб'єктами економічної діяльності в процесі реалізації перерозподілу створеного (чи, який буде створений у майбутньому) валового продукту шляхом застосування податково-видаткових заходів [14, с. 15].
Лук'яненко І.	державне втручання в економіку, за якого відбувається вихід на ринки, прямо змінюючи на них співвідношення попиту та пропозиції через державні видатки та трансферти, за допомогою коштів, акумульованих через податки [84, с. 4].
Майбурд Є.	сукупність заходів державного регулювання економіки через збільшення витрат скарбниці (дефіцит держбюджету) або її доходів (податки) [86, с. 297].
Мельник В.	маніпулювання доходами й видатками бюджету для досягнення певних соціально-економічних цілей [88, с. 11].
Пасічник В.	[бюджетно-податкова політика], розкриваючи економічний зміст, являє собою сукупність заходів держави у сфері регулювання бюджетних доходів та видатків з метою цілеспрямованого впливу на соціально-економічний розвиток країни [110, с. 9].
Юрій С., Квасовський О.	система економічних відносин, що формується стосовно заходів органів влади щодо оптимізації податкових надходжень та державних видатків для вирішення стратегічних завдань, що стоять перед державою та відповідають конкретним історичним умовам, на засадах узгодження державних інтересів та економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [175, с. 64].

Зустрічається застосування понять бюджетно-податкова [2; 29; 110; 149; 151; 171], податково-бюджетна [51; 67] фіскально-податкова або фінансово-бюджетна політика [105, с. 723] для опису системи заходів, спрямованих на стабілізацію або стимулювання економічної активності через важелі бюджетної та податкової політики. У 2002 р. О. Жовтанецький акцентував увагу на хибності ототожнення чи підміні значення поняття «фіскальна політика» [55, с. 7] з бюджетною та податковою політикою.

Наявність варіацій можливо пояснити помилкою в перекладі на початковому етапі ознайомлення з поняттям. Так, іноді під час перекладу англomовних наукових робіт, «fiscal policy» трансформується у «фінансову політику» або «податково-бюджетну». Однак, при розгляді першоджерел використовують поняття «fiscal policy» в розумінні «фіскальної політики» [197; 200; 211], про що свідчать оригінальні тексти, а не у значенні фінансової політики («financial policy») [191], наявність подібної тенденції зазначав і Р. Копич [70].

В українській науковій літературі сутність політики досить довгий час зводилася до розгляду та аналізу податкової політики з подальшими рекомендаціями її реформування, визначення податкового тягаря чи рекомендацій стосовно збалансування державного бюджету. Внаслідок цього відбулася підміна розуміння сутності поняття фіскальної політики аналізом особливостей функціонування та реалізації бюджетної та податкової політики. За такого підходу нівелюється ефект цілісного застосування інструментів фіскальної політики.

Поняття фіскальної політики О. Ракул пропонує визначати як «сукупність заходів, які проводять органи державної влади щодо формування й реалізації дохідної та видаткової складових державного бюджету з метою ефективного виконання державою своїх функцій» [129, с. 49].

На думку Л. Сідельникової, доцільно визначити фіскальну політику як комплекс заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових надходжень до державного бюджету, напрями здійснення державних видатків та способи залучення позикових коштів, з метою максимального використання можливостей податкового забезпечення функціонування держави та потенційного фіскального ефекту економічно виправданого державного запозичення задля ефективного фінансування суспільно необхідних видатків, спрямованих на підвищення ефективності економіки та стимулювання економічного зростання [137, с. 76].

Карлін М. робить висновок, що «фіскальну політику слід розглядати як систему заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через

структуру податкових платежів до бюджетів усіх рівнів і позабюджетних державних цільових фондів та відповідних видатків з них» [62, с. 37]. Сутність фіскальної політики на макроекономічній арені фінансового регулювання, І. Скоропад та О. Герасимчук вбачають у забезпеченні макроекономічної стабільності та у стимулюванні економічного зростання [141]. Визначаючи сутність і особливості фінансового механізму впливу на економічні процеси, В. Тарангул акцентує на дієвості саме фіскальної політики, яку ототожнює з бюджетно-податковою. У тексті наукових напрацювань дослідник використовує по чергово ці два поняття як такі, що описують одні й ті самі інструменти державної фінансової політики [149].

Розглядаючи особливості реалізації фіскальної політики, Н. Шibaєва акцентує увагу на застосуванні «дефіцитного фінансування в умовах економічного спаду, адже збільшення держзакупівель і трансфертів в умовах кризи повинно здійснюватися не за рахунок зростання податкового навантаження, а за рахунок підвищення дефіциту держбюджету. В період кризи доцільно знижувати податки, щоб підтримати споживання та інвестиції, а в період економічного підйому – підвищувати, щоб зменшити надмірні витрати та запобігти розгортанню інфляційної спіралі» [170, с. 150].

Проте, необхідно брати до уваги вплив фіскальної політики на фінансову систему. Так, А. Бобко зазначає, що здійснення широкомасштабних державних запозичень на внутрішньому фінансовому ринку провокують зменшення доступу приватного сектора. За умови фінансування бюджетного дефіциту іноземними коштами створюються несприятливі умови для формування валютного курсу. Також, за умови підвищення величини непрямих податкових відрахувань відбувається зростання рівня цін. Навіть одномоментне збільшення податкових ставок чи обов'язкових загальнодержавних відрахувань деформує очікувані результати від здійснення бюджетних видатків на економічну діяльність із-за розвитку інфляційних процесів [15, с. 207], що нівелює ефективність заходів фіскальної політики.

Визначення сутності фіскальної політики серед сучасних науковців можливо згрупувати наступним чином [129, с. 49]:

– сукупність заходів державного регулювання економіки з метою формування, наповнення, регулювання державного бюджету за допомогою системи податкових важелів;

– система державної діяльності відносно збалансування витрат та доходів бюджету країни з метою формування ефективної національної економіки.

Проте, на нашу думку, запропоновані дефініції відображають економічну сутність фіскальної політики в якості державного механізму наповнення бюджету (переважно за рахунок зміни податкових ставок або об'єкта оподаткування), іноді звертаючи увагу на необхідності його збалансування, при цьому апелюючи до цілей практичного застосування означеної політики.

Виходячи з історичних передумов, особливостей впливу фіскальної політики на економічний розвиток держави, теоретичних положень зарубіжних та вітчизняних науковців та запровадження процесу децентралізації управління в Україні вважаємо за доцільне трактувати поняття «фіскальна політика» в умовах децентралізації фінансових ресурсів як компоненти фінансової політики держави, спрямованої на мобілізацію фінансових ресурсів на місцевому рівні при синергетичній взаємодії бюджетної, податкової та позикової політики з метою активізації економічного розвитку. На відміну від існуючих, пропонується дефініція розмежовує інструментарій, задачі, цілі, тактичні та стратегічні компоненти фіскальної політики.

Варто зауважити, що надмірна спрямованість застосування податкового регулювання у якості превалюючого інструменту фіскальної політики створює підґрунтя для формування фіскальної вразливості держави за рахунок збільшення обсягів видатків (бюджетний дефіцит), джерелами покриття яких для української економіки найчастіше виступають іноземні запозичення. До індикаторів фіскальної вразливості країни відносять величину дефіциту та боргових зобов'язань держави, можливість збільшення доходів за рахунок податкових надходжень у короткостроковому періоді, величину незмінних

державних витрат [45, с. 23]. Нівелювання цілісності реалізації складових означеної політики не сприяє гармонійному економічному розвитку держави.

До ризиків, що виникають у результаті реалізації фіскальної політики на практиці О. Десятнюк відносить [45, с. 25–30]:

– зростання фіскального тиску на економіку. Системне збільшення питомої ваги податкових надходжень у доходах бюджету України, за умови зменшення обсягів відшкодування ПДВ. Це створює умови для негативного соціального настрою відносно сплати податків та спричиняє ухилення від оподаткування;

– деформація структури дохідної частини державного бюджету. Відсутність системного планування джерел наповнення бюджету, значні коливання частки складових позицій у загальній величині доходів призводить до «розкачування» економічної системи;

– зниження ефективності державних інвестицій як чинника економічного пожвавлення. Питома вага капітальних видатків, що представляє собою витрати, спрямовані на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, є незначною. Превалювання поточних видатків бюджету вступає у протиріччя із потребами фінансування інноваційної діяльності, які представляють основу для економічного зростання;

– збільшення дефіциту бюджету за рахунок зростання видатків. Відсутність збалансування бюджету може створити умови для виникнення ризиків на макрорівні, як приклад, можливість технічного дефолту засистемного застосування позикових інструментів фінансування дефіциту та за умови мобілізації боргових коштів на внутрішньому ринку формує передумови для витіснення приватних інвестицій.

Отже, незважаючи на широку розробку останніми роками тематики застосування фіскальної політики на практиці у вітчизняній науковій думці, є необхідність акцентування уваги на підході до її формування. Зважаючи на те, що фіскальна політика є складовою фінансової, яка представляє собою «комплекс заходів держави з використання фінансових відносин, мобілізації фінансових

ресурсів, їх розподіл та використання на ґрунті фінансового законодавства... для здійснення своїх функцій» [85, с. 11], зауважимо щодо необхідності формалізації підходу до формування і реалізації фінансової політики держави як інструменту впливу на економічний розвиток (рис. 1.1) з врахуванням тактичних та стратегічних завдань.

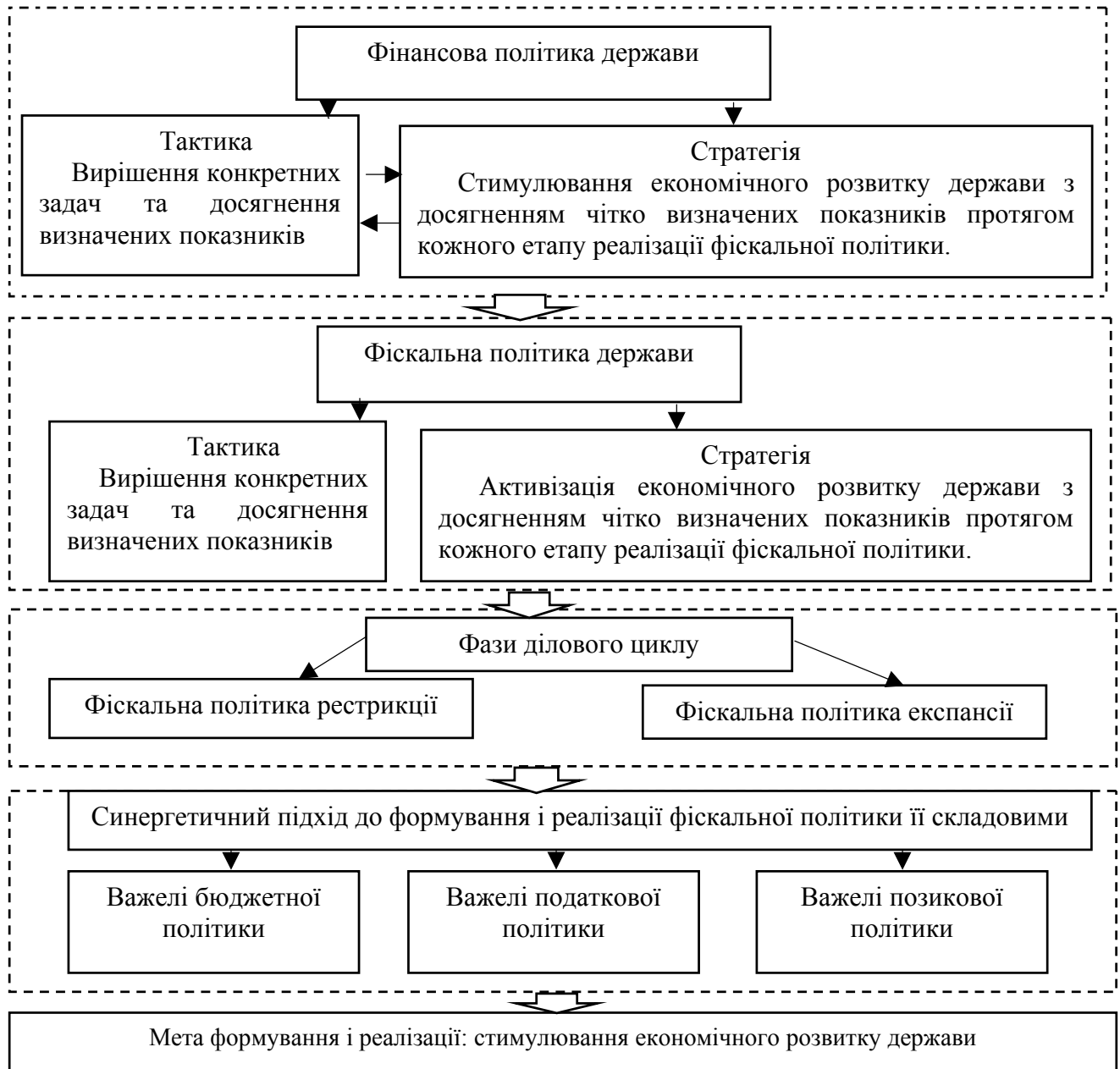

Рис. 1.1. Формалізований підхід до формування фінансової політики держави як інструменту впливу на економічний розвиток.

Розробка та впровадження бюджетної, податкової та позикової політики з метою стимулювання економічного розвитку залежить від тактичних та

стратегічних задач фіскальної політики, які синхронізуються з короткостроковим та довгостроковим плануванням державної фінансової політики. В залежності від фази ділового циклу застосовується рестрикційна або експансійна політика за синергетичної взаємодії її компонентів.

Таким чином, головною метою формування і реалізації важелів є стимулювання рівня ділової активності, що дозволить сформувати фінансовий потенціал бюджетів. Саме збільшення обсягів виробництва та надання послуг є підґрунтям для зростання величини податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Домінування податкового регулювання у вітчизняній системі управління державними фінансами та його суто фіскальне спрямування справляють дестимулюючий вплив на економічну активність суб'єктів господарювання та спричиняють значну тінізацію економічної діяльності в Україні. Тому при плануванні та практичній реалізації заходів фіскальної політики необхідно враховувати дотримуватися зазначених показників стратегічного розвитку держави, при цьому тактичні критерії практичного впровадження політики повинні формуватися з дотриманням вектору стратегії. Ключовим завданням органів державної влади вбачається поживлення економічних процесів, що забезпечить зростання добробуту населення.

Розробка системи важелів регулювання економічних процесів має здійснюватися за умови застосування комплексного та системного підходу, в іншому випадку відбувається деформування їх сутності та спрямування на ситуативне реагування і вирішення поточних задач. Через призму подібного розуміння політики втрачається зв'язок із метою існування як фінансової політики, так і її складових, що не дозволяє органам влади виконувати у повному обсязі покладені на них зобов'язання. Отже існує нагальна необхідність перегляду теоретичних засад формування і реалізації фіскальної політики держави з акцентуванням уваги на її економічній сутності та окресленні механізму формування і реалізації в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

1.2. Теоретичні засади формування фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів

Розробка і реалізація фіскальної політики в Україні з 2014 р. відбувається в умовах впровадження фінансової децентралізації, головною метою якої заявлено покращення рівня життя населення, стимулювання економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць за рахунок підвищення їх конкурентоспроможності та зміцнення фінансової самостійності. Проте, наявність різного рівня економічного потенціалу, нерівномірність розподілу природних ресурсів, інфраструктурного забезпечення регіонів є однією з основних проблем формування заходів державної політики з метою забезпечення зростання на місцевому рівні. Одним із теоретичних підходів до поглиблення розвитку органів місцевого самоврядування є теорія фіскального федералізму, розвиток якої було покладено у 50-х рр. XX ст. американськими економістами Р. Гордоном [*R. Gordon*], Р. Масгрейвом [*R. Musgrave*], У. Оутсом [*R. Wasson*] та Ч. Тіббу [*Ch. Tiebout*]. У. Оутс конкретизував предмет фіскального федералізму, зазначивши, що відображення вертикальної структури надання публічних послуг має розкриватися всеосяжно, а Р. Масгрейв вбачав впровадження фіскальної децентралізації на гетерогенність регіональних суспільних потреб, можливості ефективного розподілу ресурсів та збагатив теорію фінансової децентралізації обґрунтуванням принципів її формування.

Основоположником теорії фінансової децентралізації є американський економіст Ч. Тіббу, який у роботі «Чиста теорія локальних витрат» (“*A Pure Theory of Local Expenditures*”) 1956 р. доводив ефективність передачі права прийняття та реалізації фінансових рішень місцевим представникам органів державної влади : «Фіскальна децентралізація підвищує рівень конкуренції серед місцевих органів влади... Децентралізація забезпечує зростання ефективності, оскільки органи місцевого самоврядування мають більш точну інформацію про потреби своїх резидентів на відміну від центральної

влади» [111; 206]. Впровадження процесу децентралізації полягає у перерозподілі або делегуванні функцій, повноважень, від органів центрального управління до органів місцевого самоврядування.

Децентралізацію управління поділяють на три види: урядову, ідеологічну та технологічну (рис. 1.2), які, в свою чергу, передбачають виділення 5 підвидів. Політична децентралізація характеризується делегуванням політичної влади на місцевий рівень, адміністративна децентралізація реалізується за рахунок передачі функцій в певному об'ємі на місцевий рівень.

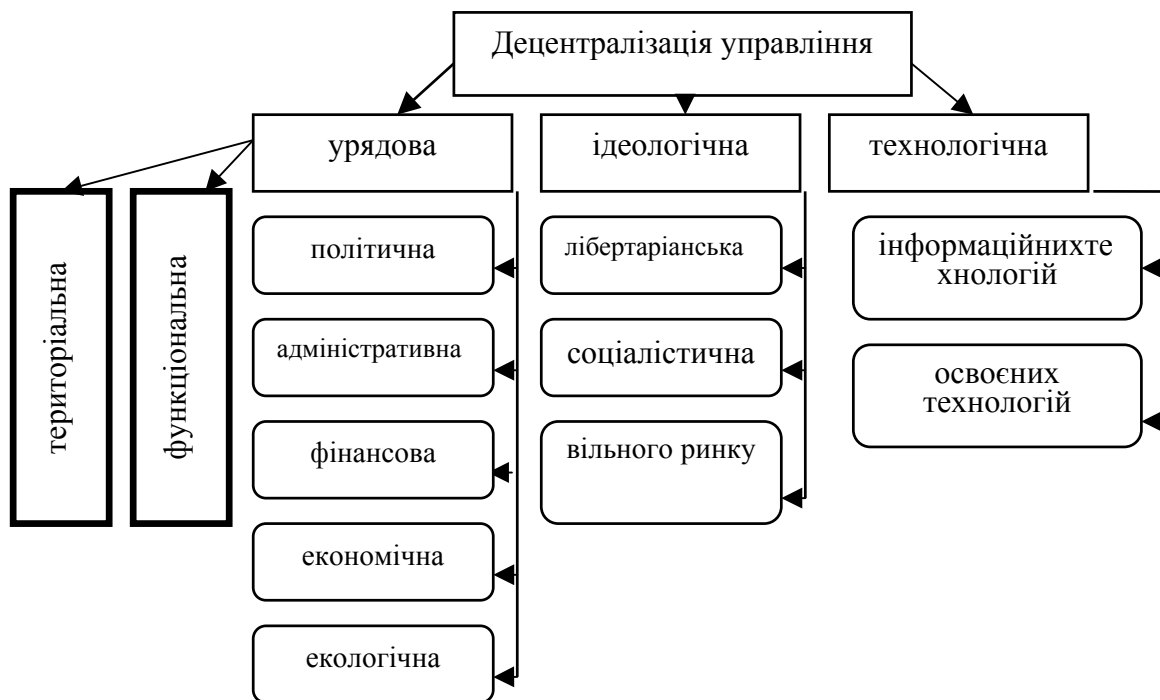

Рис. 1.2. Класифікація децентралізації управління.

Джерело: сформовано на основі опрацювання [56; 111].

Залежно від аспектів урядової децентралізації виділяють такі форми побудови як-от: деконцентрація (deconcentration), делегування (delegation), передача й відчуження. Деконцентрація характеризується закріпленням за представникам центральної виконавчої влади на місцях окремих повноважень на законодавчому рівні, проте на органи місцевого самоврядування не поширюється. Делегування представляє відповідальність за прийняття певних рішень, окремих питань формування і реалізації фінансової політики, впровадження певних державних функцій напівавтономними установами, які є

підзвітними центральним органам влади. Передача повноважень передбачає відповідальність за прийняття рішень, управління фінансами, реалізацію певних державних функцій покладається на представників субнаціонального рівня державного управління. Відчуження або приватизація є «цілковитою відмовою від усієї відповідальності за прийняття рішень, фінанси та реалізацію певних державних функцій» [111]. Фінансова, або фіскальна децентралізація, представляє процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним і місцевими рівнями управління [34; 43]. У зарубіжній науковій практиці для позначення цього процесу застосовується термін «фіскальна децентралізація». З урахуванням тенденцій українського розвитку урядового реформування наявне саме його вживання. Економічна, або ринкова децентралізація, полягає в оптимізації виробничих процесів із врахуванням ринкових механізмів, а екологічна децентралізація відображається у делегуванні на місця управління природними багатствами для зменшення небезпеки екологічного забруднення.

Проведення реформи щодо децентралізації фінансових ресурсів тісно пов'язана з одночасною реалізацією норм політичної, адміністративної та фінансової (фіскальної) децентралізації, сутність якої «полягає в розподілі функцій, фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання між центром та органами місцевого самоврядування» [111]. Впровадження децентралізаційних процесів у сферу впливу фіскальної політики, а саме в бюджетну, податкову та позикову, внесли певні корективи до її складових. Під поняттям бюджетної децентралізації будемо розуміти «процес передання повноважень (функцій, компетенцій і відповідальності) від центрального уряду до місцевих органів влади (органів місцевого самоврядування)» [19]. Реформування у сфері фінансової децентралізації сприяло актуалізації даної тематики серед широкого кола науковців, хоча для вітчизняного дослідного простору напрям дослідження не є новим. Так, співробітники Тернопільського національного економічного університету у монографії «Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого

розвитку» висловили думку : «В умовах сьогодення фіскальний федералізм – це вияв територіальної форми демократії, наявність якої залежить не від форми державного устрою, а від ступеня лібералізації політичної, економічної та соціальної сфер суспільних інтересів» [148, с. 148]. Проте, погоджуємося з тезою вітчизняного науковця Н. Рековою, що є передчасним впровадження положень фіскального федералізму в українську фінансову практику [130, с. 117]. Адже розгортання внутрішньої політичної кризи, протікання воєнних дії на частині території країни, а також поширення настроїв трибалізму серед українського населення представляє собою ненадійне підґрунтя для запровадження фінансової децентралізації. Посилення явища непотизму може призвести до посилення соціально-економічних кризових явищ в Україні. Тому впровадження децентралізації управління має здійснюватися виважено, системно та комплексно. Як результуюче, постає питання теоретичного забезпечення формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

І перш за все, звернемося до розгляду принципів її складових, а також характерних для процесу децентралізації. Для формування ефективної фіскальної політики потрібно визначити комплекс її принципів. У вітчизняній науковій літературі даному питанню приділено незначну увагу. Для визначення принципів формування і реалізації фіскальної політики держави, головною метою впровадження якої є активізація економічного розвитку, розглянемо наявні.

До базових принципів фінансової децентралізації відносять наступні [180]:

– принцип відповідності, сутність якого відображується у прийнятті рішення стосовно виробництва суспільних благ за територіальною ознакою. У процесі виробництва та надання послуг має бути задіяно населення відповідної території безпосереднього надання послуги та здійснення подальшого фінансування виробництва шляхом сплати податкових платежів;

– принцип централізованого перерозподілу, який полягає у закріпленні за центральними органами влади функції розподілу. Максимально широкі та

сприятливі можливості для ефективного виконання даної функції наявні у представників уряду країни;

– принцип фінансового вирівнювання – це закріплення за центральною ланкою органів влади права міжбюджетного вирівнювання з метою підтримки окремих адміністративно-територіальних одиниць;

– принцип національних бажаних благ реалізується виключно центральними органами влади шляхом надання трансфертів пріоритетним галузям чи адміністративно-територіальним одиницям для підтримки національних інтересів.

До принципів податкової політики держави відносять:

– принцип фіскальної достатності сутність якого полягає у встановленні кількості податків і зборів, їх ставок та визначення баз оподаткування з врахуванням необхідного обсягу мобілізації фінансових коштів для виконання державою своїх функцій та збалансуванні бюджету (принципи В. Паретто, А. Вагнера) [16; 35; 36];

– принцип рівності оподаткування полягає у рівності всіх щодо виконання встановлених норм та правил [16; 113];

– принцип соціальної справедливості реалізується в установленні податків і зборі відповідно до платоспроможності [113];

– принцип економічності оподаткування полягає у адмініструванні тих податків і зборів, надходження від яких значно перевищують витрати на їх отримання [116];

– принцип можливості збільшення податкових надходжень (принцип А. Вагнера) [16];

– принцип гнучкості, який характеризується можливістю відносно швидкого реагування на зміни в економічній системі (принципи В. Паретто, Дж. Стігліца) [16];

– принцип політичної відповідальності (принцип Дж. Стігліца) [16];

– принцип належного вибору джерела податку (принцип А. Вагнера) [16];

– принцип недопущення податкової дискримінації [35];

– принцип визначеності [36].

У Податковому кодексі України відповідно до ст.4 до принципів формування і реалізації податкової політики віднесено такі принципи як: фіскальної достатності, загальності оподаткування, рівності, невідворотності відповідальності, презумпції правомірності рішень платника податку, соціальної справедливості, нейтральності оподаткування, стабільності, рівномірності та зручності сплати, єдиного підходу до встановлення податків і зборів [113].

Відповідно до вимог сьогодення М. Гомон вважає необхідним переглянути систему принципів податкової політики і віднести до них принцип наукової обґрунтованості, законності, оцінки та обліку очікуваних ефектів, врахування та узгодження різних інтересів, єдності стратегії і тактики, гнучкості, прозорості, політичної відповідальності, фіскальної достатності, інтеграційності, стабільності, доцільності, планомірності, альтернативності [36]. На наш погляд, принцип альтернативності відкриває широкі можливості до корупційної складової.

Розбудову бюджетної політики Т. Ковальва пропонує здійснювати за дотримання наступних принципів як: об'єктивності (полягає у відображенні та врахування перебіг об'єктивних, а не бажаних процесів), спадкоємності, обов'язковості та гласності [158, с. 34]. Л. Лисяк до принципів відносить такі принципи як: об'єктивності, ранжування цілей і завдань, композиції (узгодження з фінансової, соціальною політикою), принцип безпеки (рішення щодо формування податкової політики не мають створювати загрози національній безпеці, інтересам громадян та суб'єктів господарської діяльності), еквівалентності (доходи бюджету формуються за рахунок податкових відрахувань як плати за виконання державою своїх функцій) [81 с. 35]. І. Усков до принципів формування і реалізації бюджетної політики пропонує відносити принцип результативності, цілеспрямованості, макроекономічної стабільності (зниження ризиків невиконання місцевих бюджетів), стратегічної спрямованості, цільової спрямованості, об'єктивності та гласності [158, с. 35].

До принципів формування бюджетної системи і політики країни Н. Римарська та М. Корягін відносять: єдність, збалансованість, самостійність, повноту, обґрунтованість, субсидіарність, цільове використання коштів, справедливість та неупередженість, публічність, відповідальність [131, с. 9]. Бюджетна політика відповідно до ст. 7 Бюджетного кодексу України має ґрунтуватися на таких принципах: єдності бюджетної системи України, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості [20].

Варто звернути увагу до принципів формування і управління борговими фінансами як складової фіскальної політики. Відповідно до розділу IV. Стратегії розвитку системи управління державними фінансами управління державним боргом ґрунтується на принципах: безумовного виконання боргових зобов'язань, економічної ефективності як фактору стабілізації системи державних фінансів, мінімізації витрат, пов'язаних з погашенням та обслуговуванням державного боргу, а також прозорості щодо здійснення запозичень та достовірності інформації з питань державного боргу [123]. Вибір оптимальної величини залучених боргових фінансів має відповідати принципу ефективності мінімізації витрат, макропруденційного підходу (врахування тенденцій нарощування боргових фінансових коштів з зовнішніми факторами, виключення валютного ризику, індивідуальної відповідальності [18, с. 68, с. 154, с. 475, с. 487].

Принципами фіскальної політики як фінансового механізму місцевих органів влади Ю. Алескерова вважає за потрібним сформулювати наступним чином [3, с. 99–100]:

- принцип системності та внутрішньої цілісності полягає у погодженні завдань та цілей податкової та бюджетної політики як складових фіскальної;
- принцип територіальної справедливості реалізується шляхом врахування визначення реальної можливості платників податків здійснювати встановлені платежі;

- принцип врахування територіальних, соціальних, економічних умов розвитку на місцевому рівні характеризується врахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на формування і реалізацію фіскальної політики;
- принцип регіональної рівнонапруженості сутнісно означає забезпечення однакових податкових умов для платників податків;
- принцип достатності полягає у забезпеченні фінансової самостійності місцевих бюджетів та враховує принцип збалансованості;
- принцип гнучкості системи оподаткування;
- принцип регіональної ефективності реалізується через визначення системи заходів фіскальної політики для стимулювання соціально-економічного розвитку на місцевому рівні в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Розглядаючи фіскальну політику як інструмент впливу на ділову активність та на динаміку макроекономічних показників, В. Шевченко виділяє певні принципи її реалізації залежно від різних фаз економічного циклу (рис. 1.3). Наведені принципи стосуються забезпечення стабільності податкового законодавства. На нашу думку, потрібно зазначити необхідність забезпечення зрозумілих, системних «правил гри» не лише у сфері оподаткування, але й нормативно-правових актах, що регулюють економічну діяльність.

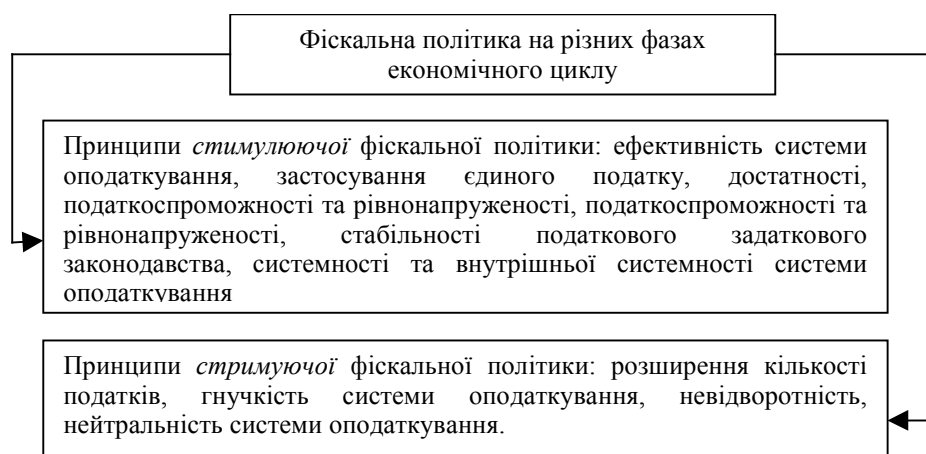

Рис. 1.3 Принципи реалізації стимулюючої та стримуючої фіскальної політики державними органами влади.

Джерело: складено на основі опрацювання [169].

На основі вивчення наявних принципів, які мають впливати на формування фіскальної політики та її складових, вважаємо необхідним здійснити їх перегляд та надати власні. До запропонованих принципів фіскальної політики, метою якої є активізація економічного розвитку держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів віднесено:

- принцип системного підходу. Фіскальна політика є невід’ємною складовою фінансової політики держави, яка має узгоджуватися з фінансовою політикою. Відсутність єдиного стратегічного документу, який би забезпечував узгодження усіх напрямів економічної політики погіршує її ефективність взагалі, так і її складових;

- принцип наукової обґрунтованості, який полягає у реалістичності формування цілей, задач показників фіскальної політики з врахуванням тактичних та стратегічних завдань фіскальної політики;

- принцип ефективності реалізується шляхом досягнення планових (максимальних) результатів за мінімальним обсягом використання коштів,

- принцип цільової спрямованості характеризується чітким визначенням цілей та задач, які повинні вирішуватися;

- принцип збалансованості бюджету споживання полягає у плануванні та виконанні показників бюджету без дефіциту;

- принцип раціональності полягає у виборі проектів та програм фінансування бюджету розвитку, які надають максимальний ефект у середньостроковому періоді;

- принцип субсидіарності полягає у вирішенні завдань на найнижчому рівні або віддаленого від центра, де їх вирішення є можливим та максимально ефективним;

- принцип податкової ефективності, який реалізується за умови перевищення отриманих коштів від адміністрування податку на витрати їх здійснення;

- принцип централізованого перерозподілузакріпленні за центральними органами влади функції розподілу для можливості впливу на фінансові виклики;

– принцип національної економічної безпеки реалізується шляхом здійснення державної підтримки пріоритетних напрямів для підтримки національних інтересів;

– принцип справедливості представляє собою неупереджений підхід при перерозподілі фінансових ресурсів;

– принцип транспарентності базується на публічності, прозорості та доступності статистичної інформації стосовно формування, реалізації, контролю та корегування фіскальної політики;

– принцип відповідальності полягає у забезпеченні персональної відповідальності кожного учасника процесу формування і реалізації фіскальної політики за дію або бездіяльність;

– принцип стабільності – це об'єктивна необхідність та виваженість у прийнятті рішень стосовно змін нормативно-правових актів регулювання сфери фіскальної політики за фінансової децентралізації;

– принцип адаптивності реалізується шляхом системного здійснення моніторингу та аналізу результатів практичної реалізації фіскальної політики з метою контролю та корегування складових фіскальної політики для досягнення тактичних і стратегічних завдань в умовах зовнішньої та внутрішньої мінливості фінансової політики.

Практичне застосування складових фіскальної політики повинно ґрунтуватися на розумінні його безпосереднього впливу на макроекономічні показники спираючись на досвід зарубіжних країн з розумінням ментальних особливостей України. Тому слід приділити увагу проблематиці визначення її результативності. Так, проведення економічної політики має на меті покращення добробуту населення та зменшення рівня бідності як кінцевого споживача економічної діяльності держави. Проте результати від впроваджуваних економічних рішень можуть не відповідати заявленим критеріям і цілям, бути неочікуваними та мати негативний характер для економічної системи в цілому та для населення зокрема. Тому виникає необхідність верифікації будь-яких управлінських рішень, як на стадії їх

формування, запровадження, так і під час безпосереднього функціонування. Фіскальна політика, як один із механізмів регулювання економіки, що задіяний у якості інструменту формування дохідної частини бюджету, впливу на суб'єкти господарської діяльності тощо, потребує дієвих методів визначення її ефективності.

За умов обмеженості фінансових ресурсів, зниження платоспроможного попиту, наявності суттєвих боргових зобов'язань держави, соціальної напруженості, проведення системи заходів фінансової політики має бути максимально вивіреною, а результати – прорахованими. Тому, існує необхідність у дослідженні та узагальненні існуючих методів визначення ефективності фіскальної політики з акцентуванням на найбільш прийнятний з урахуванням особливостей економіки України варіант. Підходи до розробки методів визначення ефективності функціонування фіскальної політики залежать, насамперед, від цілей та завдань економічної політики, які уряд ставить перед державою за фактичного стану економіки. Виходячи з заявлених пріоритетних напрямів може змінюватися і ключова методика розрахунку.

Розглядаючи проблематику визначення ефективності фіскальної політики, Є. Балацький вважає можливим здійснення оцінювання в залежності від отриманих результатів на державному рівні: впливом на виробничу активність економічної системи та ступеню виконання дохідної частини бюджету країни. При цьому, науковець звертає увагу: ефективність у розрізі одного підходу може демонструвати негативний вплив на показник іншого. Тому, головним завданням фіскальної політики є оптимальне поєднання результатів для двох напрямів [11]. Розгляд ефективності політики з точки зору суб'єктів господарської діяльності вважає не доцільним і зводить до функціональної залежності «менше податкових відрахувань – більш ефективна фіскальна політика». Отож, у роботі [11] автор здійснює пошук точок Лаффера для усередненого показника податкового навантаження макрорівня. Для цього використовує економетричні (статистичні) та аналітичні (алгебраїчні) методи для визначення ефективності фіскальної політики. В результаті проведених

розрахунків, науковець робить висновок: простота обчислення, наочність отриманих результатів двопараметричної схеми розрахунку робить її привабливою у якості робочої моделі визначення ефективності фіскальної політики. Балацький Є. акцентує увагу на тому, що для здійснення аналізу процесів макроекономічного рівня необхідно використовувати прості алгоритми, що нівелюють можливість двозначного інтерпретування отриманих результатів.

Так, Т. Куценко [79, с. 23] вважає за доцільним проводити оцінювання ефективності бюджетно-податкової (фіскальної) політики за ступенем виконання покладених на неї функцій, а саме:

– фіскальної, що представляє собою виконання державного бюджету. До складових показника автор відносить наступні критерії: ступінь виконання дохідної частини бюджету і планованої величини податкових надходжень; виконання бюджетних зобов'язань; показник бюджетного дефіциту, параметри та швидкість зростання державного боргу; величина фінансових ресурсів, які задіяні в обслуговуванні державного боргу; рівень монетизації бюджетних потоків; обсяг валютних резервів у розрізі фінансування бюджетного дефіциту; ступінь виконання законодавчих і прирівняних до них актів про бюджет; розмір невиконаних строкових зобов'язань із грошових виплат як результат бюджетного недофінансування; обсяг простроченої заборгованості бюджетних установ;

– стратегічної ефективності, щовизначається як вплив на динаміку соціально-економічних показників. До критеріїв автор відносить: динамічні зміни основних макроекономічних показників при зіставленні з заявленими структурними пріоритетами, а саме: динаміка ВВП та обсягів виробництва; рівень інфляції; динаміка валютного курсу; рівень зайнятості та реальних доходів населення.

Проте, вбачається проблематичним визначення ступеня виконання законодавчих і прирівняних до них актів про бюджет. Значна кількість розрахункових позицій і відсутність узгодження між результатами оцінювання

виконуваних бюджетно-податковою (фіскальною) політикою функцій, не зазначення порогових значень не створює умов для комплексної та системної оцінки її функціонування за заданими критеріями.

Український науковець Л. Гурьянова спираючись на напрацювання Д. Кононова та В. Кульби у сфері моделювання соціально-економічних процесів, у якості оптимального інструменту моделювання збалансованої податково-бюджетної (фіскальної) політики розглядає сценарне моделювання. Автор акцентує увагу на тому, що даний підхід надає можливість простежувати причинно-наслідкові зв'язки факторів з неявною структурою; формувати спектр стратегій розвитку; здійснювати оцінку наслідків реалізації різних варіантів управлінських дій, що спрямовуються на вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів [39, с. 21–24].

Науковець Л. Гурьянова у своїй роботі [39] запропонувала широкому загалу сценарні моделі соціально-економічного розвитку регіонів як результат проведення заходів фіскальної політики. Запропоноване автором моделювання сценаріїв впливу результатів впровадження фіскальної політики складається з 3 етапів: формування інерційного сценарію зміни характеристик соціально-економічного розвитку територій як результату функціонування фіскальної політики; дослідження наявних дисбалансів регіонального розвитку; розроблення та аналізування альтернативних сценаріїв управління соціально-економічним розвитком регіонів [39, с. 22].

Використання сценарних моделей, як зазначає автор, створює можливість прогнозування структурних дисбалансів розвитку території і, як наслідок, – можливість коригування заходів фіскальної політики відповідно до виявлених порушень заздалегідь. Окрім того, використання даного методу створює умови для оцінювання узгодженості податкової, бюджетної та інвестиційної політики з метою підвищення якості інформаційно-аналітичної бази для прийняття управлінських рішень відносно збалансованого розвитку регіонів [39, с. 24].

Дійсно, використання сценарного моделювання надає можливість відтворювати альтернативні сценарії розвитку процесів економічних систем за

різних умов. Окрім того, процес сценарного моделювання надає можливість прогнозувати вплив економічних рішень у динаміці, що в умовах економічної та політичної нестабільності є вкрай важливим.

І як зазначають М. Кизима та О. Гейман у своїй роботі [66], існує суттєве неспівпадіння отриманих результатів із використанням сценарного підходу до моделювання та прогнозування, а також «традиційними» методами стратегічного планування, що наочно демонструють переваги використання сценарного моделювання за наявності значної кількості невизначеностей і необхідності різноманітних розрахунків.

З точки зору Л. Ігоніної визначення ефективності фіскальної політики має проводитися на основі цілеорієнтованого підходу. Його сутність полягає у оцінюванні ступеня наближення результатів впроваджуваного варіанту фіскальної політики до намічених цілей (заданих значень). Результатом функціонування ефективної фіскальної політики повинно стати не лише підтримка економічної динаміки, а й підвищення рівня життя населення. Взаємозв'язок цілей, інструментів та очікуваних результатів від функціонування бюджетно-податкової (фіскальної) політики представлено автором у вигляді системи результатів, цілей та інструментів бюджетно-податкової політики [58]. До результату автор відносить стійкий соціально-економічний розвиток та зростання рівня життя населення. Вибір результуючого фактору формує ціла, а саме двох рівнів, а саме [58, с. 57]:

– цілі першого рівня: підтримка сталого соціально-економічного розвитку та підвищення рівня життя населення;

– цілі другого рівня: формування величини фіскального простору через забезпечення зростання доходів бюджету, оптимізацію видатків бюджету, а також збалансування та забезпечення стійкості бюджету.

Інструментами реалізації та впровадження зазначених цілей є: види та ставки податків, зборів, відрахувань, внесків – для забезпечення зростання доходів бюджету. Оптимізація видатків бюджету має здійснюватися з коригуванням їх видів та розмірів, обсягів державних закупівель тощо.

Забезпечення збалансованості та стійкості бюджету має реалізуватися через контроль та коригування граничної величини бюджетного дефіциту, а також впливу на формування величини відсоткових ставок за кредитом.

Вирішення проблеми низького рівня якості отриманих результатів потребує оцінювання фіскальної політики методами статистичного аналізу ретроспективних даних. Його метою є збалансування видаткової і дохідної частини бюджету країни та показників соціально-економічного рівня життя населення.

Український науковець І. Твердохліб у роботі [153] провів аналіз ефективності фіскальної політики України на основі кривої Лаффера, взявши до розгляду дані 1998–2012 рр. Виходячи з відсутності загальноприйнятого аналітичного запису кривої, автор спирається на напрацювання [11] та здійснює розрахунок на основі подання кривої Лаффера квадратичним многочленом. При цьому враховуючи особливості української економіки, автор зважає на наявність 9 місячного часового лагу в отриманні результатів від проведення податкової реформи. Отримані результати розрахунків невідомих коефіцієнтів квадратичних функцій на основі систем різницевих рівнянь, представлених у роботі Є. Балацького [11] та знайдених статичних точок Лаффера, інтерпретують вплив рівня оподаткування на величину ВВП України як позитивний. Проте, у висновках автор зазначає, що пошук точок Лаффера за допомогою апроксимації кривої Лаффера квадратичною функцією не завжди можливий. Ідентифікація точок Лаффера за умови динамічності економіки можлива лише за рахунок використання наукового доробку [11]. За результатами проведеного дослідження автор робить висновок, що заходи фіскальної політики протягом 1998–2012 рр. були неефективними. На основі даних фіскальної еластичності автор простежує наявність прямої залежності збільшення величини ВВП від приросту обсягу податкових надходжень, і як наслідок – посилення податкового тиску. Однак, використання концепції А. Лаффера у якості методу визначення ефективності фіскальної політики України, як зазначає і сам автор, має певні особливості. Зокрема, можливість

незнаходження точок Лаффера; визначення ефективності фіскальної політики через середній показник податкової ставки; наявність достовірності та повноти статистичних даних, зміна методологій їх розрахунку; високий рівень складності інтерпретації отриманих результатів. Отож, використання концепції з метою визначення ефективності фіскальної політики А. Лаффера вбачається досить проблематичним за врахуванням особливостей української економіки.

Дискусійність оцінки ефекту кривої Лаффера надано у роботі Т. Меркулової [89]. Особливу увагу приділено розгляду поширених дискусійних тверджень. Зокрема, емпірична перевірка ефекту Лаффера можлива за умови елімінування впливу неподаткових факторів. Проте, функціонування економічної системи та наявність різнопланових факторів не створюють умови для цього.

Для визначення ефективності бюджетно-податкової підтримки науковці Л. Тарангул, Д. Серебрянський та Н. Новицька провели кластерний та кореляційно-регресійний аналіз, що базувався на основі даних міжгалузевого балансу України. Це дало змогу виділити види економічної діяльності, які отримали позитивний імпульс від впровадження заходів бюджетно-податкової (фіскальної) політики [151] та надати подальші рекомендації стосовно стимулювання галузей економіки інструментами. За умови транзитивності економіки кластерний аналіз вбачається одним із актуальних методів визначення напрямів подальших заходів фіскальної політики.

Кореляційно-регресійне моделювання представляє собою найбільш поширений метод стохастичного аналізу економічних процесів. Безпосередньо кореляційний аналіз надає можливість визначення тісноти зв'язку варіативних змінних та визначити фактори, що мають найбільший / найменший вплив на результативну величину. Регресійний аналіз надає можливість знаходження моделі існуючого зв'язку з метою визначення значень результативної ознаки.

Лук'яненко І. вважає за доцільним опиратися на результуючі дані агрегованої динамічної моделі загальної рівноваги задля здійснення попереднього експрес-аналізу наслідків змін економічної політики.

Представлена автором базова модель має у своєму складі 14 основних рівнянь та описує динаміку «простої трьохсекторальної економічної системи з однорідними домогосподарствами і моделює два види оподаткування: оподаткування на фінансування державних витрат та оподаткування на здійснення пенсійних трансфертів» [84, с. 203].

Герасименко Г. розглядаючи податково-бюджетну (фіскальну) політику наголошує на необхідності оцінювання політики через призму соціально-економічних показників [33, с. 220]. З цією метою науковцем запропоновано перелік критеріїв, які враховують соціальні та економічні показники рівня життя населення. Так, критерії оцінювання економічної ефективності функціонування податково-бюджетної (фіскальної політики) Г. Герасименко пропонує розглядати через призму 6 блоків, а саме [33]:

1 блок. Рівень життя населення:

- темпи зростання реальних доходів населення, %;
- частка населення, що отримує мінімальну заробітну плату, %;
- питома вага пенсіонерів, що отримують мінімальну пенсію, %;
- питома вага соціальних виплат та інших трансфертів у сукупних доходах населення, %;
- частка податків та обов'язкових відрахувань у сукупних витратах населення, %;
- питома вага заощаджень населення у сукупних доходах, %.

2 блок. Бідність та соціальне виключення:

- величина прожиткового мінімуму; система міжнародних критерій, що представлені фахівцями Світового банку з метою здійснення міжрегіональних порівнянь;
- національна межа бідності (75% медіанного рівня середніх сукупних витрат населення у розрахунку на 1 дорослу людину);
- вартісне значення національної межі бідності 1999 р., скориговане на середньорічний індекс інфляції;
- структурний критерій споживання, критерій калорійності харчування.

3 блок. Рівень майнового розшарування суспільства:

зменшення майнового розшарування через оптимізацію механізму перерозподілу доходів.

4 блок. Рівень забезпечення державних соціальних гарантій:

– виконання державою покладених на її інституції соціальних зобов'язань за умови випередження темпів зростання мінімальної заробітної плати темпів зростання наявних мінімальних стандартів.

5 блок. Зайнятість та ринок праці:

- рівень безробіття;
- частка безробітних унаслідок економічних причин у загальній чисельності безробітних осіб;
- питома вага в структурі зайнятого населення наступних категорій: зайняті неповний робочий день; без постійного контракту; самозайняті особи; особи, зайняті в неформальному секторі;
- частка в структурі економічно неактивного населення категорій, зокрема зневірених;
- чисельність підприємців – фізичних та юридичних осіб у секторі малого та середнього бізнесу у виразі абсолютних і відносних показників.

6 блок. Доступність та якість суспільних послуг, а саме:

– надання суспільних благ і послуг населенню, від яких залежить загальна якість життя та соціальне самопочуття населення.

Приведені критерії, з точки зору автора, можуть використовуватися як показники ефективності податково-бюджетної політики, так і податкової.

Проте, варто зазначити, що відсутність нормативних (порогових) значень для проведення співставлення з отриманими від обчислень результатами не надають можливості визначити ефективність проведених економічних заходів.

Розглядаючи фіскальну політику як економічну функцію держави Н. Харченко, звертає увагу, перш за все, на необхідність розробки оптимальної моделі фіскальної політики. Метою функціонування моделі становить досягнення ефективності державного регулювання економіки. Проте для

побудови такої моделі необхідно визначити та розробити концептуальні основи, форми та методи впливу з урахуванням часової направленості (коротко- та довгострокового впливу) здійснюваних економічних перетворень. Крім того, автор наголошує на необхідності врахування історичних, національних, культурних особливостей при здійсненні формування оптимальної моделі фіскальної політики [161, с. 58].

Визначення ефективності фіскальної політики В. Бантон та В. Тарангул вважають можливим через систему критеріальних показників, що ґрунтуються на створенні максимальних ефектів для створення умов економічного розвитку. До критеріїв оцінювання віднесено 5 позицій [12]:

- фактичний дефіцит зведеного бюджету. Наявний при незбалансованості бюджетних видатків та доходів, збільшенні величини субсидування;
- внутрішній дефіцит розраховується як різниця загального та зовнішнього дефіциту;
- зовнішній дефіцит;
- податкове навантаження, що розраховується як показник податкового коефіцієнта;
- державний борг, що представлений через частку величини державного боргу у показнику валового внутрішнього продукту.

При цьому отримані критеріальні величини повинні узгоджуватись з індикаторами національної безпеки країни. У випадку відсутності динаміки до зростання боргової величини у обсязі ВВП фіскальна політика визнається такою, що не несе загрози фінансовій системі держави. У протилежному випадку, наявне створення умов для збільшення боргових зобов'язань.

Група українських вчених, розглядаючи проблемність визначення ефективності фіскальної політики пропонує розглядати одним із варіантів оцінювання сукупність критеріальних показників, а саме [148, с. 101]:

- динаміка ВВП та обсягів виробництва;
- рівень інфляції;
- динаміка валютного курсу;

- рівень тіньової економіки в країні;
- рівень зайнятості та реальних доходів населення;
- рівень збирання бюджетних доходів загалом і податків зокрема;
- рівень виконання бюджетних зобов'язань;
- величина бюджетного дефіциту, швидкість його зростання;
- рівень монетизації бюджетних потоків;
- величина валютних резервів, що використовуються для фінансування бюджетного дефіциту;
- обсяг фінансових ресурсів, що спрямовуються на обслуговування державного боргу.

Ломакіна О. у своїй роботі [83] підкреслює необхідність постійного моніторингу результатів від впровадження бюджетно-податкової (фіскальної) політики, наголошуючи на відсутності уніфікованої методики оцінки її ефективності. Науковець зазначає, що на практиці можливе використання наступних методик, а саме [83, с. 74]:

- економічних (статистичних) методів, до яких автор відносить обчислення таких показників, як: рівномірність видатків (%); показники індексу інфляції та індексу реального ефективного обмінного курсу національної валюти (%); відношення сукупних кредитів, виданих нефінансовим організаціям вітчизняної банківської системи до величини ВВП; податкове навантаження на економіку, що розраховується через податковий коефіцієнт; відношення суми надходжень податків і зборів за звітний період до суми нарахувань за звітний період; зниження заборгованості з податків і зборів бюджетної системи у відношенні до показників обраного базисом роком; темп росту податкових надходжень (ланцюговий);
- аналітичних (алгебраїчних) методів;
- методу порівняльного аналізу;
- методу нейтральності бюджетного боргу, сутність якого полягає у створенні умов за використанням інструментів бюджетно-податкової політики для дефіциту бюджету, який фінансується за рахунок доходів (податків)

минулих періодів. Тим самим відбудеться перерозподіл податкового навантаження та державного боргу за Д. Рікардо;

- методу оцінки ефективності цільових програм (метод результатів);
- методу оцінки соціально-податковими показниками (бюджетно-податковий паспорт), сутність якого полягає у занесенні та подальшому моніторингу соціально-економічних показників регіону з використанням інтегрованого показнику податкового потенціалу регіону.

- методу і *GrowGreen* (соціально-екологічний), сутність якого полягає у оцінюванні впливу впроваджуваних реформ податково-бюджетної (фіскальної) політики на конкурентоспроможність екологічно чистої економіки.

Семенюк Д. [136] аналіз фіскальної політики та визначення її ефективності вбачає у застосуванні «Кейнсіанського хресту», що базується на методах «Витрати – Обсяг виробництва», «Сукупний попит – Сукупна пропозиція» (AD-AS), моделі IS–LM (Інвестиції = Заощадження – Ліквідність = Пропозиція грошей). Автор наголошує на прикладних основах використання базових постулатів економічної теорії. За умови проведення політики фіскальної експансії саме високий ступінь чутливості спекулятивного попиту на гроші та інвестиції до ставки процента визначає ефективність заходів фіскальної політики. За умов суттєвих інфляційних змін ефект від впровадження заходів фіскальної політики нівелюється, створюючи умови для витіснення інвестицій та заощаджень. Крім того, при збільшенні величини державних видатків позитивний ефект спостерігається лише у короткостроковому періоді. Таким чином, саме моделювання на базі зазначених макроекономічних моделей надасть можливість досліджувати ефекти від функціонування фіскальної політики на макрорівні.

Когнітивне моделювання представляє собою потужний інструмент дослідження нестабільного та слабкоструктурованого економічного середовища. Застосування даного методу надає можливість виокремлення наявних проблемних складових аналізованого економічного явища, виявлення протиріч і надання якісної характеристики процесів, що мають місце у аналізованій системі.

Використання технології когнітивного моделювання дозволяє діяти на випередження і не доводити потенційно небезпечні ситуації до рівня загрозливих і конфліктних, а в разі їх виникнення – приймати раціональні рішення в інтересах держави.

Юозайтене Л. [174, с. 79] визначення ефективності фіскальної політики пропонує здійснювати за допомогою проведення аналізу таких показників, як: наявний рівень оподаткування суб'єктів господарської діяльності; рівень бюджетного дефіциту; моніторинг витрат на обслуговування державного боргу країни; аналіз динаміки дефіциту бюджету; тенденції державного боргу. Аналіз отриманих даних надасть можливість визначити ефективність впроваджуваних економічних заходів даної політики.

Українські науковці В.П. Вишневський, Р. Лепа, М. Авксентьев у роботі [28] доводять, що формування ефективної економічної політики можливе лише за попереднього моделювання економічних процесів. До найбільш ефективних методів автори відносять імітаційне моделювання, а саме CGE-моделювання (Computable General Equilibrium models – обчислювані моделі загальної рівноваги), застосування якої надасть можливість визначення напрямів розвитку галузей реального сектора економіки (за видами економічної діяльності) на середньострокову перспективу, виходячи з екстраполяції тенденцій, що склалися, в діючих умовах оподаткування; передбачення очікуваної реакції кожної галузі на зміни податків, а також обмеженого числа інших екзогенних змінних, наприклад, облікової ставки Національного банку України (далі – НБУ), інфляції, валютного курсу, виходячи із допущень про тип поведінки господарюючих суб'єктів в умовах заданих обмежень; прогнозування очікуваних змін податкових платежів юридичних і фізичних осіб і, відповідно, доходів бюджетної системи.

Можливі наслідки від впроваджуваної бюджетно-податкової політики за умови зміни екзогенних чинників та визначення їх мультиплікативного ефекту ілюструє рис. 1.4.

Рис. 1.4. Алгоритм оцінки економічних наслідків змін бюджетно-податкової політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Джерело: побудовано на основі [28].

У зарубіжній практиці широко застосовується оцінювання ефективності фіскальної політики через розрахунок фіскальних мультиплікаторів: податкового мультиплікатору, мультиплікатору державних витрат. Важливе місце в аналізі, прийнятті та реалізації рішень щодо функціонування економіки країни з врахуванням комплексу факторів відводиться методам стохастичного факторного аналізу, а саме – застосування кореляційно-регресійного аналізу. Застосування кореляційно-регресійного аналізу надає можливість визначити характер зв'язку між досліджуваними ознаками, факторами та результуючою ознакою. Серед вітчизняних науковців простежується повсякчасне застосування кореляційно-регресійного аналізу, зокрема в роботах

Д. Ваньковича, К. Васьківської [23], Т. Косової, О. Тімарцева[73], М. Кульчицького.

Безперечно, універсального методу оцінювання результативності фіскальної політики немає. Кожен із існуючих підходів має певні особливості, котрі призводять до неточностей або спрощень., однак розробка єдиного підходу вбачається проблематичною з причин існування соціально-економічних, політичних, правових та інших чинників, що впливають на розвиток економік різних країн. Крім того, на точність розрахунків суттєвий вплив має значна тінізація економіки України. Розвиток теоретичних положень щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів створює підґрунтя для впровадження результативної системи заходів стимулювання економічного зростання.

1.3. Реалізація фіскальної політики як механізму стимулювання економічного розвитку держави: зарубіжний досвід застосування

Практичне застосування інструментарію фіскальної політики з метою впливу на макроекономічні процеси у світовій практиці реалізується повсякчас, хоча постійно піддається критиці та потребує постійного моніторингу ендогенних та екзогенних впливів з метою розроблення рекомендацій щодо покращення її запровадження. Постулати фіскальної політики сформувалися як відповідь на шоки соціально-економічної сфери під час Великої Депресії. Найбільш гостро вона протікала у США. З метою стимулювання платоспроможного попиту протягом 1929–1939 рр. парламентом США було ініційовано багато програм громадських робіт. Відсутність системності та продуманості впроваджуваних робіт не надало бажаного результату. Виявилось, що зниження ставок податку на практиці створило б кращий результат, аніж фінансування непродуманих програм. Збільшення видатків на фінансування соціальної сфери пов'язано насамперед з політичною складовою.

І для досягнення короткострокових цілей політично не привабливі. Збереження ж сталої величини призводить до збільшення бюджетного дефіциту. За часів Великої депресії уряд США провадив програми допомоги фермерам, підтримував підхід до виплат дивідендів (зміни у короткостроковому періоді не впливали на суму виплат). П. Самуельсон, аналізуючи вплив фіскальної політики на економіку США, зробив висновок, що автоматичні стабілізатори пом'якшують наслідки від кризових явищ. Таким чином надається можливість державним органам влади час на прийняття рішень. На наступному етапі повинна застосовуватися дискреційна фіскальна політика з коригуванням монетарної. У США застосування інструментів фіскальної політики було закріплено на державному рівні у «Законі про зайнятість» 1946 р. Така необхідність пояснювалася зростанням рівня безробіття та зменшенням видатків на військові замовлення. Застосування фіскальної політики, як зробив висновок П. Самуельсон, мало позитивні і негативні сторони. Але несуттєві спади та нестабільність економічної системи США протягом 30 р. минулого століття виступали в підтримку застосування даної політики на практиці [135, с. 320].

Зроблені висновки підтверджуються показниками макроекономічної динаміки (табл. 1.3), які характеризуються відносною сталістю. Для співставлення макроекономічних показників та їх розуміння необхідно зазначити, що фінансовий рік (*fiscal year*) у США починається з 01.10. і триває по 30.09 включно. Назва фінансового року вказується календарним роком, в якому і закінчується.

За часів президентства У. Клінтона [*W. Clinton*], Л. Саммерс рекомендував з метою поживлення економіки та стимулювання економічного зростання зменшувати дефіцити, що призведе до зменшення відсоткових ставок [177], а у період перебування Б. Обами [*B. Obama II*] на посту президента, Л. Саммерс рекомендував здійснювати стимулювання економічного зростання через збільшення показників дефіциту. Науковець зазначав, що у довгостроковому періоді має спостерігатися тенденція до його поступового

зменшення за умов постійної позитивної динаміки розвитку економічної системи країни. За наявності різновекторних рекомендацій на різних фазах економічного розвитку, практична реалізація мала позитивний вплив на соціально-економічні показники країни.

Таблиця 1.3.

Макроекономічні показники США

Показник	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Індекс ВВП на душу населення за ПКС	155	152	146	146	145	143	146	145	145	145
Рівень безробіття, %	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1	7,4	6,2	5,3

Джерело: складено на основі [190; 208].

Застосування напрацювань виправдало себе і в ХХІ ст. США через збільшення обсягів споживчого кредиту та впровадження рефінансування заборгованості домогосподарств стимулювало споживчий попит. У 2011 р. було надано аналітичні матеріали щодо причин виникнення фінансової кризи у США. Послаблення уваги до проведення та реалізації фіскальної політики призвело до надмірного запозичення, ризикового інвестування, її непрозорості та виникнення певних фінансових проблем [53, с. 24].

З початком кризових явищ («бум» припав на 2008 р.) у світовій економіці, влада Китайської народної Республіки відреагувала реструктуризацією національної економіки та підвищенням соціальних стандартів рівня життя населення. Інструментарієм фіскальної та монетарної політики стимулювали розвиток внутрішнього виробництва задля компенсації скорочення обсягу експортної діяльності. Реалізація фіскальної політики відбувалася через збільшення витрат бюджету на розвиток інфраструктури, охорони здоров'я та освіти, субсидування населення та суб'єктів господарювання.

У 2008 р. затверджується пакет антикризових заходів: забезпечення житлом малозабезпечених громадян, фінансування проектів розбудови інфраструктури, підтримка сільського населення, стимулювання розвитку

високотехнологічних інноваційних проектів. Мало місце надання податкових пільг суб'єктам господарювання, тимчасова ліквідація податку на доходи за відсотками для населення, зменшення податкової ставки з купівлі малолітражних автомобілів. Паралельно застосуванню економічних важелів відбувалося вдосконалення законодавства. Зазначені заходи стимулювали платоспроможний споживчий попит. Так, для розвитку реального сектору економіки держава стимулювала внутрішню торгівлю через надання субсидій, збільшення обсягу державних закупівель.

Впровадження заходів фіскальної політики у країнах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС) пов'язано з певними особливостями. Як зазначається у доповіді 2009 р. «Фіскальна політика: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* Європейського союзу» формування, реалізація фіскальної політики в рамках ЄС тісно пов'язана з інтеграційними процесами [160, с. 3]. Створення «єдиного ринку» створило необхідність перегляду національних систем оподаткування задля усунення фіскальних бар'єрів. Особливу вагу було приділено непрямому оподаткуванню.

Податкова політика ЄС реалізується через дотримання принципу «податкової недискримінації» та принципу «нейтральності оподаткування». Безпосереднє виконання здійснюється через заборону відшкодування внутрішнього оподаткування при ввезенні продукції на територію іншої держави-члена ЄС в розмірі, що перевищує рівень сплачених прямих або непрямих податків. Першочергово уніфіковано податок з обороту в податок на додану вартість зі встановленням мінімальної ставки у розмірі 15% та пільгової – 5%. Він адмініструється з платників податків країни-виробника. Також, між країнами-учасницями ЄС мито у товарному обігу не стягується за умови вироблення на їх територіях. Імпорتنі товари оподатковуються за Загальним митним тарифом ЄС. Крім того, проведено уніфікацію прямого оподаткування шляхом встановлення єдиного механізму обчислення, єдиних ставок, висновків багатосторонніх і двосторонніх угод про усунення подвійного оподаткування. У рамках ЄС для відстеження надходження ПДВ в умовах його

уніфікації створюється система клірингових палат, яка через систему національних казначейств забезпечує контроль над сумою надходження ПДВ [173].

Цілеспрямоване застосування фіскальних важелів впливу простежується і на прикладі розбудови польської економіки. Лібералізацію державної фінансової політики в країні розпочато з 1990 р. [184]. З 01.05.2004 р. Польща стала повноправним членом ЄС. Отриманий доступ до структурних фондів ЄС надало потужний імпульс для розвитку економіки. Слід зазначити, що Польща являє собою єдину країну ЄС, яка уникла впливу наслідків рецесії 2008–2009 рр.

Однією з ключових думок польських науковців щодо формування та реалізації економічної політики є акцентування на необхідності висвітлення реальної соціально-економічної динаміки. При цьому чітко простежується декларування як науковцями, так і представниками політикуму тези щодо наявності суттєвого зв'язку та впливу політичної складової урядової діяльності на створення, впровадження та корегування державної фінансової політики. Так, А. Верник [*A. Wernik*] вважає доцільним підходити до ефективності економічної політики через призму аналізу динаміки державного дефіциту та боргових зобов'язань [209].

Вадами бюджетно-податкової політики пострадянських країн є значне відхилення планових та фактичних показників програмних документів. Так, згідно даних, наявних в основному фінансовому плані Польщі (*Budżet państwa*) [182], зростання реального ВВП на 2011 р. закладалося з урахуванням його приросту на 3,9% до попереднього року. Планований приріст доходів 2012 р. становив 7,6%, видатків – 4,95%, у 2013 р. доходи мали збільшитися на 1,9%, а видатки – на 1,88%. Зміна обсягу реального ВВП у 2013 р. очікувалася на 2,2%. Фактично отримані за результатами економічної діяльності показники не було виконано. Польща опинилася на межі рецесії. І як самі польські науковці, так і політики коментували: «це [*невиконання планованих обсягів*] законом про бюджет не враховувалося» [209].

З метою кращого розуміння соціально-економічного становища Польщі варто розглянути динаміку ВВП країни (табл. 1.4) Як зазначено на сайті Євростату [Eurostat], ВВП є мірою економічної діяльності. Відповідно до застосованої методології, він визначається як вартість всіх вироблених товарів і послуг за вирахуванням вартості будь-яких товарів або послуг, що використовувалися при їх створенні. Індекс фізичного обсягу ВВП на душу населення по паритету купівельної спроможності (далі – ПКС) експресується щодо середнього набору у Європейського Союзу (EU28) і визначається рівним 100.

Якщо індекс країни вище, ніж 100, то її рівень за показником ВВП на душу населення є вище, ніж в середньому по ЄС, і навпаки. Основні показники виражені в ПКС –це надає можливість усунути відмінності в рівнях цін між країнами, що дозволяє провести змістовне порівняння обсягу ВВП між ними з метою міждержавних зіставлень, а не для тимчасових порівнянь [190].

За даними табл. 1.4. видно, що обсяг ВВП у Польщі з розрахунку на душу населення суттєво менше від середнього показника країн-членів, однак і рівень безробіття нижче за середній показник країн членів ЄС. Динаміка показника ВВП у ринкових цінах протягом 2006-2015 рр. віддзеркалювала тенденцію до його зростання, за виключенням 2009 р., коли спостерігався спад – 49,1 млрд. євро. Найбільші обсяги приросту до попереднього року мали місце у 2007 р. та 2008 р. – відповідно 39,9 млрд. євро і 52,3 млрд. євро, та в 2010 р. – 44,8 млрд. євро. Динаміка до зростання макроекономічних показників мінімізує ризики зростання запланованого бюджетного дефіциту. У наступні роки зростання сповільнилося. Впровадження фіскальної політики держави пов'язане з певними особливостями. Так, на кінцевий результат суттєво впливає процес інфляції, який нівелює або деформує систему заходів фіскальної політики. Як вже зазначалося, рішення відповідно формування, реалізації та корегування функціонування фіскальної політики зазнають суттєвих змін під впливом політичного циклу країни.

Таблиця 1.4

Макроекономічні показники Польщі протягом 2005–2015 рр.

Показник	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП, млрд. євро	274	313,9	366,2	317	361,8	380,2	389,4	394,7	411	429,8
Приріст, млрд. євро	–	39,9	52,3	-49,2	44,8	18,4	9,2	5,3	16,3	18,8
Індекс ВВП на душу населення за ПКС	51	53	55	60	62	65	67	67	68	69
Люди, що перебувають під ризиком бідності або соціальної ізоляції, %	39,5	34,4	30,5 ^b	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7	23,4
Рівень безробіття, %	17,9	13,9	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0

Примітки: ^b – перерва в тимчасових рядах.

Джерело: складено на основі [190].

Одним із найдієвіших індикаторів визначення існування інфляційного процесу впливу на фіскальну політику країни є розгляд динаміки курсу національної валюти до іноземної. Так, для польського злотого на протягом 2012–2015 рр. (табл. 1.5.) було характерно несуттєве коливання, в середньому, на 0,1707.

Таблиця 1.5

Курс національної валюти Польщі

Роки	2012	2013	2014	2015
Злотих за долар США	3,26	3,1538	3,7721	3,7721

Джерело: складено на підставі [205].

З огляду курсу національної валюти Польщі протягом 2012–2015 рр., деформаційні впливи інфляційних процесів на реалізацію заходів фіскальної політики не мало спостерігатися.

Розглядаючи виникаючі проблемні питання у функціонуванні фінансової системи країни, польські науковці наголошують на тому, що на даному етапі розвитку економічна система держави стикається з низкою проблем, які

включають в себе вирішення питань у реформуванні недоліків у своїй автомобільної та залізничної інфраструктури, бізнес-середовища [205].

У формування фінансової системи країни за умови фінансової децентралізації ресурсів ключову роль відводять плановості у формуванні, реалізації бюджетної політики та коректуванні соціально-економічних наслідків процесів впровадження політики. Так, протягом 2011–2015 рр. за плановими обсягами доходів та видатків (табл. 1.6 та табл. 1.7) спостерігалася стала динаміка до збільшення дефіциту бюджету.

Таблиця 1.6

Обсяг планових доходів державного бюджету Польщі

Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
1. Податкові доходи, млн. злотих					
Всього	242,67	264,80	266,98	247,98	269,82
1.1. непрямі податки	179,67	196,12	192,21	179,03	199,45
1.2. податок з корпорацій	24,80	26,64	29,64	23,25	24,53
1.3. податок на прибуток від фізичних осіб	38,20	40,25	42,94	43,70	44,39
1.4. податок на видобуток корисних копалин	–	1,80	2,20	2,00	1,45
2. Неподаткові доходи, млн. злотих					
Всього	28,05	27,13	30,81	28,15	25,83
2.1. дивіденди і передача прибутку	3,59	8,15	5,86	5,21	6,25
2.2. обов'язок	1,83	1,83	2,00	2,00	2,39
2.3. доходи державних одиниць бюджету та інших неподаткових доходів	20,24	14,73	20,56	18,43	15,29
2.4. оплата місцевих органів влади	2,38	2,41	2,38	2,51	1,90
3. Кошти, отримані від ЄС та інших джерел не підлягає поверненню, млн. злотих					
Всього	2,43	1,84	1,60	1,65	1,55
Доходи разом:	273,14	293,77	299,39	277,78	297,20

Джерело: складено на підставі [182].

Основним джерелом покриття бюджетного дефіциту становили трансферти, що надавалися ЄС. Однак, збільшення фінансування за рахунок дефіциту розвитку інфраструктури та галузей виробництва на майбутні періоди надають можливість стимулювання економічного розвитку Польщі. За фінансовими документами, активізація зростання рівня ділової активності залежить насамперед від чіткого виконання планових показників.

Таблиця 1.7

Планований обсяг видатків консолідованого бюджету Польщі

Роки	2011	2012	2013	2014	2015
Всього, млн. злотих	313 344 394	328 765 688	334 950 800	325 287 369	343 277 818

Джерело: складено на підставі [182].

За рахунок реалізації позикової політики як інструменту економічного розвитку фіскальної політики держави, польські науковці вважають можливим здійснити у довгостроковому періоді диверсифікацію енергобалансу і їх джерел поставок до Польщі, збільшення обсягу інвестицій в інноваційну діяльність, наукові дослідження, стимулюванні зростання валової доданої вартості (далі – ВДВ), а також зацікавленні освідченого населення країни у кар’єрному зростанні на території країни [205]. Отже, реалізації політики пов’язане насамперед з розбудовою економічної системи та оновленням інфраструктури та модернізації реального виробництва.

Звертає увагу фіскальна політика, яку реалізує Канада. Так, Н. Моджи [*N. Mogil*] президент «Capital Markets», характеризує політику Канади відзначає, що ліберальний парламент з початком 2016 р. повертається до активного застосування важелів фіскальної політики [198]. Урядом затверджено підвищення обсягу державних витрат на поточний рік. Саме через застосування дефіциту бюджету планується стимулювати економічну активність країни. Планується збільшити обсяги інвестицій у розбудову інфраструктури на найближчі 5 років (фінансовий рік у Канаді починається з 01.04. і закінчується 31.03. наступного року).

Активне застосування інструментарію фіскальної політики з метою поживлення економічної активності не є поодиноким явищем з точки ретроспективного огляду функціонування соціально-економічної системи держави. Стимулювання економічної активності через збільшення обсягу витрат урядом Канади застосовувалося з метою нівелювання наслідків економічних спадів. У періоди економічних спадів 1980–1982 рр. та 1991–1993 рр. фіскальна політика характеризувалася значним бюджетним

дефіцитом – більш ніж 4% ВВП. Протягом 1997–2008 рр. фінансові показники стабілізувалися. Однак, у 2008 р. за впливу екзогенних факторів, а саме наслідків Світової економічної кризи, бюджетний дефіцит становив 3% від ВВП. Однак протягом 2014–2015 рр. показники було приведено до норми.

Формування бюджету без посилення податкового тиску визначається основоположним у практичній реалізації фіскальної політики. Як зазначено на офіційному сайті Міністерства фінансів Канади «...бюджет окреслює фіскальну, соціальну та економічну політику та пріоритети уряду на наступний фінансовий рік» [188]. За останні 5 років показник загальних бюджетних видатків зріс на 5,8% (рис. 1.5) і передбачено плановане зростання 7,7% у 2019–2020 рр. (рис. 1.6).

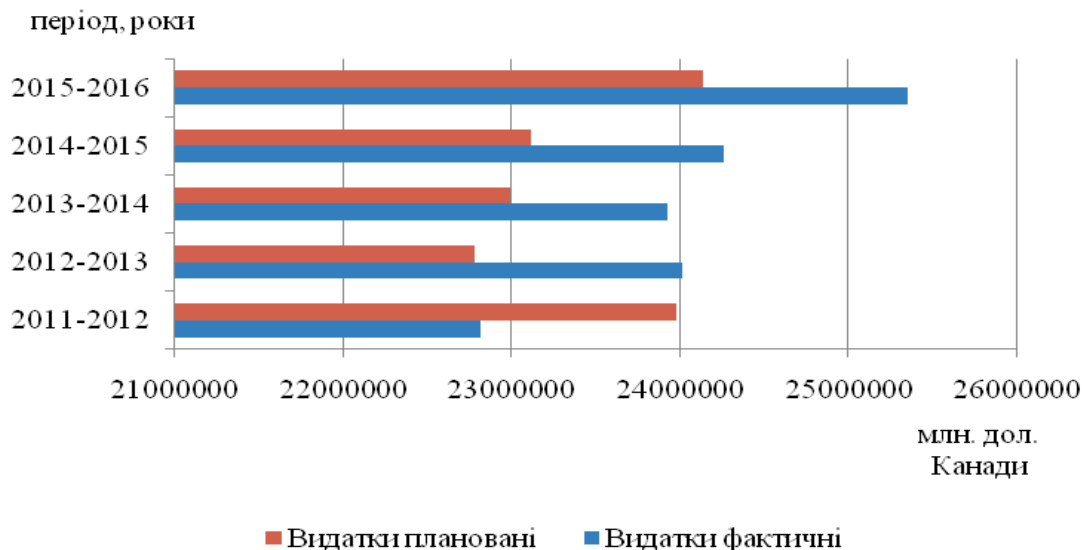

Рис. 1.5 Динаміка планових та фактичних загальних видатків Канади протягом 2011–2016 рр.

Джерело: сформовано на основі даних [188].

Однак, погіршення динаміки на товарних ринках вплинули на прогнозне зростання показника номінального ВВП на 7% протягом 2017 р. Тому, початкова величина дефіциту не створювала умов для пожвавлення економіки Канади. На момент прийняття бюджету країни, сума була збільшена до 29 млрд. канадських дол., а загальний обсяг дефіциту до 2021 р. урядом планується у розмірі 100 млрд. дол.

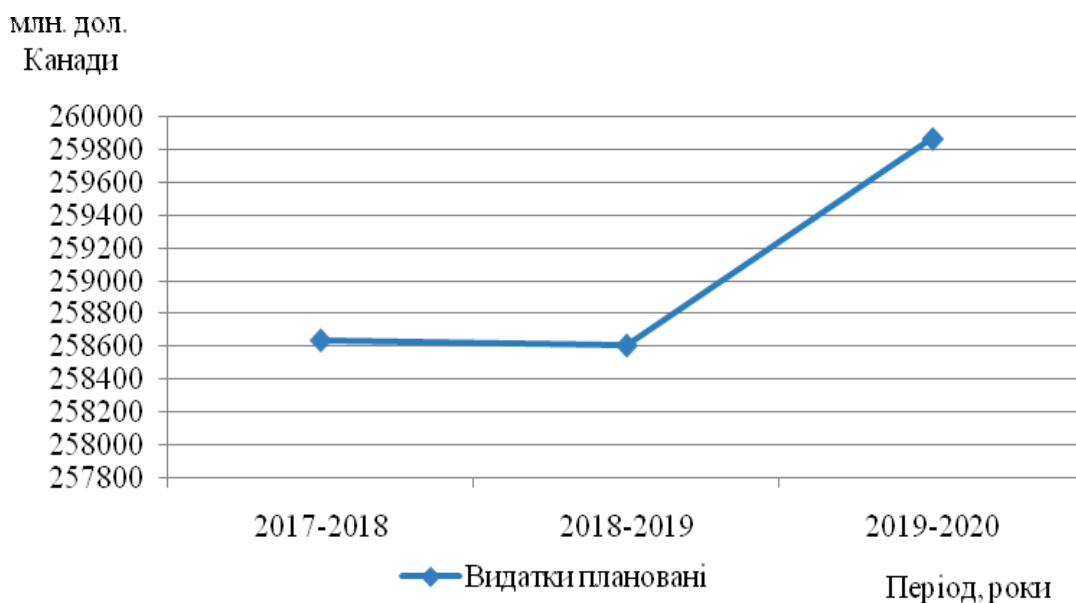

Рис. 1.6. Динаміка зростання загальних бюджетних видатків Канади на 2017–2020 рр.

Джерело: сформовано на основі даних [188].

Джерелом фінансування дефіциту за планом уряду є емісія у розмірі 113 млрд. канадських дол., з яких 92 млрд. буде спрямовано на покриття боргових зобов'язань попередніх періодів. Планований показник дефіциту до 2021 р. становить 30% від ВВП. В ретроспективі економічної діяльності уряд Канади стимулював залучення іноземних інвестицій з метою фінансування дефіциту бюджету. Офіційно, органи влади Канади фіскальну політику розглядають як комплекс урядових рішень у сфері здійснення оподаткування, витрат та запозичень. Органи державної влади на усіх рівнях (федеральному, провінційному та муніципальному) проводять фіскальну політику [202], яка, проте, є продовженням політики центральних органів влади, але корегується з врахуванням особливостей протікання соціально-економічних процесів на місцевому рівні.

Яскравим прикладом ефективного формування і реалізації фіскальної політики є Німеччина (табл. 1.8.).

Таблиця 1.8

Макроекономічні показники Німеччини протягом 2005–2015 рр.

Показник	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП у ринкових цінах, млрд. євро	2393	2513	2561	2460	2580	2703	2758	2826	2923	3032
Приріст ВВП, млрд. євро	–	120	48	-101	120	123	55	68	97	109
Індекс ВВП на душу населення за ПКС	117	117	117	117	120	123	124	124	125	124
Люди, що перебувають під ризиком бідності або соціальної ізоляції, %	20,2	20,6	20,1	20,0	19,7	19,9	19,6	20,3	20,6	20,0
Рівень безробіття, %	10,1	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0	4,6

Джерело: складено автором на основі [190].

Зміна показника ВВП Німеччини протягом 2007–2015 рр. характеризувалося зростанням, окрім 2009 р., який продемонстрував зниження показника на 101 млрд. євро. Індекс ВВП на душу населення за ПКС мав незначні коливання.

Таблиця 1.9

Співвідношення прямих та непрямих податків Німеччини

Рік	Податкові надходження, млн. євро			Частка в загальному обсязі, %	
	загалом	прямі	непрямі	прямі	непрямі
2005	452,079	218,845	233,234	48,4	51,6
2006	488,444	246,449	241,995	50,5	49,5
2007	538,244	272,083	266,160	50,6	49,4
2008	561,182	290,237	270,945	51,7	48,3
2009	524,001	253,525	270,476	48,4	51,6
2010	530,587	255,960	274,626	48,2	51,8
2011	573,351	282,655	290,696	49,3	50,7
2012	600,046	303,843	296,202	50,6	49,4
2013	619,708	320,323	299,385	51,7	48,3
2014	643,617	335,817	307,800	52,2	47,8
2015	671,652	353,706	317,946	52,7	47,3

Джерело: складено на основі даних [187].

Основними напрямками зміни податкової політики для уряду країни протягом 2005–2015 рр. стало надання пріоритету непрямому оподаткуванню

(табл. 1.9.). Протягом 2006-2015 років відбувалося стійке зростання ВВП із 2393 млрд. євро до 3032 млрд. євро, незважаючи на його скорочення у 2008 році на 101 млрд. євро. Нормативна ставка ПДВ у Німеччині характеризувалася тенденцією до зростання. Так, протягом періоду з 01.01.1968 р. по 30.06.1968 р. вона становила 10%, протягом 01.07.1968–31.12.1977 рр. – 11%, з 01.01.1978 р. по 30.06.1979 р. 12%. У часовому інтервалі 01.07.1979–30.06.1983 рр. податкова ставка була встановлена на рівні 13%, з 01.07.1983 по 31.12.1992 рр. – 14%, з 01.01.1993 р. по 31.03.1998 р. – 15%, з 01.04.1998 по 31.12.2006 рр. 16%, з 01.01.2007 р. по теперішній час 19% [187, с. 73].

Так, протягом 2006–2008 рр., 2012–2015 рр. відносний показник структури непрямих податків у загальному обсязі податкових надходжень (табл. 1.9.) характеризувалася другорядною позицією. За прогнозними даними на 2017–2020 рр. заплановано збільшити обсяг податкових надходжень зі збереженням тенденції до превалювання прямих податків (рис. 1.7.).

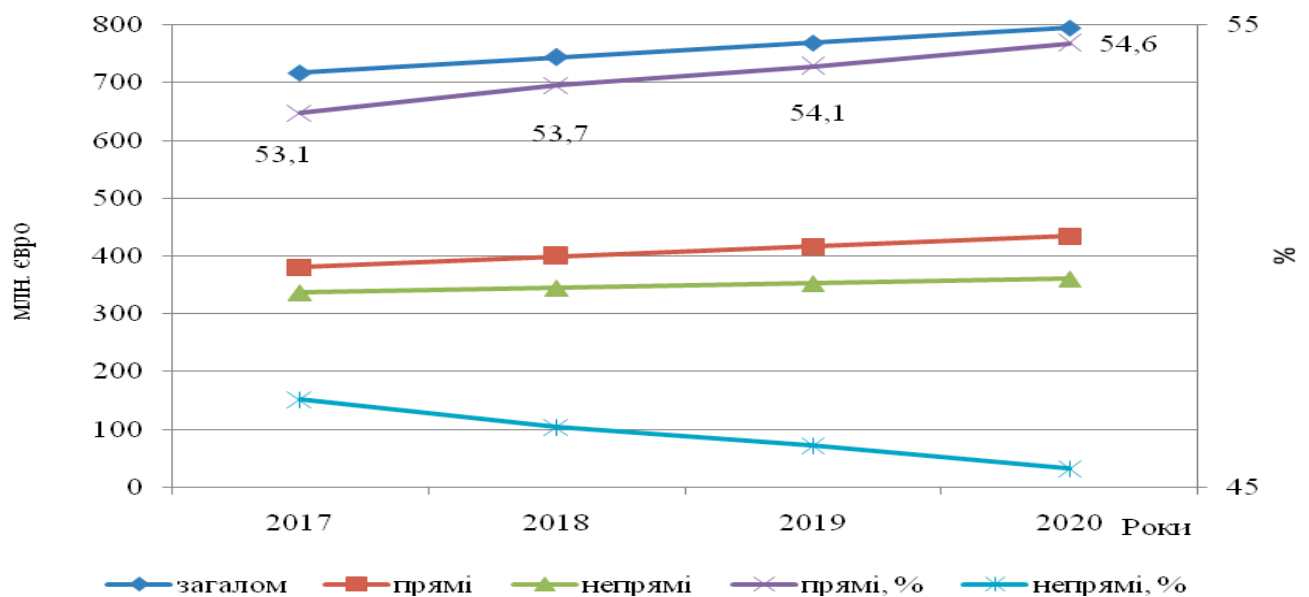

Рис. 1.7. Прогнозована динаміка податкових надходжень до федерального бюджету Німеччини.

Джерело: складено на основі даних [187].

Коефіцієнти державної заборгованості за міжнародними стандартами у відсотковому відношенні до ВВП характеризувалися наступними даними: у 1995 р. коефіцієнт становив 54,9%, у 2000 р. – 58,9%, за результатами аналізу

станом на 2005 р. – 66,9%, у 2010 р. – 81,0%, а починаючи з 2012 р. спостерігалось зменшення до 79,7%, у 2013 р. – до 77,4%, у 2014 р. – до 74,9%, показник 2015 р. становив 71,4% [183]. Планується протягом 2017–2020 рр. зберігати тенденцію до зменшення та знизити показник до 68,5%. Огляд макроекономічних показників країн-членів ЄС протягом 2005–2015 рр. продемонстрував сталу динаміку до зростання (табл. 1.10).

Таблиця 1.10.

Макроекономічні показники країн-членів ЄС протягом 2005–2015 рр.

Показники	Період								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Люксембург	265	262	255	257	265	260	262	270	269
Великобританія	111	109	107	107	105	107	107	108	108
Латвія	57	59	52	53	57	60	62	64	64
Естонія	69	69	64	65	71	74	75	76	75
ВВП у ринкових цінах, млрд. євро									
Люксембург	36,8	37,6	36,3	39,9	42,9	43,9	46,4	49,3	51,2
Великобританія	2237,0	1964,5	1705,5	1833,0	1876,2	2065,7	2048,3	2260,8	2580,1
Латвія	22,7	24,4	18,7	17,8	20,2	22,1	22,8	23,6	24,4
Естонія	16,2	16,5	14,1	14,7	16,7	17,9	18,9	19,8	20,3
Рівень безробіття, %									
Люксембург	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8	5,1	5,9	6,0
Великобританія	5,3	5,6	7,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1	5,3
Латвія	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8
Естонія	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4	6,2
Люди, що перебувають під ризиком бідності або соціальної ізоляції, %									
Люксембург	15,9	15,5	17,8	17,1	16,8	18,4	19,0	19,0	18,5
Великобританія	22,6	23,2	22,0	23,2	22,7	24,1 ^b	24,8	24,1	23,5
Латвія	35,1	34,2 ^b	37,9	38,2	40,1	36,2	35,1	32,7	30,9
Естонія	22,0	21,8	23,4	21,7	23,1	23,4	23,5	26,0 ^b	24,2

Примітки: ^b – перерва в тимчасових рядах.

Джерело: складено на основі [190].

Проте, показник, який характеризує частку населення країни, що перебувають під ризиком бідності або соціальної ізоляції, зростає. Це і стимулює уряди країн до постійного пошуку оптимального застосування складових фіскальної політики. Практична реалізація фіскальної політики залежить перш за все її від наукового розуміння. Так, білоруський вчений Л. Юозайтене [174] акцентує увагу на тому, що фіскальна політика на сучасному етапі розвитку національних економік повинна розглядатися як механізм

регулювання сукупного попиту та пропозиції, забезпечення інтенсивності економічної діяльності суб'єктів господарювання. У процесі її реалізації спостерігається значний вплив на систему розподілу доходів і, як результат, – на рівень добробуту населення. При аналізі структури видатків виокремлюють ті, які відповідають вкладенням у людський капітал і є чинником, що стимулює економічне зростання – це освіта, охорона здоров'я, культура, а також економічна діяльність [85, с. 36].

Таким чином, за кризових явищ у економіці використання інструментів фіскальної політики має спрямовуватися на «проведення державою динамічної податкової політики, орієнтованої на своєчасне реагування на зміни в економіці; реалізацію заходів податкового регулювання, спрямованих на створення стимулів для максимального використання факторів виробництва та умов економічного зростання; стимулювання сукупного попиту шляхом створення умов для інвестування та збільшення державних закупівель; мінімізації податкового тиску на економіку до настання фази піднесення» [88, с. 12]. Розглядаючи формування та реалізацію фіскальної політики держави, варто акцентувати увагу на тезі, яку озвучив В. Дементьєв: «державна виступає головним чинником, що визначає стан, спрямованість і результати функціонування соціально-економічної системи в цілому» [42, с. 182]. Саме державні органи влади впливають на формування та перебіг економічної розбудови країни. З урахуванням сфер впливу, фіскальна політика залежить від політичних рішень та політичного циклу. Консерватизм у економічній доктрині є неприйнятним і, як зазначено Р. Капланом [*R. D. Kaplan*], «головною характеристикою будь-якої держави є її маневреність» [195, с. 88].

За умов розвитку інституту державності на уряд покладено ряд функцій, які характеризуються взаємним впливом, а саме:

- політична – забезпечення цілісності та збереженні суспільства;
- соціальна – забезпечення прав і свобод, стимулювання творчого зростання людини тощо;

- міжнародна (зовнішня) – забезпечення суверенітету, історичного самовизначення в рамках міжнародного співробітництва;
- економічна – забезпечення належних умов для ведення ефективної економічної діяльності суб'єктів господарювання.

На основі критичної оцінки вітчизняного досвіду та зарубіжної практики запропоновано удосконалений механізм формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів (рис. 1.8). В її основу покладено синергетичну взаємодію бюджетної, податкової та позикової політики, визначено ознаки фінансової децентралізації, критерії економічного розвитку на місцевому рівні залежно від тактичних та стратегічних завдань фіскальної політики. Очікувані результати пов'язані з проведенням оцінювання ефективності впливу фіскальної політики на місцевий економічний розвиток в умовах децентралізації фінансових ресурсів, шляхом аналізу основних (обраних відповідно до цілей та задач) економічних і соціальних показників.

Суб'єктами регулювання процесу формування і реалізації фіскальної політики є органи державної влади, які представлені профільними міністерствами та відомствами: Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство соціальної політики України, Кабінет Міністрів України, Комітет з питань запобігання і протидії корупції тощо. Об'єктом є процес формування і реалізації фіскальної політики держави через створення результативної бюджетної, податкової та позикової системи. Взаємодія суб'єктів і об'єктів здійснюється шляхом визначення їх функцій та задач у залежності від фактичних економічних показників. Інструментарієм визначено бюджетну, податкову та позикову політику, які впроваджується у синергії з метою стимулювання економічного розвитку на місцевому рівні через визначення ресурсної забезпеченості, конкурентних переваг на регіональному рівні та зміцненні фінансової самодостатності місцевих бюджетів шляхом закріплення переліку податків за місцевими бюджетами, розширення податкових повноважень органів місцевого самоврядування.

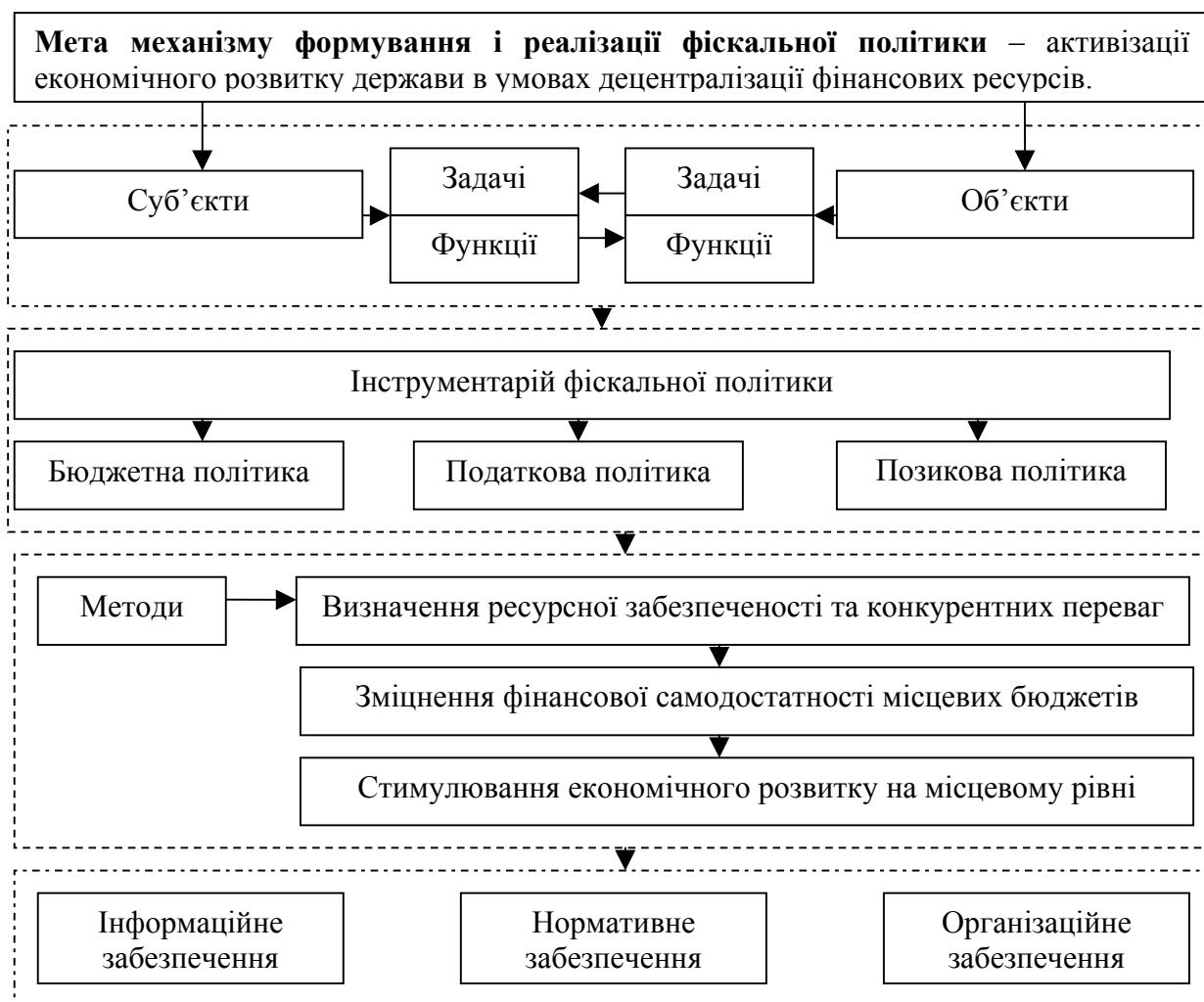

Рис. 1.8. Механізм формування і реалізації фінансової політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів (удосконалено автором).

Підвищення результативності бюджетної, податкової та позикової політики має здійснюватися шляхом покращення інформаційного, нормативного та організаційного забезпечення. Метою удосконаленого механізму формування і реалізації фінансової політики держави визначено активізацію економічного розвитку. Застосування важелів фінансової політики не можливе без врахування історично сформованих культурних, ментальних особливостей соціально-економічного розвитку країни. Вивчення зарубіжного досвіду застосування бюджетних витрат, зміни податкових ставок та кількості податків, практичне застосування бюджетного дефіциту, нівелювання впровадженням соціально спрямованих програм побічних ефектів від зміни у сфері податкової та бюджетної політики є необхідним кроком у формуванні та розбудові фінансової

політики соціально-економічного розвитку України. Слід звернути увагу на напрями практичного фінансування дефіциту. Стимулювання економічного розвитку держави на прикладі досвіду зазначених країн, не супроводжувалося збільшенням витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, на фінансування адміністративного апарату органів державної влади.

Успішне виконання зазначених функцій можливе за рахунок маневреності, результативності впровадження фіскальної політики. Погоджуємося з твердженням, що розглядати фіскальну політику у якості універсального антидоту від кризових явищ не варто [135, с. 176]. Але вона є важливою частиною фінансової політики держави. Однак варто звернути увагу на висновок, який зроблено Й. Шумпетером [*J. Schumpeter*], а саме: «кожен цикл має свої причини і особливості, а тому кожний минулий спад-підйом потрібно вивчати як єдиний і неповторний» [172]. Тому необхідно приділяти увагу специфіці розвитку економічних процесів на загальнодержавному й регіональному рівні при застосуванні механізм формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Висновки до розділу 1

1. За результатами дослідження теоретичних положень фіскальної політики зроблено висновок щодо деформації розуміння економічної сутності в українській науковій думці. Встановлено, що її розробка як результативного інструменту впливу на економічний розвиток відбувається за умови застосування комплексного та системного підходу до її компонентів: бюджетної, податкової та позикової політики. На основі теоретичного узагальнення вивчення поняття запропоновано дефініцію, в основу якої покладено взаємодію у синергії її складових, орієнтовану на забезпечення економічного розвитку держави. За умови впровадження фінансової децентралізації в Україні, діяльність органів місцевого самоврядування має

бути орієнтованою на активізацію економічного розвитку регіону з врахуванням його взаємозв'язку зі зростанням країни в цілому та посилення відповідальності за виконання делегованих зобов'язань.

2. У роботі обґрунтовано теоретичні положення щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Акцентовано увагу на обов'язковості їх дотримання та рівнозначності. Констатовано, що розробка заходів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку її складовими, має враховувати потенціал адміністративно-територіальних одиниць і не суперечити економічній безпеці країни. Зазначено, що підвищення ефективності діяльності органів влади можливо за рахунок надання повної інформації щодо впровадження системи заходів фіскальної політики.

3. На основі узагальнення теоретичних положень українського та зарубіжного досвіду впровадження фіскальної політики держави запропоновано удосконалений механізм її формування і реалізації в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Даний механізм ґрунтується на взаємодії бюджетної, податкової та позикової політики у синергії з метою активізації економічного розвитку регіону шляхом зміцнення фінансової самодостатності через визначення ресурсної забезпеченості, конкурентних переваг та їх підтримки як пріоритетних напрямів розвитку на місцевому рівні. Механізм враховує необхідність регламентування діяльності органів місцевого самоврядування шляхом надання нормативного, інформаційного та організаційного забезпечення з метою підвищення результативності впроваджуваної системи заходів. Важливою складовою реалізації механізму є підвищення відповідальності органів влади в частині виконання делегованих зобов'язань.

Результати дослідження опубліковано у наукових працях [95; 96; 102].

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Фіскальна політика в системі економічного розвитку держави

Формування статей доходів консолідованого, державного та місцевого бюджетів представляє собою фактичну ілюстрацію державного вектора розвитку економічної системи. Враховуючи, що фінансові ресурси держави представляють собою систему суспільних відносин, які виникають у результаті формування, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання державою своїх функцій, дисбаланс будь-якого рівня створює суттєвий вплив на ефективну їх реалізацію. І. Лук'яненко влучно звертає увагу на те, що в реаліях сьогодення цілями фінансової політики держави має бути пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів із метою прискорення зростання матеріального виробництва і добробуту населення [84, с. 3].

Аналіз фіскальної політики держави неможливо здійснити без розгляду її складових: бюджетної та податкової політики. Важливою та невід'ємною складовою бюджетної політики є також формування та виконання видатків зведеного бюджету країни. Адже їх виважене планування і чітке виконання надає можливість підтримки галузей виробництва, стимулювання інноваційного розвитку, забезпечення соціального захисту населення, впливу на кон'юнктуру ринку. Саме за синергетичної взаємодії видаткових важелів фіскальної політики з податковою та соціальною, можливо стимулювати економічний розвиток держави без завдання шкоди населенню країни. Згідно п. 1.13 ст. 2 Бюджетного кодексу України видатки бюджету представляють собою «кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів,

передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум» [20].

Основним джерелом наповнення доходів місцевих бюджетів України є податкові надходження (табл. 2.1), найбільший обсяг у структурі спостерігався у 2013 р., 2014 р. і становили відповідно 86,71% або 91191,1 млн. грн та 86,38% – 87333,7 млн. грн.

Таблиця 2.1

**Обсяг фактичних надходжень доходів
до місцевих бюджетів України протягом 2004–2015 рр.**

Рік	податкові надходження		неподаткові надходження		доходи від операцій з капіталом		надходження з інших джерел		Всього доходів:	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
2004	18308,2	80,35	2190,51	9,61	1683,48	7,39	602,71	2,65	22784,9	100
2005	23588,8	77,81	3541,67	11,68	2078,77	6,86	1106,96	3,65	30316,2	100
2006	30931,6	77,59	4795,73	12,03	2663,55	6,68	1474,62	3,70	39865,5	100
2007	44593,4	76,43	6441,38	11,04	4603,53	7,89	2710,69	4,65	58349	100
2008	59281,4	80,25	7689,38	10,41	4577,06	6,20	2324,26	3,15	73872,1	100
2009	59157,6	83,28	7759,08	10,92	2593,07	3,65	1525,95	2,15	71035,7	100
2010	67575,6	83,93	8769,24	10,89	2556,27	3,17	1614,69	2,01	80515,8	100
2011	73086,9	84,34	10915,9	12,60	1829,84	2,11	822,66	0,95	86655,3	100
2012	85852	85,16	12635,7	12,53	1754,32	1,74	571,98	0,57	100814	100
2013	91191,1	86,71	12127,8	11,53	1381,56	1,31	470,54	0,45	105171	100
2014	87333,7	86,38	12257,5	12,12	1127,7	1,12	382,1	0,38	101101	100
2015	98218,4	81,52	20148	16,72	1628,14	1,35	485,46	0,40	120480	100

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних [27; 108].

Залежність місцевих бюджетів від централізованого фінансування спостерігається протягом усього періоду існування держави. За представленою динамікою на рис. 2.1. відносного показника структури дохідної частини місцевих бюджетів, протягом 2004–2015 рр. спостерігалася динаміка до збільшення обсягів трансфертів. І за результатами 2015 р. показник демонстрував найбільше значення – 59,08%. За підсумками 2015 р. приріст доходів місцевих бюджетів відносно попереднього року становив 62758,2 млн. грн. із урахуванням офіційних трансфертів та 19379,2 млн. грн. без передачі на місця дотацій та субвенцій (Дод. А. Табл. А.1). У результаті

проведених реформ у сфері децентралізації фінансових ресурсів відбулися зміни в обсязі та структурі податкових надходжень місцевих бюджетів.

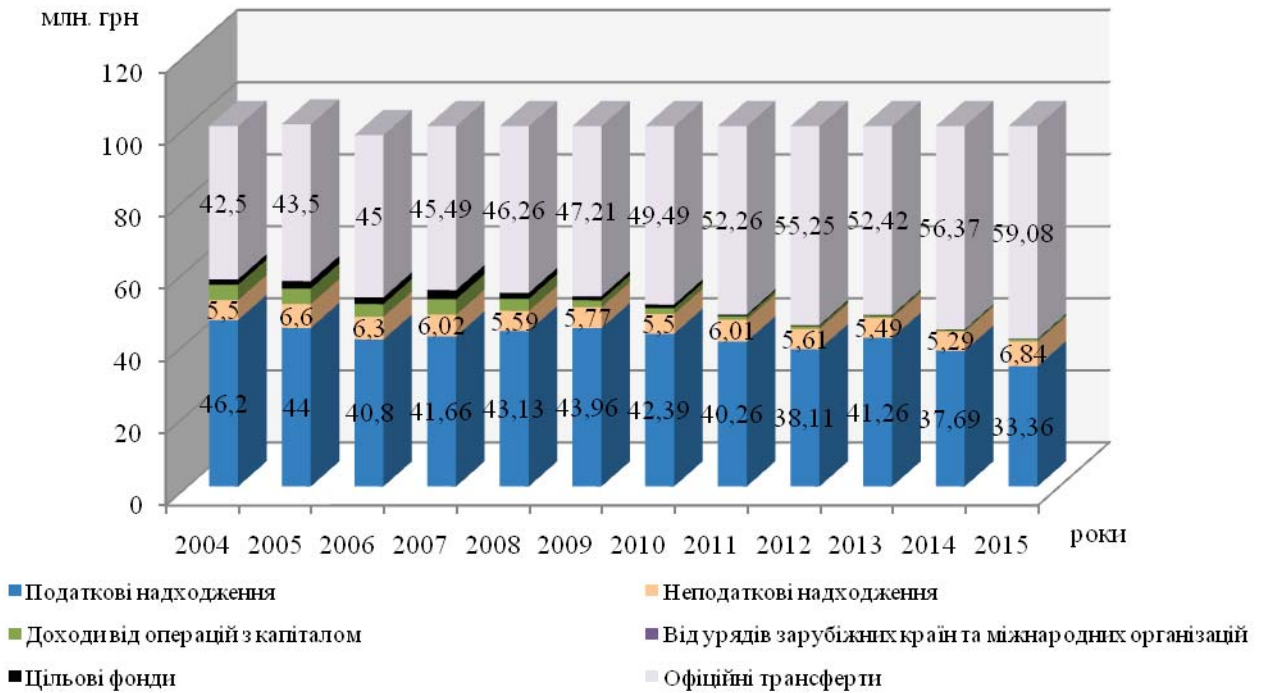

Рис. 2.1. Динаміка надходжень доходів місцевих бюджетів протягом 2004–2015 рр.

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних [27; 108].

Зокрема, за результатами 2015 р., місцеві податки і збори (крім плати за землю) становили 10,1%, плата за землю – 12,3%, податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) – 45,6%. Відносний показник виконання плану за доходами становив 122,4% або 98,2 млрд. грн., що на 10,9 млрд. грн. або 12,5% перевищило показники 2014 р. Однак, фактичні кошти, що надійшли з екологічного податку характеризувалися виконанням планових показників на 95,12% від планової величини. Обсяг ПДФО у 2015 р. становив 54,9 млрд. грн., що на 12,22% або 7,6 млрд. грн. менше показника попереднього року. В рамках впровадження фінансової децентралізації вперше було запроваджено адміністрування акцизного податку на роздрібний продаж підакцизних товарів. Загальний обсяг надходжень за результатами року до місцевих бюджетів склав 7,7 млрд. грн. Віднесення податків на майно, а саме плати за землю, до зазначеної категорії надало можливість збільшити місцевим бюджетам власну

дохідну частину на 14,8 млрд. грн. Надходження єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва дозволило мобілізувати кошти у розмірі 11,0 млрд. грн. Однією з причин його збільшення стало віднесення до даної групи єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників, обсяг товаровиробництва сільськогосподарського призначення за попередній звітний період становив від 75% [52]. Зокрема, за підсумками першого року практичної реалізації фінансової децентралізації відбулося збільшення і неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. До них у 2015 р. надійшло 20,15 млрд. грн., що на 7,9 млрд. грн. або 64,4% більше від обсягів 2014 р. (Дод. А. Табл. А.2), за рахунок збільшення надходжень від адміністративних зборів та платежів та інших неподаткових платежів. Надходження з доходів від операцій із капіталом зросли на 29,81% відносно попереднього року і становили 1,6 млрд. грн., проте суттєвого впливу на структуру фактичного виконання дохідної частини бюджету це не створило, оскільки їх частка протягом 2014–2015 рр. зросла незначно – із 1,12 % до 1,35% (Дод. А. Табл. А.2).

Приріст обсягу відрахувань із податку та збору на доходи фізичних осіб за даними січня–листопада 2014–2016 рр. відбувся лише у 2016 р., досягнувши рівня 69630,8 млн. грн, податки на власність протягом означеного періоду зазнали суттєвого зменшення, порівняно із 2015 р. – на 28,25%, із 2014 р. – на 99,57% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка зміни податкових надходжень місцевих бюджетів
протягом січня–листопада 2014–2016 рр.**

Статті доходів	Роки					
	2014	2015		2016*		
	всього, млн. грн	всього, млн. грн	приріст 2015/ 2014, %	всього, млн. грн	приріст 2016/ 2015, %	приріст 2016/ 2014, %
податкові надходження	79007,29	88118,15	11,53	131720,5	49,48	66,72

податок та збір на доходи фізичних осіб	55844,64	48241,07	-13,62	69630,8	44,34	24,69
податок на прибуток підприємств	243,58	3977,10	1532,78	5058,5	27,19	1976,73
Податки на власність	302,84	1,80	-99,41	1,3	-28,25	-99,57
рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13521,41	2114,51	-84,36	2488,9	17,71	-81,59
внутрішні податки на товари та послуги	158,73	7025,57	4326,10	10704,3	52,36	6643,71
окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	0,24	0,14	-41,15	0,07	-53,77	-72,80
місцеві податки	7630,13	24976,31	227,34	39237,0	57,10	414,24
податок на майно	42,88	14634,71	34032,34	22908,9	56,54	53330,11
інші податки та збори	1305,70	1781,64	36,45	4599,6	158,17	252,27

Примітки: * – за попередніми оцінками з урахуванням надходжень протягом січня–листопада 2016 р.

Джерело: складено та розраховано на основі даних [27].

Розпочинаючи з 2015 р., який характеризується впровадженням процесів децентралізації фінансових ресурсів на практиці, спостерігався приріст надходжень від податків та зборів місцевих бюджетів на 32813,56 млн. грн. Відрахування внутрішніх податків на товари та послуги з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів з 2015 р. мав суттєвий вплив на загальний обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів. За результатами 2015 р. спостерігався значний приріст надходжень податків та зборів до місцевих бюджетів за рахунок податку на майно, податку на прибуток підприємств.

Відповідно до п. 1. ст. 10 Бюджетного кодексу України видатки бюджету класифікуються за [20]: функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків); економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків); за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків). Доходи і видатки місцевого бюджету згідно з

функціональною класифікацією розподіляються на поточний бюджет, призначений для покриття поточних видатків, та бюджет розвитку, який утворюється і використовується для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази [120]. Важливе місце у стимулюванні економічного розвитку держави відіграє формування та практична реалізація видатків на місцевому рівні.

Структура видатків місцевих бюджетів протягом 2007–2015 рр. (табл. 2.3) характеризується відносною сталістю.

Таблиця 2.3

Обсяги фактичних видатків місцевих бюджетів України за функціональною класифікацією, млрд. грн.

Статті видатків	Період, роки								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальнодержавні функції	7,36	9,06	8,31	10,21	9,88	10,58	11,60	11,02	14,53
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,13	2,21	0,19	0,25	0,22	0,21	0,22	0,25	0,32
Економічна діяльність	10,77	12,63	6,46	7,80	12,35	12,98	9,46	9,23	19,12
Охорона навколишнього природного середовища	0,43	0,53	0,71	0,58	0,88	1,16	1,00	0,88	1,48
ЖКГ	5,18	8,52	7,23	4,59	8,36	19,68	7,61	17,70	15,68
Охорона здоров'я	20,40	26,19	29,03	35,99	38,74	47,10	48,69	46,57	59,55
Духовний та фізичний розвиток	3,70	5,00	5,11	6,36	6,92	8,15	8,55	8,99	9,61
Освіта	29,18	39,41	42,85	51,02	59,02	71,32	74,60	71,43	84,01
Соціальний захист та соціальне забезпечення	19,30	23,27	27,26	35,22	41,89	50,05	56,52	57,45	72,64
Всього видатків	96,46	126,83	127,14	152,02	178,27	221,23	218,24	223,51	276,94

Примітки: без урахування міжбюджетних трансфертів.

Джерело: сформовано на основі даних [27].

Пріоритетними у порядку зниження відносного показника структури, були видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону

здоров'я. Зокрема, у 2012 р. загальна сума видатків становила 221,23 млрд. грн., однак 2013 р. відбулося їх зменшення – до 218,24 млрд. грн., передусім, за рахунок статей «охорона здоров'я», «економічна діяльність», однак найсуттєвішим стало зменшення обсягів видатків на житлово-комунальне господарство (далі –ЖКГ). Так, у 2012 р., на ЖКГ було виділено 19,68 млрд. грн., що на 11,32 млрд. грн. перевищило показник 2011 р. Фактичний обсяг видатків 2013 р. склав 7,61 млрд. грн., але у 2014 р. та 2015 р. показники зросли до 17,7 млрд. грн. та 15,68 млрд. грн. відповідно. Структура видатків на економічну діяльність та здійснення загальнодержавних функцій, починаючи з 2009 р. різнилася незначно. У 2014 р. частка видатків на ЖКГ становила 7,92%, на стимулювання економічної діяльності – 4,13%, на загальнодержавні функції –4,93%. Протягом 2007–2010 рр. у складі місцевих бюджетів значною за обсягом була стаття видатків бюджету розвитку, однак починаючи з 2011 р. і до 2015 р. включно видатки на здійснення стимулювання соціально-економічного розвитку на місцевому рівні зазнали значного скорочення (Дод. А. Табл. А. 3).

Основними статтями видатків місцевих бюджетів протягом 2007–2015 рр. було фінансування освіти, соціального захисту та соціального забезпечення населення, охорони здоров'я. Проте динаміка зміни обсягів видатків демонструвала певні коливання. У 2014 р. видатки на освіту становили 71,43 млрд. грн., що на 3,16 млрд. грн. менше відповідно до 2013 р. Однак, вже 2015 р. з бюджету було виділено 84 млрд. грн., що перевищило розмір видатків 2013 р. на 9,4 млрд. грн., хоча відносний показник структури у видатках знизився з 31,96% 2014 р. до 30,33% (рис. 2.2) у 2015 р. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення характеризувалися динамікою до зростання протягом 2007–2015 рр. Значний приріст їх обсягів відбувся за результатами 2011 р., коли фактичні видатки склали 41,89 млрд. грн. проти 35,22 млрд. грн. порівняно з попереднім роком. У 2014 р., видатки на здійснення соціального захисту склали 57,45 млрд. грн., а у 2015 р. вони зросли до 72,64 млрд. грн.

Відносний показник структури також демонстрував висхідну динаміку і за результатами 2015 р. становив 26,23% проти 25,7% у 2014 р. та 25,9% у 2013 р.

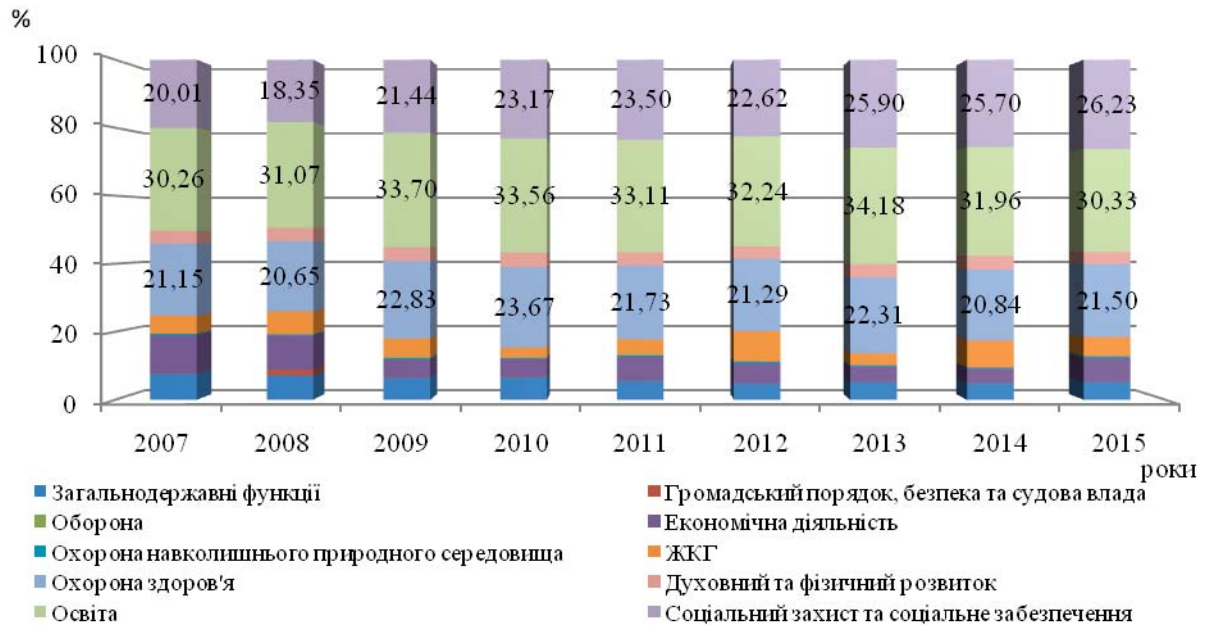

Рис. 2.2. Динаміка відносного показника структури видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією.

Джерело: сформовано на основі даних [27].

Обсяг видатків на економічну діяльність є меншим, порівняно з видатками на соціальний захист, освіту та охорону здоров'я. До того ж їх частка протягом 2007–2015 рр. демонструвала динаміку до зменшення – з 11,17% до 6,9%. Проте соціальна спрямованість видаткової частини місцевого та державного бюджету, не формує реальних умов для соціальної захищеності населення. За даними консолідованого бюджету країни, спостерігається не у повному обсязі виконання виплат пенсій та допомог. Найбільша заборгованість сформувалася за підсумками 2014 р. – 6,0 млн. грн., або 5% від планованого обсягу. Найбільш ймовірною причиною є військові дії на частині території України. Крім того, динаміка структури споживчих сукупних витрат домогосподарств населення України (Дод. 3 Табл. 3.1), починаючи з 2010 р. характеризувалася сталою тенденцією до збільшення. Питома вага витрат на категорію «житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» у 2015 р. склала 11,7% проти 9,4% у 2014 р. На предмети домашнього вжитку,

побутову техніку та поточне утримання житла за результатами 2015 р. було витрачено 2,0%, у 2012–2014 рр. – 2,3%. Питома вага витрат на відпочинок і культуру 2015 р. у загальному обсязі склала 1,5%, у 2014 р. показник становив 1,8%, 2013 р. характеризувався найбільшою часткою у розмірі 2,1%. Витрати на освіту у 2014 р. та 2015 р. становили 1,1%, у 2013 р. витрачено 1,2%, а протягом 2006–2012 рр. 1,3%. Співставлення структури споживчих сукупних витрат вітчизняних домогосподарств та ієрархічного переліку піраміди потреб А. Маслоу [A. Maslow] дозволяє зробити висновок, що українське суспільство задовольняє, насамперед, фізіологічні потреби та потреби в безпеці. Забезпечення самореалізації для задоволення потреби в повазі та потреби в самовираженні не є доступними широкому загалу.

Дані статистики підтверджуються результатами науково-дослідних напрацювань співробітників Інституту демографії ім. М.В. Птухи Національної Академії Наук України у сфері моніторингу та аналізу соціальних стандартів та якості життя. Це дозволяє зробити висновок про зниження соціальної захищеності населення. У 2014 р. 28,6% українців витрачали менше показника прожиткового мінімуму, а в 2015 р. – 58% [60]. Існуючу ситуацію прокоментувала Л. Черенько: «Фактично рівень бідності зріс в два рази. ... І другий момент – коли більше 50% населення живуть за межею бідності, це вже небезпечно для суспільства. Але тенденція 2016 р. демонструє більш обнадійливу тенденцію» [60]. Збільшення видатків соціальної направленості не створює умов для забезпечення соціального захисту населення країни.

Для вітчизняної бюджетної політики невиконання планових показників видатків бюджету є характерним. Однак, суттєве значення для стимулювання економічних процесів, забезпечення соціального захисту населення, розбудови та підтримки у належному стані інфраструктури тощо представляє початкове (планове) формування видатків консолідованого бюджету. Важливою частиною виконання бюджету країни є виконання планованих обсягів видатків. Визначаючи роль бюджетної політики в стимулюванні економічного розвитку І. Лук'яненко наголошує: «Прозорість та наукова обґрунтованість статей

бюджету є запорукою реальної підтримки важливих напрямів економічної діяльності, сприяє оздоровленню економічного клімату...» [84, с. 5].

У рамках реалізації процесів децентралізації фінансових ресурсів особливої уваги потребує розгляд динаміки обсягу видатків за економічною класифікацією: капітальних видатків та поточних за визначенням їх відносного показника у структурі видатків місцевих бюджетів. Відповідно до положень Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету, капітальними видатками є «видатки, які спрямовуються на придбання основного капіталу, необоротних активів, на капітальні інвестиції, капітальний ремонт; на створення державних запасів і резервів; на придбання капітальних активів; невідплатні платежі, компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу» [118].

Відповідно до положень п. 3. ст. 71 Бюджетного Кодексу України капітальні видатки бюджету розвитку мають «спрямовуватися на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширенням відтворенням» [20].

Динаміка поточних видатків місцевих бюджетів (табл. 2.4) незначно різнилася з тенденцією консолідованого. Протягом 2006–2008 р. та 2015 р. питома вага поточних видатків місцевих бюджетів коливалася в межах 78,5% – 88,51%.

Таблиця 2.4

Видатки бюджету за економічною класифікацією

Роки		місцеві бюджети			державний бюджет		
		поточні	капітальні	всього	поточні	капітальні	всього
2006	млрд. грн.	61,5	14,2	75,7	121,7	15,4	137,1
	%	81,2	18,8	100	88,8	11,2	100
2007	млрд. грн.	82,4	22,5	104,9	148,4	25,8	174,2
	%	78,5	21,5	100	85,2	14,8	100
2008	млрд. грн.	113,1	25,9	139	215,9	25,6	241,5
	%	81,4	18,6	100	89,4	10,6	100
2009	млрд. грн.	124,8	11,4	136,2	231,9	10,4	242,3
	%	91,6	8,4	100	95,7	4,3	100
2010	млрд. грн.	146,5	13,3	159,8	282,5	21	303,5
	%	91,7	8,3	100	93,1	6,9	100
2011	млрд. грн.	163,6	17,4	181	302,2	31,3	333,5
	%	90,39	9,6	100	90,6	9,4	100
2012	млрд. грн.	206,4	16,2	222,6	366,2	29,5	395,7
	%	92,7	7,3	100	92,5	7,5	100
2013	млрд. грн.	205,6	14,2	219,8	385,6	17,8	403,4
	%	93,5	6,5	100	95,6	4,4	100
2014	млрд. грн.	211,7	13,9	225,6	422,8	7,4	430,2
	%	93,8	6,2	100	98,3	1,7	100
2015	млрд. грн.	247,9	32,2	280,1	559,4	17,5	576,9
	%	88,51	11,488	100	97,0	3,0	100

Джерело: складено та розраховано на основі даних [27; 46; 108].

З 2009 р. по 2014 р. обсяг видатків на здійснення фінансування поточних зобов'язань варіювався в межах від 90,39% 2011 р. до 93,8% у 2014 р. Питома вага фактичних обсягів поточних видатків державного бюджету країни протягом 2006–2008 рр. коливалася від 85,2% до 89,4%. Вищим цей показник був у періоді 2009–2015 рр. із мінімальним значенням у 2011 р. (90,6%) і максимальним у 2014 р. (98,3%). За результатами 2015 р. відносний показник структури капітальних видатків збільшився до 3,0% проти 1,7% 2014 р. Ключовими напрямками здійснення видатків зведеного бюджету України залишаються поточні видатки. Так, протягом 2006–2008 рр. частка поточних видатків коливалася у межах 82,89% (2007 р.) та 86,68% (2008 р.), у 2011 р.

вона становила 89,94%, а у 2009 р., 2010 р., 2012–2015 рр. перевищувала 91,73%. Найбільша питома вага поточних видатків спостерігалася у 2014 р., що склала 96,14%. У 2015 р. показник дещо знизився і становив 93,12%.

Для визначення ефективності здійснення видатків місцевих бюджетів України через їх вплив на середній показник валового регіонального продукту (далі – ВРП) по Україні обрано фактори впливу. З метою виявлення форми, сили зв'язку та впливу факторів на результативну ознаку (ВРП) здійснено аналіз взаємозв'язку середнього показника ВРП по Україні, показника індексу споживчих цін (далі – ІСЦ) та видатків місцевих бюджетів України. Обрані фактори прямо чи опосередковано впливають на ділову активність у державі (Дод. В. Табл. В. 1). Звертає на увагу той факт, що за отриманими значеннями коефіцієнт кореляції ІСЦ та ВРП становить $r_{YX11}=0,99$, що характеризує прямий зв'язок між показниками як дуже сильний. Крім того, демонструє суттєвий вплив на всі показники, крім x_7 . Показовим є коефіцієнт кореляції ВРП та видатків місцевих бюджетів на здійснення економічної діяльності, що склав $r_{YX3}=0,8331$ (високий ступінь зв'язку), однак він менше значень коефіцієнтів кореляції результуючого показника із видатками на здійснення загальнодержавних функцій $r_{YX1}=0,9704$, забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади $r_{YX2}=0,9958$, соціального захисту та соціального забезпечення населення $r_{YX6}=0,9853$. Найнижчим є зв'язок між середнім показником ВРП України та видатками на житлово-комунальне господарство місцевих бюджетів країни $r_{YX7}=0,0301$.

Розглянувши динаміку показників формування, виконання бюджетної і податкової політики держави, як складових фіскальної політики, здається доречним наведена цитата Дж. Бьюкенена [*J. Buchanan*] та Р. Масгрейва [*R. Musgrave*] [180, с. 31]: «видима рука бюджетного процесу є не менш «природною», аніж невидима рука ринку». На даному етапі розвитку української фінансової політики місцевих органів влади, її бюджетна та податкова складові залежать, насамперед, від урядових рішень та спрямувань, які мають директивний характер. Системне підвищення планованої величини податкових надходжень

призводить до створення податкового навантаження на суб'єкти господарської діяльності, зменшує реальний обсяг доходів населення, дестимулює ділову активність. За умов необхідності збільшення доходів бюджету, уряд країни звертається до маніпулювання кількістю податків та зборів, а також їх ставками. При їх постійному збільшенні спостерігається відтік іноземного та вітчизняного капіталу, зменшення інвестицій в економіку.

Найбільше поширеним методом визначення податкового навантаження є розрахунок податкового коефіцієнту. Його величина представляє собою співвідношення суми фактично сплачених податкових надходжень зведеного бюджету країни до обсягу валового внутрішнього продукту. Але попри зазначені недоліки, розрахунок податкового коефіцієнту залишається основним методом аналізу податкового навантаження на макрорівні. Широке його застосування пояснюється простотою розрахунку та наявністю статистичних даних у вільному доступі. Показники податкового навантаження в Україні протягом 2006–2015 рр. наведено у табл. 2.5, однак, зважаючи на метод їх розрахунку, вони не створюють уявлення про надмірне податкове обтяження економіки України.

Таблиця 2.5.

Показники податкового навантаження України протягом 2006–2015 рр.

Показник	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податковий коефіцієнт ¹ , частка од.	0,25	0,22	0,24	0,23	0,22	0,26	0,26	0,24	0,23	0,26
Податкове навантаження ² , %	34,2	34,3	35,6	36,1	36,4	38,9	38,6	38,1	38,0	38,9

Примітки: * – розрахунок проведено без урахування АР Крим.

Джерело: 1 – розраховано на основі [21; 27; 44]; 2 – сформовано на основі [194].

Для порівняння, на офіційному сайті Міністерства податків та зборів Республіки Білорусь надано інформацію відносно податкового навантаження на макрорівні, розрахованого також за методом податкового коефіцієнта (до величини ВВП). У 2012 р. показник становив 26,0%, у 2013 р. – 25,4%, у 2014 р. – 24,3%. За плановими показниками на 2015 р. податкове навантаження

має бути на рівні 24,0% [90]. При зіставленні показників податкового коефіцієнту Білорусі та України суттєвих розходжень отриманих результатів не виявлено. Індекси економічної свободи для Білорусі та України становили відповідно у 2012 р. 49,0 балів та 46,1 бали, за результатами 2013 р. – 48,0 балів та 46,3 бали, свободу економічної діяльності у 2014 р. було оцінено у 50,1 бала для Республіки Білорусь та 49,3 бали для України [194]. Отримані дані характеризують національні економіки як деспотичні. І лише 2014 р. ознаменувався для економіки Білорусь переходом на рівень вище і характеризувався як «в основному невільною» економічною системою.

Розглядаючи складові коефіцієнту С. Корецька [71] звертає увагу на саму методику обчислення. Під час розрахунку не враховується величина потенційних податкових надходжень, що не надійшли до бюджету за різними причинами. Також автор наголошує на невідповідність офіційної величини ВВП реальній, що пояснюється високим рівнем тінізації економіки. М. Онуфрик звертає увагу, що у світовій практиці використовують у розрахунку валовий національний продукт. Застосування показника ВВП при обчисленні пояснюється наданням об'єктивного уявлення про життєвий рівень населення, циклічні спади і підйоми економіки [107].

Український науковець О. Покатаєва наголошує, що надання податкових пільг повинно мати системне обґрунтування з метою уникнення викривлення конкурентного середовища, недопущення збереження неефективних та неприбуткових суб'єктів господарювання. За умов невиконання принципу системності, розвиток ситуації може призвести до нерівномірного розподілу податкового тягаря між господарюючими суб'єктами, і як наслідок недоотримання доходів бюджету і зростання дефіциту [114, с. 73]. Тімарцев О., на основі здійснення системного аналізу наукових напрацювань щодо функцій податків, виділяє такі як: фіскальна, регулююча, стимулююча, дестимулююча, розподільна, перерозподільна, контрольна, інтегруюча, цільова, соціальна та екологічна [155, с. 449–450]. Надаючи критичну оцінку їх реалізації в умовах національної економіки, слід визнати акцент на фіскальну спрямованість

бюджетно-податкової політики держави, про що свідчить постійне збільшення податкових відрахувань при відсутності зростання реального сектору економіки, відсутність сприяння впровадженню інновацій.

Одним із несприятливих факторів для ведення бізнесу в Україні залишається оподаткування, що пояснюється надмірною кількістю сплачуваних у країні податків та складністю їхнього адміністрування порівняно з іншими країнами, а також існуванням такого явища, як значна невідповідність у розподілі між галузями обсягів сплачених податків і обсягів виробленої продукції, що проявляється у значно заниженій (металургія, хімія) або завищеній (машинобудування) частці сплачених прямих і непрямих податків порівняно з їхньою часткою у структурі реалізованої продукції. Ця невідповідність значною мірою визначає формування негативних тенденцій у структурі вітчизняного виробництва. Вона зумовлена не стільки наданням податкових пільг, скільки широкими можливостями для ухиляння від сплати податків, які має, насамперед бізнес, пов'язаний неформальними зв'язками з представниками влади і державної бюрократії [145, с. 6]. Надмірне податкове навантаження створює умови для відтоку інвестиційного капіталу, зниження економічної активності суб'єктів господарювання, зменшення платоспроможного попиту. Одним із напрямів практичної реалізації має бути виважене формування статей доходів бюджетів усіх рівнів з метою стимулювання економічного розвитку держави.

Реалізація фіскальної політики в Україні характеризується постійним спрямуванням до формування умов залучення податкових відрахувань до дохідної частини бюджету та збільшення фінансування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення і обслуговування загальнодержавних функцій. За умов соціально-економічних напружень та дестимулювання економічної активності політичними та воєнними конфліктами створює умови задля поглиблення економічних протиріч між органами влади та суб'єктами підприємницької діяльності.

Впровадження фіскальної політики задля досягнення фіскальної консолідації та стимулювання інноваційного розвитку, модернізаційних процесі

та стимулювання розвитку через застосування бюджетних та податкових важелів впливу, не простежувалися. Зростання дефіциту бюджету не застосовувалося для фінансування та стимулювання ділової активності. Звертає увагу розставлення пріоритетів у формуванні структури видатків зведеного бюджету України, і як наслідок – місцевих. Основною статтею протягом 2007–2015 рр. були видатки, спрямовані на забезпечення соціального захисту населення країни. На тлі падіння фактичних податкових надходжень відносно планових, формування неподаткових надходжень, зокрема, з реалізації скарбів, що є пам'яткою історії та культури, а також майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування та доходів від капіталу шляхом реалізації державних запасів товарів, пошук нового шляху бюджетної політики стає зрозумілим. Фіскальна політика на сучасному етапі повинна бути спрямованою на стимулювання реального сектору економіки за допомогою спрощення адміністрування податків, надання податкових пільг, оскільки збільшення податкових надходжень за рахунок зміни кількості податків та податкових ставок не викликає пропорційного збільшення величини податкових надходжень у довгостроковому періоді, а збільшується разом зі зростанням ставки лише до певної величини. А далі отримуємо, в кращому разі, сталу величину надходжень, а в гіршому – їх зменшення та спад виробництва. Тому сучасна економічна ситуація потребує корекції фіскальної політики України та перегляду існуючого наукового підходу до її формування і реалізації.

2.2. Аналіз особливостей реалізації фіскальної політики держави в умовах фінансової децентралізації в Україні

Реформування децентралізації управління в Україні фактично розпочато розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 р. № 333-р [124] (далі – Концепції), проголошеною

метою якої стало нормативно-правове визначення напрямів, механізмів і строків урядової децентралізації в два етапи. Перший етап, який реалізовувався протягом 2014 р., закладено як підготовчий. Основним його завданням було проведення адміністративної децентралізації та забезпечення нормативно-правового розподілу та закріплення повноважень виконавчих органів обласних і районних рад. На другому етапі реформування місцевого самоврядування, протягом 2015–2017 рр., Концепцією передбачалися уніфікування і стандартизація публічних послуг, визначення їх джерел фінансування, продовження реалізації адміністративної децентралізації.

У 2014 р. здійснено перший етап фінансової децентралізації – прийнято ряд нормативно-правових актів із метою делегування бюджетних та податкових повноважень органам місцевого самоврядування. Згідно до Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII, заявлено новий механізм бюджетного регулювання горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій з врахуванням лише обсягу ПДВ на противагу до цього часу існуючої системи тотального збалансування усіх місцевих бюджетів [115]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII до загальнодержавних податків віднесено: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок, екологічний податок, рентну плату та митні платежі [117]. Перелік місцевих податків і зборів склали податок на майно, єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Логічне продовження фінансової децентралізації було відображено у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [123] (далі – Стратегія розвитку). В ній було сформовано та прийнято головною метою: «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі» Як зазначено у тексті Стратегії, до виконання та реалізації подано 62 реформи та програми за 4-ма векторами руху. Особливу увагу, в рамках обраної сфери

дослідження, повертає вектор розвитку, який має 26 напрямів реформування, при цьому 14 із них справляють суттєвий вплив на формування фіскальної політики, а саме:

- дерегуляція та розвиток підприємництва;
- програма розвитку малого та середнього бізнесу;
- податкова реформа;
- реформа захисту економічної конкуренції;
- реформа фінансового сектору;
- програма розвитку українського експорту;
- реформа сільського господарства та рибальства;
- реформа житлово-комунального господарства;
- реформа статистики;
- програма залучення інвестицій;
- реформа у сфері здійснення державних закупівель;
- реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин;
- реформа державної служби та оптимізація системи державних органів;
- реформа управління державною власністю.

Наочно видно, що сфери реформування охоплюють різновекторні напрями розвитку економічної політики. Здійснення переформатування кожної з них справляють суттєвий вплив на податкову (кількість податків, база оподаткування, розмір податкових ставок), бюджетну (варіювання обсягу доходів, особливо податкових, та формування статей видатків згідно цілей та задач Стратегії розвитку) та соціальну політику (основною метою якої є нівелювання негативних наслідків проведення державної політики та забезпечення соціального захисту населення), а відтак – фіскальну. Реформування бюджетної та податкової політики було анонсовано також в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами» від 01.08.2013 р. № 774-р. У результаті проголошено перегляд податкової політики з метою «побудови сучасної справедливої фіскальної системи, яка би забезпечила рівність усіх

платників податків перед законом», оптимізації видатків для стимулювання економічного розвитку, запровадження середньострокового бюджетного планування [123] тощо.

Плановано, що у результаті бюджетної та податкової децентралізації у 2015 р. відбудеться зростання фінансового ресурсу місцевих бюджетів у розмірі більше ніж 30 млрд. грн. У рамках реформи децентралізації управління анонсовано нормативно-правові зміни у сфері міжбюджетних відносин. Відповідно до ст. 75 Бюджетного кодексу України місцевим органам влади надано юридичні права самостійного формування бюджету, ст. 77 – затвердження місцевих бюджетів має здійснюватися до 25 грудня року, що передує плановому, без врахування термінів затвердження державного бюджету [20].

Цікавим є порядок здійснення місцевих запозичень і надання місцевих гарантій від міжнародних фінансових організацій. Відповідно до ст. 74 Бюджетного кодексу України «обсяг та умови здійснення місцевих зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів (позик) вважаються погодженими, якщо Міністерством фінансів України рішення не прийнято протягом одного місяця з дня надходження документів на погодження» [20].

З метою формування фінансової самостійності місцевих бюджетів затверджено склад доходів загального фонду бюджетів (ст. 64, ст. 66, ст. 69, ст. 69¹ Бюджетного Кодексу України). Сформовано джерела надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів ст. 71 Бюджетного Кодексу України [20]. Також, буловідмінено індикативне планування Міністерством фінансів України показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів. Передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду. Розширено перелік джерел доходів загального фонду. Замінено систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій [115].

З державного бюджету до місцевих бюджетів передано 10 % податку з прибутку підприємств приватного сектору економіки, що за попередніми

розрахунками на 2015 р. надасть 3,1 млрд. грн. додаткових коштів, на місцях залишаться доходи від за надання адміністративних послуг (за попередніми розрахунками додатковий ресурс коштів – 0,9 млрд. грн) та державного мита (0,4 млрд. грн). До доходів загального фонду місцевих бюджетів передано відрахування зі сплати екологічного податку, окрім радіоактивних відходів, при одночасному збільшенні нормативу зарахування до 80% (до 2015 р. обсяг діючої норми становила 35%). В рамках децентралізації фінансових ресурсів відбувся перерозподіл обсягу ПДФО. Так, до 2015 р. до обласних бюджетів надходило 25% грошових коштів, бюджети міст обласного значення отримували 75%, а села та селищні ради залишалися без відрахувань – 0%. За бюджетної децентралізації, починаючи з 2015 р. до обласного бюджету відраховується 15% отриманих коштів, до м. Києва – 40%, бюджети міст обласного значення отримують 60% податку, а державний бюджет – 25%. Однак, слід звернути увагу на певні особливості ведення підприємницької діяльності в Україні. Розповсюдженим явищем є юридична реєстрація суб'єктів господарської діяльності у м. Київ при їх фактичному розміщенні та веденні підприємницької діяльності в областях країни. Хоча згідно перспективних напрямів реалізації бюджетної децентралізації планується запровадження сплати ПДФО до бюджетів за місцем ведення господарської діяльності, а не за місцем реєстрації суб'єкта господарювання [9].

Спираючись на зміст ст. 71 Бюджетного Кодексу України відносно нововведень щодо джерел формування бюджету розвитку, здійснення процесу стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок місцевих бюджетів та поживлення інноваційної та інвестиційної діяльності вбачається проблематичним у практичній реалізації. Адже в основу формування доходів бюджету розвитку покладено статті, відрахування на які мають несистемний та незначний характер. Більше того, передання відрахувань із єдиного податку та податку на майно зі спеціального фонду наповнення дохідної частини бюджету розвитку до складу загального спотворює анонсовану ідею бюджетної та податкової децентралізації як рушійної сили розвитку на

місцевому рівні. За рахунок здійснених реформувань фактично відбувається розширення джерел для здійснення видатків споживання, що представляють собою «частину видатків бюджетів, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення та соціально-культурної сфери, а також інші видатки, не віднесені до видатків розвитку та нерозподілених видатків» [120].

Зміни в рамках бюджетної децентралізації стосувалися і трансферної політики. Класифікація міжбюджетних трансфертів у 2015 р. та 2016 р. не зазнала змін, але перелік трансфертів Державного бюджету країни трансформувалася (табл. 2.6). Відповідно до ст. 96 Бюджетного Кодексу України від 26.10.2014 р. міжбюджетні трансферти поділялися на дотації вирівнювання, субвенції, кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів та додаткові дотації. З 01.01.2015 р. трансферти розподілилися на базову дотацію (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій); субвенції, реверсну дотацію (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій) та додаткові дотації. Змін станом на 30.12.2016 р. не спостерігалось [20]. Місцевим органам влади надано можливість переспрямування коштів освітньої, медичної субвенцій та субвенцій на підготовку робітничих кадрів (у редакції ст. 97 Бюджетного Кодексу України від 01.01.2015 р.) на реалізацію заходів з оптимізації мережі відповідних закладів [20].

За інформацією, що надана Асоціацією міст України, бюджетна децентралізація надає можливість залишити грошові кошти на місцевому рівні, що створює можливість ефективно впроваджувати економічну політику та здійснювати фінансову політику за умови децентралізації фінансових ресурсів.

Таблиця 2.6

Зміни у переліку трансфертів Державного бюджету України

Стаття 97 Бюджетного Кодексу України		
Редакція від 26.10.2014 р.	Редакція від 01.01.2015 р.	Редакція від 30.12.2016 р.
субвенції на здійснення державних програм соціального захисту; субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів) ¹ ; додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою ² ; інші додаткові дотації та інші субвенції		
дотація вирівнювання додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів; субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах		базова дотація; освітня субвенція; медична субвенція; субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження; субвенція на проекти ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі на умовах співфінансування (50%);
	субвенція на підготовку робітничих кадрів; субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру	

Примітки. 1 – у редакції від 30.12.2016 р. лише проектів;

2 – у редакції від 26.10.2014 р. з доповненням «що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів».

Джерело: складено на основі [20].

Відповідно до п. 5 «Децентралізація та реформа державного управління» дорожньої карти та першочергових пріоритетів реалізації Стратегії розвитку системи управління державними фінансами, метою впровадження є «...побудова прозорої системи державного управління, забезпечення її ефективності, створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої системи..., що спрямована на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики ...підвищення прозорості та ефективності розподілу та витрачання публічних фінансів» [123]. Аносовані зміни повинні

мати практичне відображення у реалізації бюджетної політики формування доходів. Питання підходу формування бюджету країни завжди посідало одне з ключових місць у економічній думці, що призводило до дискусій щодо необхідності формування видатків бюджету з урахування планованих доходів, чи навпаки, визначати планові доходи від величини необхідних видатків. Згідно здійснених поправок до Бюджетного кодексу України в рамках реформування міжбюджетних відносин (реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин, реформа фінансового сектору) передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду та розширення статей доходів загального фонду місцевих бюджетів при паралельному скороченні доходів спеціального фонду [20]. Основною метою нововведення стало стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення доходної бази, оскільки дотаційність місцевих бюджетів є значною (рис. 2.3).

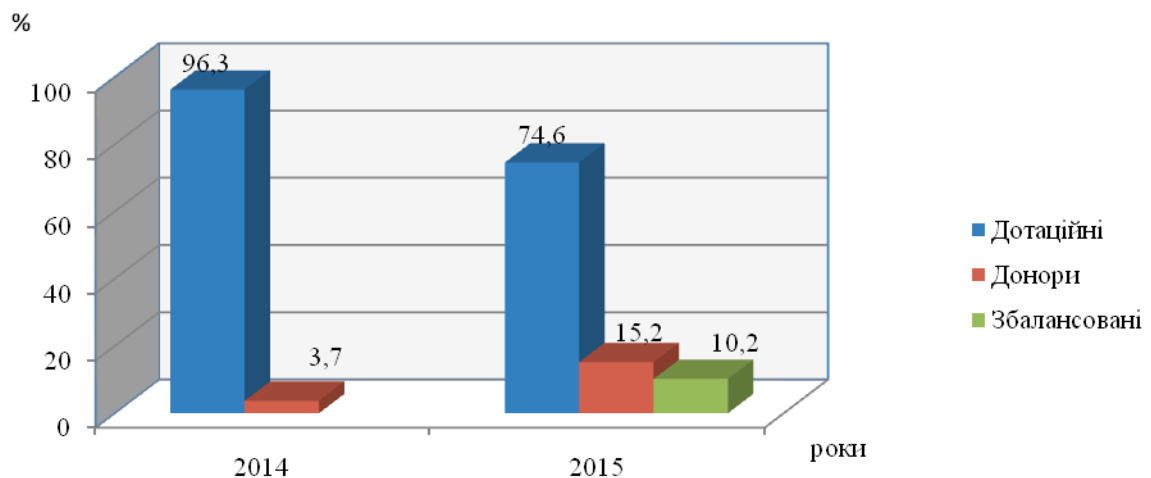

Рис. 2.3. Дотаційність місцевих бюджетів протягом 2014 р. та 2015 р. за даними Асоціації міст України.

Джерело: побудовано на основі даних [9].

Відносний показник структури доходів місцевих бюджетів у перерозподілі ВВП та зведеному бюджеті відображають участь місцевих органів влади у прийнятті управлінських рішень (табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Показники перерозподілу доходів місцевих бюджетів через ВВП

Роки	Зведений бюджет України	Місцеві бюджети України			
		у % до ВВП		у % до зведеному бюджеті	
	у % до ВВП	без врахування трансфертів	з врахуванням трансфертів	без врахування трансфертів	з врахуванням трансфертів
2004	26,52	6,6	11,5	24,9	43,3
2005	30,41	6,9	12,2	22,6	40
2006	30,41	7,06	13,43	23,2	44,17
2007	29,28	7,77	14,25	26,53	48,67
2008	30,07	7,46	13,87	24,8	46,14
2009	28,82	7,5	14,21	26,02	49,3
2010	28,07	7,19	14,22	25,6	50,68
2011	29,54	6,42	13,45	21,74	45,55
2012	30,53	6,91	15,44	22,63	50,56
2013	29,08	6,91	14,52	23,75	49,92
2014	28,74	6,37	14,6	22,17	50,8
2015	32,79	6,06	14,81	18,48	45,16

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [27; 44; 108].

Відносний показник структури доходів місцевих бюджетів у обсягу ВВП без врахування трансфертів з 2009 р. демонстрував сталу динаміку до зменшення із 7,5% до 6,06% у 2015 р. З того ж 2009 р. відносний показник структури місцевих видатків без врахування трансфертів характеризувався тенденцією до зниження і становив 26,02%, а у 2015 р. – 18,48%. Це свідчить про посилення процесів централізації фінансових ресурсів, підвищуючи значення центральних органів влади у проведенні фінансової політики на місцевому рівні та відображає рівень їх фінансової залежності від надання трансфертних платежів.

Аналізуючи бюджетну політику країни Т. Єфименко акцентує увагу на важливості процесу перерозподілу, який здійснюється через бюджетну систему. Процеси перерозподілу через видатки бюджету за допомогою реалізації витратних повноважень забезпечувати виконання конституційних зобов'язань перед домогосподарствами і підприємствами [53, с. 170]. Проте, проблематика децентралізації фінансових ресурсів не нова для українського політикуму та

науковців. Так, за результатами реалізації науково-дослідного проекту у 2006 р. «Група аналізу державної політики щодо фіскальної децентралізації» у результаті співпраці представників Міністерства економіки України, Ради національної безпеки і оборони України та Міжнародного центру перспективних досліджень надали рекомендації з метою підвищення ефективності фінансової політики, обґрунтували можливі джерела фінансового забезпечення делегованих повноважень центральних органів влади тощо. Відповідно до рекомендацій фінансова децентралізація повинна відбуватися з додержанням наступних вимог [19; 69]:

- об'єктивно встановити обсяги видатків місцевих бюджетів, що враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів вирівнювання, та коректувати методики розрахунку таких трансфертів;

- запровадити програмно-цільовий метод складання та виконання місцевих бюджетів;

- реформувати місцеві фінанси. Концепція місцевих податків і зборів має будуватися з врахуванням наступних критеріїв: низькі витрати на адміністрування податків, рівномірність розподілу бази оподаткування, наявність незначної залежності обсягу податкових надходжень від циклів ділової активності;

- здійснення законодавчого розподілу видаткових повноважень між рівнями влади, що передбачає передачу на місця (область) видатків на дошкільну та загальну середню освіту, забезпечення соціального захисту, фінансування заходів культурно-просвітницького напрямку, фізичного розвитку та спорту, здійснення видатків на транспорт та місцеві програми розвитку ЖКГ.

Не зважаючи на прийняття низки нормативно-правових актів щодо формування і регулювання фінансової децентралізації в Україні та залучення місцевих органів влади у стимулювання економічного розвитку, результатом стало посилення залежності місцевих органів влади від обсягів трансфертних платежів та централізованих рішень у сфері фінансів.

До ймовірних причин неефективності фінансової децентралізації варто, на нашу думку, віднести наступні:

– фінансова неспроможність фінансування делегованих центральними органами влади фінансових зобов'язань органами місцевого самоврядування, як результат – посилення залежності на регіональному рівні від обсягу трансфертних платежів;

– відсутність законодавчо закріпленого права та фактичної можливості органів місцевої влади (на обласному рівні) впливати на бюджетну та податкову політику, яка залишається директивною;

– відсутність бази оподаткування окремих податків і зборів на місцях. Зокрема, сплата ПДФО має здійснюватися за місцем реєстрації суб'єкта господарювання, а не місцем господарської діяльності; стягнення митних платежів;

– економічна неефективність місцевих зборів і платежів. Витрати на їх адміністрування перевищують обсяги отриманих коштів;

– законодавчо не закріплено розподіл функціональних повноважень і відповідальності за надання публічних послуг між рівнями влади.

Відносний показник міжбюджетних трансфертів державного бюджету за результатами 2015 р. становив 30,2%, у 2014 р. – 30,3%, у 2013 р. на фінансування місцевих бюджетів було перераховано 28,7%. Трохи більшим, аніж за 2014 р. та 2015 р. був показник у 2012 р. – 31,5%, який перевищив максимальний обсяг попереднього року 28,5% (2011 р.) (рис. 2.4.). Основними складовими трансфертів за результатами першого року практичного впровадження фінансової децентралізації становили освітня, медична субвенції та субвенції із соціального захисту населення. Так, за підсумками 2015 р. загальний обсяг освітньої субвенції склав 44085,31 млн. грн., 46177,23 млн. грн було спрямовано на медичну субвенцію. Субвенції із соціального захисту населення у загалі становили 63282,5 млн. грн. На підготовку робітничих кадрів у 2015 р., у рамках децентралізації фінансових ресурсів, було виділено 5486,12 млн. грн [27].

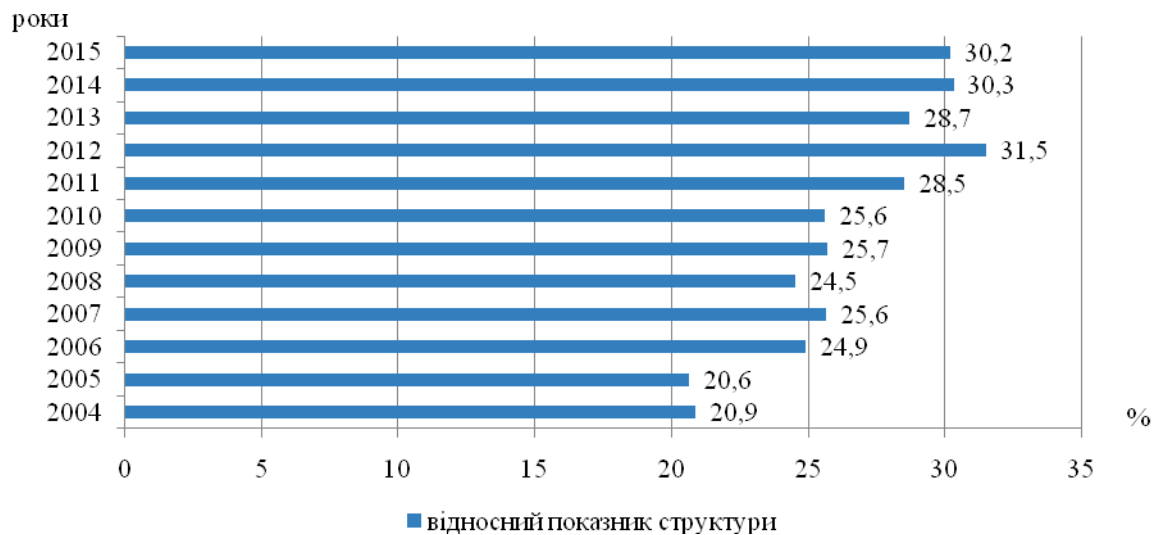

Рис. 2.4. Динаміка показника трансфертів державного бюджету України у загальному обсязі видатків.

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних [27; 108].

Здійснення оцінювання ефективності податкової політики не можливе без врахування коефіцієнту податкової еластичності. Коефіцієнт еластичності податків показує, на скільки відсотків змінюються податкові надходження при зміні бази оподаткування на один відсоток [26]. За умови перевищення показника коефіцієнту еластичності одиниці, існуюча система податкової політики є еластичною і ілюструють, що зміни в обсязі податкових надходжень відбуваються вищими темпами, аніж зміни в показника ВВП.

Для розрахунку коефіцієнта еластичності податків застосовують формулу, що має вид [26, с. 15]:

$$E = \Delta ПН / \Delta ВВП \quad (2.1)$$

де E – коефіцієнт еластичності податків;

$\Delta ПН$ – відсоткова зміна податкових надходжень за незмінної податкової системи;

$\Delta ВВП$ – відсоткова зміна бази оподаткування.

Для визначення ефективності податкової політики Н. Прокопенко рекомендує керуватися критерієм ефективності податкової політики, що має вид [126, с. 90]:

$$I_{\text{пн}} \Delta \text{ПН} > \Delta \text{ВВП} \quad (2.2)$$

$\Delta \text{ПН}$ – індекс зростання податкових надходжень/доходів;

$\Delta \text{ВВП}$ – індекс зростання ВВП із урахуванням інфляційних змін.

Податкова система вважається еластичною за умови відповідності показника коефіцієнту еластичності податків більше 1. У цьому випадку зростання обсягу податкових надходжень відбувається швидшими темпами, аніж збільшується ВВП. Коефіцієнт відображає відсоткову зміну (збільшення / зменшення) податкових надходжень при зміні визначального економічного фактора (ВВП) на 1%. Тому, для визначення впливу фінансової децентралізації податковими важелями фіскальної політики розраховано показники коефіцієнтів еластичності податків зведеного бюджету ($E_{\text{ЗБУ}}$) та коефіцієнтів еластичності податків місцевих бюджетів ($E_{\text{МБ}}$) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Показники коефіцієнт еластичності податків

Показник	Період								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
$E_{\text{ЗБУ}}$	0,87	1,3	2,27	0,68	2,11	1,1	-0,55	0,5	0,8
$E_{\text{МБ}}$	1,8	1,3	0,0	0,8	0,4	2,1	2,0	-0,6	0,5

Джерело: розраховано на основі даних [27].

Для коефіцієнту еластичності податків характерно значне коливання. Системне реформування та коригування системи оподаткування в Україні деформує мету та кінцевий результат податкової політики держави. Отже, системне підвищення планованої величини податкових надходжень призводить до створення податкового навантаження на суб'єкти господарської діяльності, зменшує реальний обсяг доходів населення, дестимулює ділову активність.

Для визначення впливу фінансової децентралізації на фіскальну політику держави розрахуємо показники бюджетної стійкості місцевих бюджетів за методикою табл. 2.9.

Для визначення впливу фінансової децентралізації на фіскальну політику держави розрахуємо показники бюджетної стійкості місцевих бюджетів за методикою табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Показники бюджетної стійкості місцевих бюджетів

Показник	Аналітична форма запису
Коефіцієнт концентрації власних доходів, $K_{вд}$	$K_{вд} = \frac{Дв}{Д}$ $Дв$ – власні доходи бюджету; $Д$ – загальні доходи бюджету.
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги), $K_{дз}$	$K_{дз} = \frac{T}{Д}$ T – трансферти
Коефіцієнт автономії, $K_{авт}$	$K_{авт} = \frac{Дв}{В}$ $В$ – загальні видатки

Джерело: складено на основі [76; 139].

Отримані результати розрахунку бюджетної стійкості місцевих бюджетів України в рамках децентралізації фінансових ресурсів наведено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Показники фінансової стійкості місцевих бюджетів України протягом 2007–2015 рр.

Показник	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
$K_{вд}$	0,53	0,55	0,54	0,53	0,51	0,48	0,45	0,48	0,44	0,41
$K_{дз}$	0,45	0,45	0,46	0,47	0,49	0,52	0,55	0,52	0,56	0,59
$K_{авт}$	0,53	0,56	0,53	0,52	0,50	0,48	0,45	0,48	0,45	0,43

Джерело: розраховано на основі даних [27; 108].

Коефіцієнт концентрації власних доходів з 2010 р. характеризується сталою динамікою до зменшення. У період 2007–2010 рр. показник ($K_{вд}$) коливався на рівні 0,51. Протягом 2010–2015 рр. величина коефіцієнта знизилася до 0,41 на кінець періоду. Коефіцієнт дотаційної залежності

місцевого бюджету динамічно повторював тенденцію коефіцієнта концентрації власних доходів. Так, з 2006 р. по 2010 р. спостерігалось збільшення показника, однак він не перевищував значення 0,5. Найвищою точкою цього періоду став 2010 р. із коефіцієнтом $K_{\partial z} = 0,49$, при цьому найнижчим був $K_{\partial z} = 0,45$ протягом двох років – 2006 р. та 2007 р. У період з 2011 р. по 2015 р. поступове збільшення досягло максимального значення у 2015 р. і склало $K_{\partial z} = 0,59$ проти $K_{\partial z} = 0,56$ у попередньому році. Показник коефіцієнта автономії протягом 2006–2015 рр. повторював тенденцією до зменшення попереднього показника.

У 2010 р. показник демонстрував найменше значення 2006–2010 рр. і становив $K_{авт} = 0,5$, найбільше значення у 2007 р. – $K_{авт} = 0,57$. За результатами першого року практичної реалізації фінансової децентралізації показник знизився до $K_{авт} = 0,43$ (2015 р).

На основі розрахованих коефіцієнтів 2006–2015 рр. суттєвого впливу децентралізаційних заходів на формування фінансової залежності місцевих бюджетів не справили, більш того – посилили залежність від центральних органів влади. При цьому вітчизняні науковці доводячи раціональність впровадження децентралізації управління апелюють до тверджень Б. Вейнгаста [B. Weingast]: «... фіскальна незалежність становить важливу складову політичної незалежності взагалі, тому вона критично важливий чинник децентралізації в умовах унітарних держав» [148, с. 148], а І. Кукса стосовно управління державними фінансами зазначає: «ефективне управління бюджетними ресурсами – це насамперед швидкість у реагуванні на зміни у фінансовій сфері держави та її здатність забезпечити своєчасне надходження та ефективно витрачання бюджетних коштів» [148, с. 60]. Реформа фінансової децентралізації, насамперед, покликана стимулювати місцеві органи влади до перегляду статей видатків із корегуванням на місцеві реалії, економічно обґрунтовано впровадити, при цьому замінивши неефективні у адмініструванні податки, нові, але не посиливши податкове навантаження на суб'єкти господарської діяльності. Проте, отримані показники свідчать про посилення залежності у фінансуванні зобов'язань, які делеговано центральними органами

влади. Крім того, зміна порядку узгодження боргових запозичень на місцевому рівні для здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності, не створило умов для його реального використання (рис. 2.5). Фактичний обсяг місцевих боргових запозичень характеризувався протягом 2006–2014 рр. збільшенням за рахунок зростання обсягів внутрішніх запозичень.

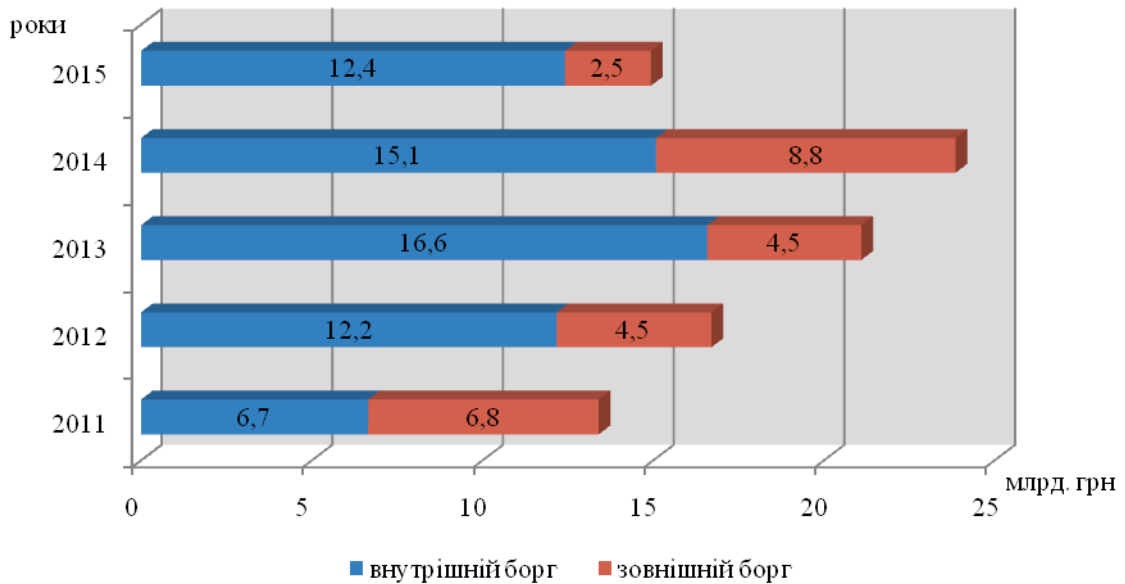

Рис. 2.5. Показники обсягів боргових запозичень місцевих бюджетів України.
Джерело: сформовано на основі даних [27].

Так, якщо на 2011 р. загальний обсяг боргових зобов'язань становив 13,41 млрд. грн., з них 6,7 млрд. грн відносилися до внутрішніх запозичень, 6,8 млрд. грн – до зовнішніх, то станом на 2012 р. обсяг зовнішніх запозичень зменшився до 4,5 млрд. грн, а внутрішні зазнали збільшення – 12,2 млрд. грн. Обсяг внутрішніх боргових запозичень у 2013 р. був найбільшим протягом 2011–2015 рр. і становив 16,6 млрд. грн при загальному розмірі в 21,1 млрд. грн. 2014 р. ознаменувався найсуттєвішими позиками: внутрішні становили 15,1 млрд. грн, а зовнішні – 8,8 млрд. грн. За результатами 2015 р. загальний обсяг зменшився до 14,94 млрд. грн.

Для оцінювання перебігу децентралізації фінансових ресурсів в Україні провідними українськими науковцями запропоновано визначення ряду показників за методикою наведеною у табл 2.11.

Таблиця 2.11

Показники децентралізації фінансових ресурсів

Показник	Аналітична форма запису	Позначення
Коефіцієнт децентралізації доходів, % $K_{\partial\partial}$	$K_{\partial\partial} = \frac{D_{MB}}{D_{ЗБ}} \times 100 \%$	D_{MB} – доходи місцевих бюджетів без врахування трансфертів; $D_{ЗБ}$ – загальний обсяг доходів зведеного бюджету.
Коефіцієнт децентралізації видатків, % $K_{\partial\partial}$	$K_{\partial\partial} = \frac{B_{MB}}{B_{ЗБ}} \times 100 \%$	B_{MB} – загальні видатки місцевого бюджету; $B_{ЗБ}$ – загальні видатки зведеного бюджету.
Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків, %	$K_{\partial\partial_m} = \frac{B_{MB}}{B_{ЗБ} - B_{ЗБ_{об}}} \times 100$	$B_{ЗБ_{об}}$ – видатки на оборону.
Коефіцієнт децентралізації податкових доходів, % $K_{\partial\Pi}$	$K_{\partial\Pi} = \frac{\Pi\Pi_{MB}}{\Pi\Pi_{ЗБ}} \times 100$	$\Pi\Pi_{MB}$ – податкові надходження місцевих бюджетів; $\Pi\Pi_{ЗБ}$ – податкові надходження зведеного бюджету.

Джерело: складено на основі даних [132, с. 12].

Отримані розрахункові дані наведено у Дод. Б Табл. Б.1. При цьому середня величина коефіцієнта децентралізації доходів протягом 2006–2014 р. становила 23,96%. Коефіцієнт децентралізації видатків у період із 2006 р. по 2013 р. демонстрував сталу динаміку до зростання, але у 2015 р. зазнав зменшення і становив 40,73%. У 2014 р. показник складав 42,73%, 2013 р. – 43,14%, у 2012 р. – 44,92%. Коефіцієнт децентралізації податкових надходжень, не дивлячись на реформування у сфері оподаткування, у 2015 р. становив 19,35%, при цьому у 2014 р. 23,76%. Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків, що не враховує видатки на здійснення оборонної діяльності, характеризувався сталою динамікою до збільшення, яка, напрочуд, залишилася і в 2015 р. Отож, отримані показники децентралізації фінансових ресурсів нівелюють тезу щодо реального впливу на розробку фінансової політики держави органами місцевого самоврядування. Динаміку наведених показники фінансової децентралізації в Україні проілюстровано на рис. 2.6., при

чому коефіцієнт децентралізації доходів за результатами 2015 р. характеризувався зменшенням і становив 18,48% проти 22,17% за результатами 2014 р.

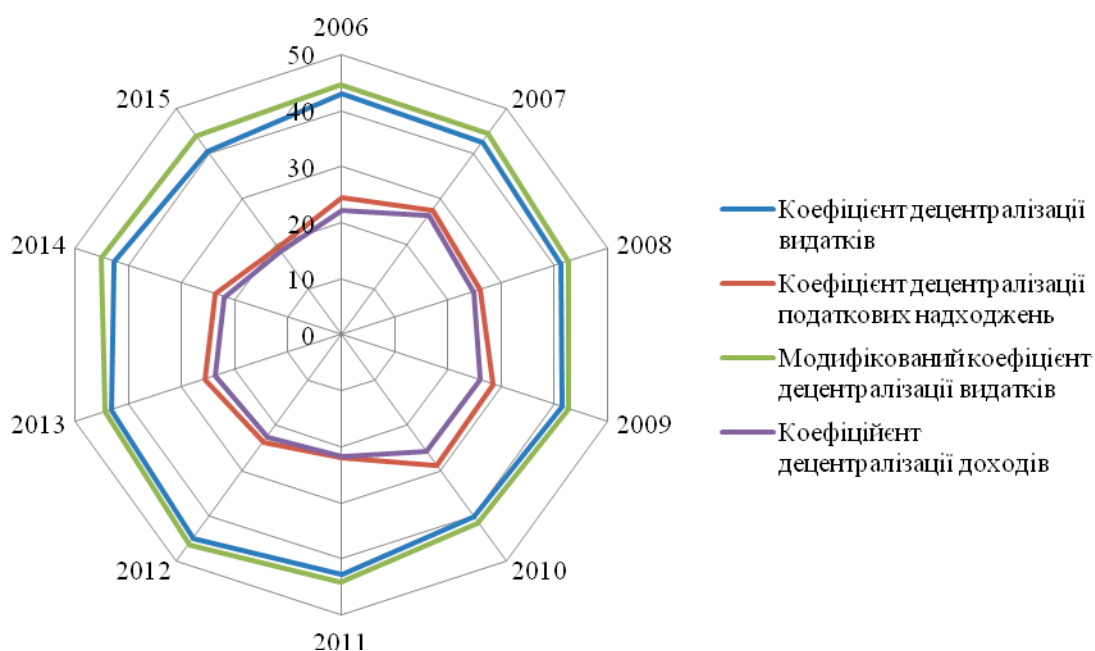

Рис. 2.6. Динаміка коефіцієнтів фінансової децентралізації в Україні

Активізація економічного розвитку складовими фіскальної політики при зміщенні акцентів на управлінські рішення місцевими органами влади сфери фінансів не можливе без надання реальних фінансових та правових можливостей. У іншому випадку, місцеві органи влади залишаються заручниками колізій. У науковій доповіді Державної установи «Інститут економіки та прогнозування Національної Академії Наук України» провідними вченими розглянуто процес децентралізації в Україні та наголошено місце бюджетної децентралізації: «...є частиною більш загальної проблеми забезпечення ефективного функціонування багаторівневої бюджетної системи, головне призначення якої створення умов для ефективного та відповідального виконання органами влади всіх рівнів своїх функціональних повноважень у межах ресурсів відповідних бюджетів» [132, с. 66]. Отож, вивчення проблематики формування і реалізації результативної фінансової політики в умовах децентралізації в Україні є не новим. Проте отримані дані Дод Б.

Табл. Б.1 ілюструють відсутність врахування наукових напрацювань за практичного впровадження, недосягненні поставлених задач макроекономічного розвитку.

Зміна середнього показника ВРП по Україні та областям (Дод. Л. Табл. Л1, Л. 2), за постулатами економічної теорії може розглядатися у якості індикатора економічного зростання в країні. Тому, з метою визначення впливу видатків місцевих бюджетів на економічний розвиток областей в рамках децентралізації фінансових ресурсів здійснимо кореляційно-регресійний аналіз, спираючись на вхідні дані, які наведено у Дод. Ж. Табл. Ж.1. Для реалізації даної задачі, проведемо кореляційний аналіз показників ВРП та видатків відповідних областей України, результати якого наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Коефіцієнти кореляції показників ВРП та видатків місцевих бюджетів
України за областями**

Область	Показник	Область	Показник
Київська	$r = 0,994074$	Волинська	$r = 0,983203$
Вінницька	$r = 0,988402$	Чернівецька	$r = 0,990695$
Черкаська	$r = 0,994463$	Закарпатська	$r = 0,988235$
Хмельницька	$r = 0,986452$	Дніпропетровська	$r = 0,968719$
Житомирська	$r = 0,985928$	Запорізька	$r = 0,980373$
Чернігівська	$r = 0,99237$	Кіровоградська	$r = 0,987748$
Донецька	$r = 0,87085866$	Миколаївська	$r = 0,976479$
Луганська	$r = 0,926359$	Одеська	$r = 0,988127$
Івано-Франківська	$r = 0,995293$	Херсонська	$r = 0,965432$
Рівненська	$r = 0,975696$	Полтавська	$r = 0,979126$
Тернопільська	$r = 0,980364$	Сумська	$r = 0,992405$
Львівська	$r = 0,995028$	Харківська область	$r = 0,981125$

Джерело: власні розрахунки.

На основі отриманих даних, наочно видно наявність прямого тісного зв'язку між даними показниками. Найменший показник кореляції ВРП та видатків, спостерігається за даними Донецької області та становить $r = 0,87085866$, найбільший – у Львівській області, який становить $r = 0,995028$ та Івано-Франківській області, що склав $r = 0,995293$. Результати здійсненого

регресійного аналізу показників ВРП (результуюча ознака) та видатків місцевих бюджетів за областями (факторна ознака), представлено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Результати регресійного аналізу показників ВРП та видатків місцевих бюджетів за областями

Область	Регресійна модель	Оцінювання адекватності регресійної моделі
Київська	$y = 5,63888 + 7,613033x_1$	$R^2 = 0,988182, F = 0,000547$
Вінницька	$y = -11,0403 + 6,349684x_1$	$R^2 = 0,976939, F = 0,001497$
Черкаська	$y = -5,82486 + 6,490695x_1$	$R^2 = 0,988956, F = 0,000494$
Хмельницька	$y = -3,41664 + 4,894573x_1$	$R^2 = 0,973087, F = 0,001889$
Житомирська	$y = -1,81269 + 4,49391x_1$	$R^2 = 0,972054, F = 0,002$
Чернігівська	$y = -1,66281 + 5,380857x_1$	$R^2 = 0,984799, F = 0,000799$
<i>Донецька</i>	$y = 17,74312 + 7,181417x_1$	$R^2 = 0,758395, F = 0,054618$
Луганська	$y = -7,34848 + 6,933344x_1$	$R^2 = 0,858142, F = 0,023722$
Івано-Франківська	$y = 3,01843 + 4,449819x_1$	$R^2 = 0,990608, F = 0,000387$
Рівненська	$y = -5,34541 + 4,785996x_1$	$R^2 = 0,951983, F = 0,004532$
Тернопільська	$y = 1,317902 + 3,571077x_1$	$R^2 = 0,961113, F = 0,003293$
Львівська	$y = 8,08353 + 4,838911x_1$	$R^2 = 0,990081, F = 0,000421$
Волинська	$y = -2,17356 + 4,315116x_1$	$R^2 = 0,966688, F = 0,002607$
Чернівецька	$y = 2,03938 + 2,759797x_1$	$R^2 = 0,981477, F = 0,001076$
Закарпатська	$y = 5,393753 + 2,793789x_1$	$R^2 = 0,976608, F = 0,001529$
Дніпропетровська	$y = 48,54497 + 6,665299x_1$	$R^2 = 0,938417, F = 0,00661$
Запорізька	$y = -9,1313 + 8,052933x_1$	$R^2 = 0,961132, F = 0,003291$
Кіровоградська	$y = -6,23591 + 6,46447x_1$	$R^2 = 0,975646, F = 0,001625$
Миколаївська	$y = -3,50434 + 6,524933x_1$	$R^2 = 0,95351, F = 0,004315$
Одеська	$y = 7,559888 + 5,704907x_1$	$R^2 = 0,976394, F = 0,00155$
Херсонська	$y = -3,69072 + 5,058653x_1$	$R^2 = 0,93206, F = 0,007675$
Полтавська	$y = -5,3496 + 9,451382x_1$	$R^2 = 0,958688, F = 0,003609$
Сумська	$y = -1,88833 + 5,5532x_1$	$R^2 = 0,984868, F = 0,000794$
Харківська	$y = 8,438388 + 6,489115x_1$	$R^2 = 0,962607, F = 0,003104$

Джерело: власні розрахунки.

Отримані результати регресійного аналізу показника ВРП та видатків бюджетів Донецької області є не значимим. Достовірність за рівнем значущості критерію Фішера (значимість-F) значно менше 0,05, що говорить про значимість моделей регресії за областями. Ступінь точності опису моделями

процесу є високим, найнижчий показник коефіцієнту детермінації становить Херсонська область, що ілюструє високу точність апроксимації. Передання трансфертів місцевим органам влади, вбачається недоцільним. Суттєва їх частка у доходах не створює стимулів до ефективного використання коштів. У подальшому збереження значної частки фінансування місцевих бюджетів за рахунок дотацій та субвенцій створить необхідність формування та застосування індивідуальних нормативів з метою усунення нерівномірності фінансування.

На основі отриманих результатів удосконалено методичний підхід до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів, який наведено на рис. 2.7. Врахування наведеного методичного підходу сприятиме підвищенню результативності заходів фіскальної політики та забезпечить відповідальність органів влади шляхом визначення конкретних показників за певний період.

Поширені методичні підходи до визначення результативності даної політики ґрунтуються на визначенні цілей та завдань, які уряд ставить перед державою, за фактичного стану економіки. Виходячи з заявлених пріоритетних напрямів, може змінюватися і ключова методика розрахунку. Проте, пошук точок Лаффера для усередненого показника податкового навантаження макрорівня, певного переліку критеріїв, що не мають порогових значень, мають фрагментарний характер і є такими, що не враховують увесь спектр функціонування складових фіскальної політики. Застосування методів оцінювання з метою визначення ефективності означеної політики на практиці зіштовхується з проблемою ідентифікації таких факторів як тінізація економіки, корупція, низька податкова свідомість, які деформують уявлення стосовно її формування.

Рис. 2.7. Методичний підхід до формування і реалізації фінансової політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів (удосконалено автором).

Враховуючи, що головною метою методичного підходу визначено формування і реалізація результативної фінансової політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів, вважаємо за доцільним ґрунтувати розробку

на базі запропонованих принципів. Це дозволить на етапі розробки окреслити основний теоретико-методичний базис бюджетної, податкової та позикової політики на загальнодержавному та регіональному рівнях. Визначання критеріальних показників економічного розвитку створює можливість контролю за результативністю на етапі реалізації, що дозволить шляхом варіювання фіскальних параметрів коректувати здійснювану політику з наданням подальшої рекомендації органам місцевого самоврядування. За результатами проведеного аналізу, зробленого висновок, що впровадження її заходів з метою зменшення або усунення деформації соціально-економічної системи для створення оптимальних умов функціонування державної фінансової політики на практиці не реалізується. Дотримання запропонованих удосконалених принципів формування і реалізації фіскальної політики в умовах фінансової децентралізації є обов'язковим в рамках її єдності з державною фінансовою політикою. За результатами аналізу показників критеріїв формування і реалізації фіскальної політики та фіскальних параметрів здійснюється розроблення рекомендацій з коригування фіскальної політики з метою забезпечення активізації економічного розвитку.

Варто зазначити, що недосконалість нормативно-правової бази регулювання фіскальної політики створюють додаткові перепони у формуванні і реалізації її заходів, крім того надмірне соціальне спрямування (Дод. Д. Табл. Д. 1, Табл. Д. 2) видатків на стало запорукою забезпечення соціального захисту населення. Погіршення соціально-економічного розвитку країни на тлі протікання внутрішніх конфліктів стимулювало уряд країни до реформування фінансової системи країни та міжбюджетних відносин. Практичне впровадження фінансової децентралізації, на жаль, не враховує ґрунтовні наукові напрацювання. Основним стало зміщення акценту з централізаційних процесів на децентралізацію та розвиток органів місцевого самоврядування. Розширення джерел формування загального фонду місцевих бюджетів за рахунок статей наповнення дохідної частини бюджету розвитку дисонує з ідеєю та змістом реалізації децентралізаційних процесів в Україні

2.3. Обґрунтування детермінант впливу фіскальної політики на економічний розвиток України в умовах фінансової децентралізації

На формування фіскальної політики держави впливає комплекс факторів, які характеризуються не лише економічними показниками. Як складова фінансової політики держави, фіскальна політика консолідує притаманні їй складові фактори впливу. Головними чинниками негативного впливу на проведення фінансової політики в Україні вітчизняні науковці відносять важку політичну кризу та протікання військових дій на території країни, несприятливі зовнішньоекономічні обставини, зменшення експорту вітчизняних товарівиробників, брак комунікацій між суспільством та владою [8]. Безперечно, зазначені причини неефективності фінансової політики загалом, так і фіскальної політики зокрема, мають місце. Проте розглянемо докладніше складові впливу на формування фіскальної політики України у сьогочасних реаліях.

Основним показником економічного розвитку держави є обсяг ВВП країни, соціально-економічного ВВП на душу населення (Дод. Л. Табл. Л. 2). Динаміка приросту ВВП корелює з обсягом податкових надходжень, основу яких становлять відрахування з ПДФО, ПДВ та податку з прибутку підприємств. За умов постійного зростання надходжень на фоні зменшення надходжень з податку на прибуток підприємств (особливо в частині приватних), вивізного мита створюють підґрунтя більш уважного розгляду реалізації податкової політики держави. Звертає увагу стрімке зростання ВРП на душу населення м. Києва зі значним розривом з іншими містами та незначний приріст ВРП (Дод. Л. Табл. Л.1), нерівномірність з врахуванням показника інфляції формував підґрунтя для перегляду існуючої фіскальної політики.

Фактори впливу на фіскальну політику О. Ракул пропонує розподіляти на об'єктивні та суб'єктивні. До суб'єктивних дослідник відносить: нестабільність та суперечність податкового законодавства, податкове навантаження на

суб'єкти господарської діяльності, навантаження на фонд оплати праці, низька податкова свідомість, неефективність системи адміністрування податків і зборів, відсутність раціональної складової у розподілі податків та платежів на загальнодержавні та місцеві, превалювання соціальних видатків та пільг та відсутність їх системності [128, с. 116].

Аналізуючи у 2014 р. одну із складових фіскальної політики – податкову, Р. Ільєнко підкреслює наявність «частих і непередбачуваних змін податкового законодавства, високий рівень девіації серед платників податків та надмірного податкового тиску на сумлінних платників податків, особливо у сфері трудомістких виробництв» [59, с. 213]. Вітчизняні статистичні дані не в повному обсязі ілюструють проблему формування і реалізації складових фіскальної політики держави, тому звернемося до міжнародних економічних рейтингів (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Місце України у міжнародних економічних рейтингах

Показник	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Глобальний індекс інновацій	61	60	63	71	63	64
Глобальний індекс конкурентоспроможності	89	82	73	84	76	79
Індекс легкості введення бізнесу	142	145	152	137	112	96
Індекс економічної свободи	162	163	161	155	155	162

Джерело: сформовано на основі [204; 203; 194; 189].

Починаючи з 2007 р. на базі наукового осередку Європейського інституту управління бізнесом [*Institut européen d'administration des affaires, INSEAD*], Корнельського університету [*Cornell University*] та за підтримки Всесвітньої організації інтелектуальної власності [*World Intellectual Property Organization, WIPO*] розраховується глобальний індекс інновацій [*The Global Innovation Index*] [204]. Він представляє щорічне рейтингове дослідження економік країн світу за показником розвитку інновацій. Основним напрямом дослідження є

вивчення економічних процесів, а галуззю – державне управління у сфері інноваційної діяльності.

Україна впродовж останніх років не демонструвала значних результатів. Так, за результатами 2013 р. держава займала 71 місце з загальним обсягом балів у 35,8 зі 142 країн, у 2014 р. – 63 місце зі 143 країн та набрано 36,3 бали, 2015 р. – 64 місце зі 36,5 балами. Найбільшу кількість балів набрали за результатами 2015 р. Швейцарія – 68,3 бали (1 місце), Великобританія – 62,4 бали (2 місце) та Швеція – 62,4 бали (3 місце). У 2014 р. вершина рейтингу складалася з тих же країн: Швейцарія – 64,8 бали (1 місце), Великобританія – 62,4 бали (2 місце) та Швеція – 62,3 бали (3 місце). За результатами 2013 р. Швейцарія посідала 1-ше місце з 66,6 балами, Швеція – 2-ге місце та 61,4 бали, Великобританія 61,2 бали та 3-тє місце в рейтингу.

Глобальний індекс конкурентоспроможності [*The Global Competitiveness Index*][203] розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму та 12 показників, зокрема: якість інститутів, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір внутрішнього ринку та інноваційний потенціал. За результатами 2015 р. Україна займає 79 місце проти 76 місця відносно попереднього.

Індекс економічної свободи [*Index of Economic Freedom*][194] щорічний показник «Wall Street Journal» та «Heritage Foundation», складовими частинами якого є 10 позицій, які отримують значення від 0 (найгірше значення) до 100 (найкраще значення). Для розуміння наданих даних необхідно зазначити, що країни з показником від 80 до 100 є вільними для ведення бізнесу, від 70 до 79,9 – в основному вільні, з показником 60–69,9 – помірно вільні, 50–59,9 – в основному невольні, показники 0–49,9 характеризують країну як деспотичну. Наведені дані у Дод. М. Табл. М.1 дозволяють зробити висновок щодо належності України до країн з невольною економікою. Саме показники міжнародних рейтингів для інвесторів є основним джерелом отримання інформації про доцільність ведення економічної діяльності в країні.

Індекс легкості введення бізнесу [*Ease of Doing Business Index*][189] демонстрував низькі показники, а покращення у 2015р. відбулося не за рахунок зміни соціально-економічної динаміки та спрощення введення підприємницької діяльності, а за формальними ознаками.

До проблематики реалізації податкової політики вітчизняні науковці відносять внутрішній лаг, який представляє собою період між набранням чинності змін та безпосереднім результатом. На формування внутрішнього лагу позначається [74, с. 141; 165]:

- характер заходів податкового регулювання, який залежить від масштабності змін у сфері оподаткування;
- тривалість податкового періоду за податком, відносно до якого запроваджено заходи. В умовах застосування змін антициклічного спрямування отримані зміни будуть пізнішими, аніж за про циклічної спрямованості;
- ознаки податкової системи, які характеризуються співвідношенням прямих і непрямих податків, питомою вагою державного сектору економіки та приватного, податків у величині ВВП;
- внутрішні властивості економічної системи проявляються у ефективності державних інститутів, податкової культури.

Основними проблемами у формуванні бюджетної політики країни Л. Лисяк вбачає відсутність комплексності вирішення проблем, ситуативність прийняття рішень, відсутність цільових орієнтирів [82]. Державна фінансова політика щодо формування та реалізації фіскальної політики у сфері видатків та доходів доволі неоднозначна. Динаміка зростання видатків та відхилення планового виконання як і дохідної частини, так і видаткової для державних фінансів є нормою, а дефіцитність бюджетів – традиційною. Протягом 2011–2014 рр. спостерігалось збільшення дефіциту консолідованого та державного бюджетів країни (табл. 2.15). Зокрема дефіцит місцевих бюджетів у 2011 р. становив 0,5 млрд. грн, 2012 р. – 2,7 млрд. грн, у 2013 р. складав 1,1 млрд. грн., а у 2014 р. – 6,0 млрд. грн. За результатами 2015 р. обсяги дефіциту зведеного та консолідованого бюджету зазнали значного зменшення:

30,9 млрд. грн та 45,2 млрд. грн відповідно проти 72,0 млрд. грн та 78,1 млрд. грн у попередньому році.

Таблиця 2.15

Показники формування бюджетів України

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Зведений бюджет України, млрд. грн					
доходи	398,6	445,5	442,8	456,1	652,0
видатки	416,9	492,5	505,8	523,1	679,9
кредитування	4,7	3,9	0,5	4,97	3,1
дефіцит	23,1	50,8	63,6	72,0	30,9
Державний бюджет України, млрд. грн.					
доходи	314,6	346,1	339,2	357,1	534,7
видатки	333,5	395,7	403,4	430,2	576,9
кредитування	4,7	3,8	4,8	4,9	2,95
дефіцит	23,6	53,5	64,7	78,1	45,2
Місцеві бюджети України млрд. грн					
доходи	181,5	225,3	221,0	231,7	294,5
видатки	180,99	222,6	219,8	225,6	280,1
кредитування	0,042	0,038	0,057	0,052	0,11
дефіцит	0,5	2,7	1,1	6,0	14,3

Джерело: складено на основі [27].

Дефіцитність місцевих бюджетів у 2015 р. становила 14,3 млрд. грн. Найбільша величина дефіциту бюджету усіх рівнів спостерігалася у 2014 р. За умов практичної реалізації децентралізації управління дефіцити бюджетів усіх рівнів у 2015 р. суттєво було зменшено.

Збільшення дефіциту бюджету створює позитивний ефект лише у короткостроковому періоді, в довгостроковому – витрати на обслуговування обсягу державного боргу призводить до збільшення реальних відсоткових ставок. Учений Т. Богдан підкреслює, що негативний вплив проведення експансійної фіскальної політики (застосування кредитних коштів для стимулювання економічного зростання) на практиці проявляється шляхом «підвищення рівня реальних відсоткових ставок і збільшення обсягів податкових вилучень, що деформує економічні пропорції та знижує динамізм економічного розвитку. ... Крім того, нарощування заборгованості національних урядів призводить також до зростання вартості зовнішнього

фінансування як для самих урядів, так і для корпорацій цих країн» [17, с. 20]. За проведення неефективної політики управління державним боргом, фінансова система країни може опинитися під загрозою дефолту.

Зокрема, Т. Богдан акцентує увагу на тому, що «накопичення державою боргових зобов'язань підтримує споживчий попит і зменшує глибину падіння вітчизняного ВВП у кризовий період, проте мало впливає на спроможність національної економіки обслуговувати накопичені борги» [17 с. 23]. Науковець підкреслює, що фінансування споживчих видатків та збиткових проектів за рахунок боргових фінансів впливає на макроекономічні показники позитивно лише на етапі нетто-залучення позик. Покращення макроекономічної динаміки можливе за рахунок перегляду підходу до розуміння економічної природи боргових фінансів за рахунок зменшення обсягу дефіциту бюджету та здійснення боргових запозичень, переорієнтувати отримані кошти на здійснення ефективних інноваційних проектів (програм).

Проте, за теорією «функціональних фінансів» А. Лернера [*A. Lerner*], внутрішні позики можна відносити до податків, що відкладені на майбутні періоди, а тому податкового тягаря на майбутні покоління немає. В той же час зовнішні боргові зобов'язання держави відносив до індивідуальних. За умови фінансування капітальних видатків і як наслідок – економічного зростання, і зовнішні запозичення можливе у стабілізації або стимулюванні економічного зростання [185, с. 158]. Економічно обґрунтований обсяг залучених кредитних коштів при правильному виборі пріоритетних напрямів фінансування проектів розвитку та розбудови галузей національної економіки представляє собою дієвий інструмент активізації економічного зростання.

Застосування боргових фінансів як фактору економічного зростання в сучасній Україні можливе, на думку вітчизняних науковців, за дотримання наступних умов [17, с. 24]:

- зменшення обсягу державного бюджету до рівня 3% від ВВП та встановити ліміт надання державних гарантій на рівні 3% від ВВП;
- інвестиційне спрямування боргових фінансів;

– відмова від позик Міжнародного валютного фонду [*International Monetary Fund*] як фактору формування інфляційного нависання зі створенням у середньостроковому періоді загрози для державної фінансової політики. Реалізація кредитних ресурсів Міжнародного банку реконструкції та розвитку [*International Bank for Reconstruction and Development*] з метою активізації модернізаційної та інноваційної діяльності;

– лімітування емісійного фінансування бюджетного дефіциту.

Зростання обсягу витрат на обслуговування боргу створює підґрунтя для несприятливого інвестиційного клімату та стимулює розвиток спекулятивному бізнесу [147, с. 90], що дестимулює економічний розвиток держави.

До важливих факторів стимулювання економічного розвитку необхідно віднести заощадження населення держави. Проте у загальному обсязі доходів, питома вага заробітної плати протягом 2010–2015 рр. не перевищувала 41,8% у 2011 р., а за результатами 2015 р. склала 39,0% (табл. 2.16), що є незначною складовою доходів.

Таблиця 2.16

Доходи населення України протягом 2010–2015 рр.

Роки	Показник	всього	заробітна плата	прибуток та змішаний дохід	доходи від власності (одержані)	соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти
2010	млрд. грн	1101	449,6	160	67,9	423,7
	%	100	40,8	14,5	6,2	38,5
2011	млрд. грн	12668	529,1	200,2	68	469,4
	%	100	41,8	15,8	5,4	37,1
2012 ^{1,2}	млрд. грн	1457,8	609,4	224,9	80,8	542,8
	%	100	41,8	15,4	5,5	37,2
2013 ^{1,2}	млрд. грн	1548,7	630,7	243,7	87,9	586,4
	%	100	40,7	15,7	5,7	37,9
2014 ^{1,2}	млрд. грн	1516,8	615	254,3	85,1	562,3
	%	100	40,5	16,8	5,6	37,1
2015 ^{1,2}	млрд. грн	1735,9	677	323,5	80	655,3
	%	100	39	18,6	4,6	37,8

Примітки. ¹ розрахунки здійснено відповідно до «Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 року» (Наказ Держстату України від 17.12.2013 р. № 398);

² дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено та розраховано на основі [44].

При цьому обсяг соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів коливався в межах 37,1% у 2011 р., 2014 р. і 38,5% за результатами 2010 р. В 2015 р. відбувся незначний приріст показника на 0,7 в.п., що становило 37,8% проти 37,1% у 2014 р.

Український вчений В. Лагутін до негативних зовнішніх чинників відносить застосування загальних міжнародних норм і режимів у сфері фіскальної політики, підкреслюючи неврахування за цих умов особливостей вітчизняної економіки та особливостей стимулювання економічного зростання [80, с. 11], а для української системи управління характерний ізопраксизм у впровадженні її важелів та відсутність забезпечення реалізації нормативно-правовою базою, інформаційно-роз'яснювальним супроводом.

Важливим фактором впливу на результативність фіскальної політики є інфляційні процеси. До їх причин в державі науковці відносять: постійний дефіцит бюджету, значне зростання обсягів внутрішнього та зовнішнього державного боргу, вплив зовнішньоекономічних факторів, прояв кризових явищ у фінансово-кредитній системі, милітаризацію економіки, монополізацію національного виробництва, економічно необґрунтовану емісію національної валюти, недосконалість та неефективність податкової системи, а також порушення пропорцій суспільного виробництва, кризи політичних рішень [147; 166]. У зарубіжній практиці формування і реалізації фіскальної політики показник інфляції затверджується у певних рамках зміни для недопущення нівелювання впроваджуваних економічних заходів. У 2015 р. в Україні показник індексу споживчих цін становив 148,7%, що на 36,6% більше показника попереднього року (табл. 2.17). Значно зріс показник ІСЦ на такі групи товарів і послуг як-от: продукти харчування та безалкогольні напої у 2015 р. і становив на 145,9% проти 112,2% у 2014 р., вартість одягута взуття збільшилася на 31,1%, купівля предметів домашнього вжитку, побутової техніки та поточного утримання житла – на 34,2%, охорона здоров'я – на 21,1%. Вартість послуг, що включають до групи «відпочинок і культура» зросла у 2015 р. на 32% відносно попереднього року, освітніх послуг – на

14,7%. Отримане збільшення справляє дестимулятивний вплив на процес заощадження населення країни та інвестування, ділової активності.

Таблиця 2.17

Індекси споживчих цін на товари та послуги протягом 2004–2015рр.

Роки	Індекс споживчих цін	Продукти харчування та безалкогольні напої	Алкогольні напої, тютюнові вироби	Одяг і взуття	Житло, вода, електроенергія, газ та 121 н. види палива	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	Охорона здоров'я	Транспорт	Зв'язок	Відпочинок і культура	Освіта	Різні товари та послуги
2004	109,0	111,4	104,7	101,0	107,1	103,0	105,3	110,9	100,0	102,8	108,1	105,6
2005	113,5	116,2	106,5	101,9	109,0	104,7	109,7	120,0	100,7	103,9	113,1	106,2
2006	109,1	105,3	106,2	102,3	134,1	102,0	106,3	114,3	108,5	103,1	117,0	106,0
2007	112,8	109,7	107,8	102,0	142,5	102,3	110,2	109,5	110,4	104,4	115,5	108,1
2008	125,2	135,7	114,9	102,8	114,2	107,6	119,0	124,5	100,4	108,4	122,1	122,8
2009	115,9	111,9	136,0	108,0	125,5	122,1	131,5	120,7	107,1	119,7	122,3	127,7
2010	109,4	110,9	125,6	103,7	109,4	103,2	107,9	109,6	93,6	104,0	113,1	109,2
2011	108,0	106,4	116,0	101,6	117,1	102,9	106,7	117,6	100,6	103,7	108,9	107,3
2012	100,6	97,9	107,5	98,9	102,6	101,9	103,7	108,2	102,0	101,5	105,1	103,6
2013	99,7	97,8	108,4	97,0	100,3	99,7	102,3	102,0	101,2	99,7	103,4	102,0
2014 ¹	112,1	112,2	116,7	102,0	116,2	111,7	116,5	124,5	100,9	110,7	103,2	111,4
2015 ²	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8	105,9	142,7	117,9	138,6
приріст 2015/2014	36,6	33,7	16,5	31,1	99,6	34,2	21,1	12,3	5	32	14,7	36,6

Примітки. 1 – без урахування тимчасово окупованої території Аномної Республіки Крим (далі – АР Крим) і м. Севастополя;

2 – без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО;

Джерело: сформовано на основі [44].

Складність соціально-економічного становища в державі стала базою для перегляду існуючої системи перерозподілу фінансових ресурсів. Пошук оптимальних шляхів стимулювання економічного розвитку держави та необхідності формування прозорої та ефективної економічної політики призвів до впровадження децентралізаційних процесів. Урядова децентралізація, що формується на тлі політичної, адміністративної, фіскальної, економічної чи ринкової політики, покликана, насамперед, до стимулювання зростання показників розвитку регіонів, модернізації виробництва, залучення інвестицій.

Основною причиною зміщення акцентів з децентралізованого управління фінансами на централізацію стало посилення депресивних процесів на місцевому (обласному, районному) рівні.

До факторів впливу на фіскальну політику можливо віднести і процес децентралізації управління. З метою визначення наявності зв'язку між ВВП та процесами децентралізації здійснено розрахунок кореляційного аналізу. Результативною ознакою обрано показник ВВП (Y), а до факторів віднесено коефіцієнт децентралізації видатків (x_1), коефіцієнт децентралізації податкових надходжень (x_2), модифікований коефіцієнт децентралізації видатків (x_3) та коефіцієнт децентралізації доходів (x_4) (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Вхідні дані кореляційного аналізу

Роки	ВВП _{факт} , млрд грн	Коефіцієнт децентралізації			
		видатків	податкових надходжень	видатків (модифікований)	доходів
	Y	x_1	x_2	x_3	x_4
2006	565,018	43,20	24,60	44,83	22,41
2007	751,106	42,67	27,65	44,52	26,53
2008	990,819	41,02	26,10	42,64	24,80
2009	947,042	41,36	28,43	42,70	26,02
2010	1120,585	40,23	28,82	41,48	25,60
2011	1349,178	42,77	21,84	44,17	21,74
2012	1459,096	44,92	23,81	46,29	22,63
2013	1522,657	43,14	25,76	44,45	23,75
2014	1586,915	42,73	23,76	45,08	22,17
2015	1988,544	40,73	19,35	44,11	18,48

Джерело: побудовано та розраховано на основі даних[27; 44].

Здійснивши нормалізацію значень обраних вхідних даних кореляційного аналізу та отримавши матрицю множинної кореляції (табл. 2.19), можна зробити висновок щодо значного оберненого зв'язку між результативною ознакою ВВП та факторами коефіцієнт децентралізації податкових надходжень (x_2) та коефіцієнтом децентралізації доходів (x_4). Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків (x_3) має слабкий зв'язок з результативною ознакою, а

коефіцієнт децентралізації видатків (x_1) з ВВП характеризується відсутністю зв'язку.

Таблиця 2.19

Матриця множинної кореляції

	Y	x_1	x_2	x_3	x_4
Y	1				
x_1	-0,01967	1			
x_2	-0,67338	-0,19727	1		
x_3	0,241634	0,889709	-0,5176	1	
x_4	-0,69619	-0,12339	0,966273	-0,45046	1

Одержані результати кореляційного аналізу наголошують, що перерозподіл на місцевий рівень фінансових зобов'язань та джерел на їх покриття не стимулюють економічний розвиток держави. Наявний сильний прямий зв'язок між коефіцієнтами децентралізації податкових надходжень (x_2) та коефіцієнт децентралізації доходів (x_4), що становило $r = 0,966273$; коефіцієнтом децентралізації видатків (x_1) та модифікованим (x_3) $-r = 0,889709$.

Варто зазначити, що практична результативність впровадження системи заходів будь-якої направленості залежить насамперед від ефективності функціонування державних інституцій. Визначення інституційного середовища економічного розвитку надає можливість усвідомлення наявної реалізації системності та гармонійності діяльності держави. Як зазначає І. Крисоватий «... найбільш резонансні наслідки викликає коригування перерозподільних процесів, що, безумовно, ускладнює прийняття економічно обґрунтованих фінансових рішень» [75, с. 18], а на думку Н. Шибасової здійснення регуляторної політики справляє суттєвий вплив на реалізацію економічної політики [170].

Інтегральний показник державного управління надає змогу в динаміці оцінювати зміни, що відбуваються в його якості, і вносити відповідні корективи в діяльність владних структур. Виважена та прорахована, теоретично обґрунтована політики на практиці зтикається з системою проблем в її реалізації. Несистемність та непрозорість системи державних інституцій

формують підґрунтя для деформації кінцевого результату впроваджуваної політики. В міжнародній практиці для визначення дієвості заходів урядового управління розглядають інтегральний показник оцінки ефективності державного управління [*Governance Research Indicator Country Snapshot, GRICS*], тому проаналізуємо дані щодо України (табл. 2.20)

Таблиця 2.20

**Інтегральний показник оцінки ефективності державного управління
України протягом 2005–2015 рр.**

Показник	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Голоси і підзвітність (Voice and Accountability)											
Оцінка	-0,21	0,03	0,03	0,06	0,03	-0,1	-0,13	-0,28	-0,32	-0,09	-0,03
Місце	41,35	47,12	48,08	50	49,29	46,45	44,6	40,38	37,56	46,8	47,78
Політична стабільність і відсутність насильства (Political Stability and Absence of Violence)											
Оцінка	-0,27	-0,03	0,15	0,03	-0,31	-0,02	-0,08	-0,1	-0,76	-1,99	-1,93
Місце	37,2	43,96	48,31	45,19	34,12	45,5	43,13	42,18	21,8	5,71	6,19
Ефективність роботи уряду (Government Effectiveness)											
Оцінка	-0,58	-0,54	-0,67	-0,71	-0,8	-0,75	-0,81	-0,58	-0,64	-0,38	-0,51
Місце	34,15	34,63	28,16	27,18	22,01	25,36	21,8	32,23	30,81	40,38	34,62
Якість регулювання (Regulatory Quality)											
Оцінка	-0,5	-0,51	-0,43	-0,52	-0,57	-0,52	-0,61	-0,6	-0,63	-0,63	-0,58
Місце	33,82	31,86	37,38	33,01	32,06	33,97	29,86	29,86	30,33	28,85	29,81
Верховенство права (Rule of Law)											
Оцінка	-0,79	-0,81	-0,75	-0,69	-0,77	-0,81	-0,83	-0,79	-0,82	-0,79	-0,8
Місце	27,27	24,88	25,84	29,33	24,17	24,64	23,47	25,35	23,47	23,08	22,6
Боротьба з корупцією (Control of Corruption)											
Оцінка	-0,69	-0,68	-0,74	-0,79	-1,01	-0,98	-1,0	-1,03	-1,09	-1,0	-0,98
Місце	29,76	27,8	24,27	22,33	16,27	17,14	17,54	15,17	11,85	14,9	14,9

Джерело: складено на основі [210].

Неефективність функціонування системи державних інститутів спричиняє створення інституційної пастки. Під інститутами у «вузькому трактуванні розуміють правила економічної гри, встановлені законом і структурами, які забезпечують дотримання цих правил усіма економічними суб'єктами, використовуючи стимули, винагороди й покарання («батіг» і «пряник»))» [75, с. 20]. Сакс Дж. [*J. Sachs*] відносно цього писав: «ефективна організація економіки – ключ до економічного зростання» [134, с. 20]. Її

наслідком є встановлення такої інституційної структури і структури прав власності, яка створює стимули для напряму індивідуальних економічних зусиль в русло видів економічної діяльності, що зближують індивідуальну норму прибутку з суспільною...» [134, с. 600]. Проте це не про українські інституції. Показники *GRICS* України коливаються періодично у граничних межах, які становлять від -2 до 2. За таких показників будь-яка, навіть філігранно виважена, політика не принесе очікуваних результатів.

Наслідками слабкості державних інституцій є інституційна пастка, яка представляє собою «рівновагу, в якій агенти обрали норму поведінки, неефективну порівняно з іншою нормою, яка теж є рівноважною за аналогічних зовнішніх умов. Основними видами інституційної пастки є бартер, неплатежі, тіньова економіка, ухилення від сплати податків, індексація та низькі зарплати в умовах інфляції, корупція» [47, с. 13–14].

Явище корупції деформує процеси розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, поглиблює економічну нерівність населення, нівелює ринкові механізми розвитку ділової активності. До основних векторів впливу корупційної складової діяльності органів державної влади на фінансову систему та суспільний сектор відносять зниження ефективності видатків бюджету та їх структурна нераціональність, збільшення величини трансакційних витрат економічно необґрунтовано, що спричиняє деформування економічної системи та створює об'єктивне підґрунтя для включення у діяльність суб'єктами господарювання заходів недобросовісної конкуренції [47, с. 21]. Вище означене не створює умов для зростання економічного розвитку органів місцевого самоврядування, так і держави в цілому. Для вимірювання рівня корупційної компоненти в країні, в світовій практиці застосовується індекс сприйняття корупції [*Corruption Perceptions Index, CPI*][207]. Стосовно України, протягом останніх п'яти років показник демонстрував низький рівень відповідальності представників органів державної влади. За результатами 2015 р. було набрано 27 балів (100 – немає корупції, 0 – сильна корупція) і 130 місце з 168 країн, у 2014 р. закінчився для країни з 26 балами та 142 місцем зі 175 країн, 2013 р. характеризувався

25 балами та 144 місцем з 177 країн [207]. Зростання загального обсягу балів у 2015 р. відбулося за рахунок «збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та появі руху викривачів корупції. При цьому найгірші показники характеризували взаємодію влади та бізнесу» як зазначається на офіційному сайті «Transparency International Ukraine» [207]. Представники вітчизняних бізнес-структур вимагають від урядових структур «посилити особисту відповідальність посадових осіб (чиновників) за здійсненню шкоду майну, втрати, які суб'єкти підприємницької діяльності зазнали через незаконні дії або бездіяльність чиновників» [8]. Погоджуємося, що посилення відповідальності за неефективні або корупційні дії в реалізації заходів фіскальної політики на всіх рівнях її розробки та реалізації сприяло підвищенню результативності впровадження важелів бюджетної, податкової та позикової політики. Хоча О. Данілов вбачає позитивні зміни внаслідок проведення податкового реформування у вітчизняній фінансовій системі [40].

За висновками Центрального розвідувального управління США [*Central Intelligence Agency*] саме внесені поправки стосовно відміни податкових і митних пільг до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 р.» та деяких інших законодавчих актів України» [116] від 25.03.2005 р. № 2505-IV створило умови для переходу економічної активності у тіньовий сектор [205].

Шляхами боротьби з корупційною складовою сьогочасного ведення економічної діяльності та прийняття управлінських рішень О. Длугопольський вбачає економічні та інституційні механізми. Зокрема, інформаційне забезпечення громадян щодо їх прав та обов'язків та представників органів влади, відкритість та прозорість діяльності органів влади, впровадження інституту громадського контролю, покращення рівня життя представників державних органів влади [47], нівелювання наслідків відтоку іноземного банківського капіталу (Дод К. Табл. К.1).

Белопольський М., висвітлюючи соціально-економічне становище України, окреслює коло проблем, а саме [13]: організаційна непередбачуваність майбутнього розвитку країни, відстала виробничо-господарська і науково-

технічна база, низький рівень забезпечення надання послуг у сфері охорони здоров'я, демографічний провал, депресивний стан суспільства, щорічне збільшення боргових зобов'язань (як зовнішніх, так і внутрішніх), неефективна економіка, розвиток галузі сільського господарства на низькому рівні, політична нестабільність і періодичні протестні виступи, фізичне зношення інфраструктури житлово-комунального господарства, високий рівень корупції, техногенні, природні катаклізми, екологічні лиха.

Варто зауважити, що в українській традиції прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері державних фінансів виконання планових показників не являє собою обов'язкову норму. Якщо для зарубіжних урядів відхилення від плану є екстреною ситуацією, яка вимагає досконального вивчення, то для вітчизняної фіскальної політики – бюджетної та податкової – таке явище є постійним (Дод. А. Табл. 2). Натомість фінансова політика вимагає виваженості у прийнятті рішень та точності у їх виконанні.

За умови активного розвитку та лобіювання фінансової децентралізації гостро постає питання взаємодії громадськості, органів місцевої влади, бізнес-структур та держави у реалізації та провадженні положень процесів місцевого самоврядування як основи розвитку місцевих органів влади. Важко не звернути увагу на те, що формування громадянського суспільства залежить, перш за все, від ментальністних особливостей народу та історичних реалій розвитку соціально-економічної системи, природних особливостей конкретної території реалізації. Тому, при формуванні і реалізації фіскальної політики держави необхідно зважувати на особливості здійснення контролю на всіх рівнях. З метою покращення ефективності та прозорості реформування, з врахуванням зарубіжного досвіду та вітчизняних реалій, наведено структурно-логічну схему реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади (рис. 2.8).

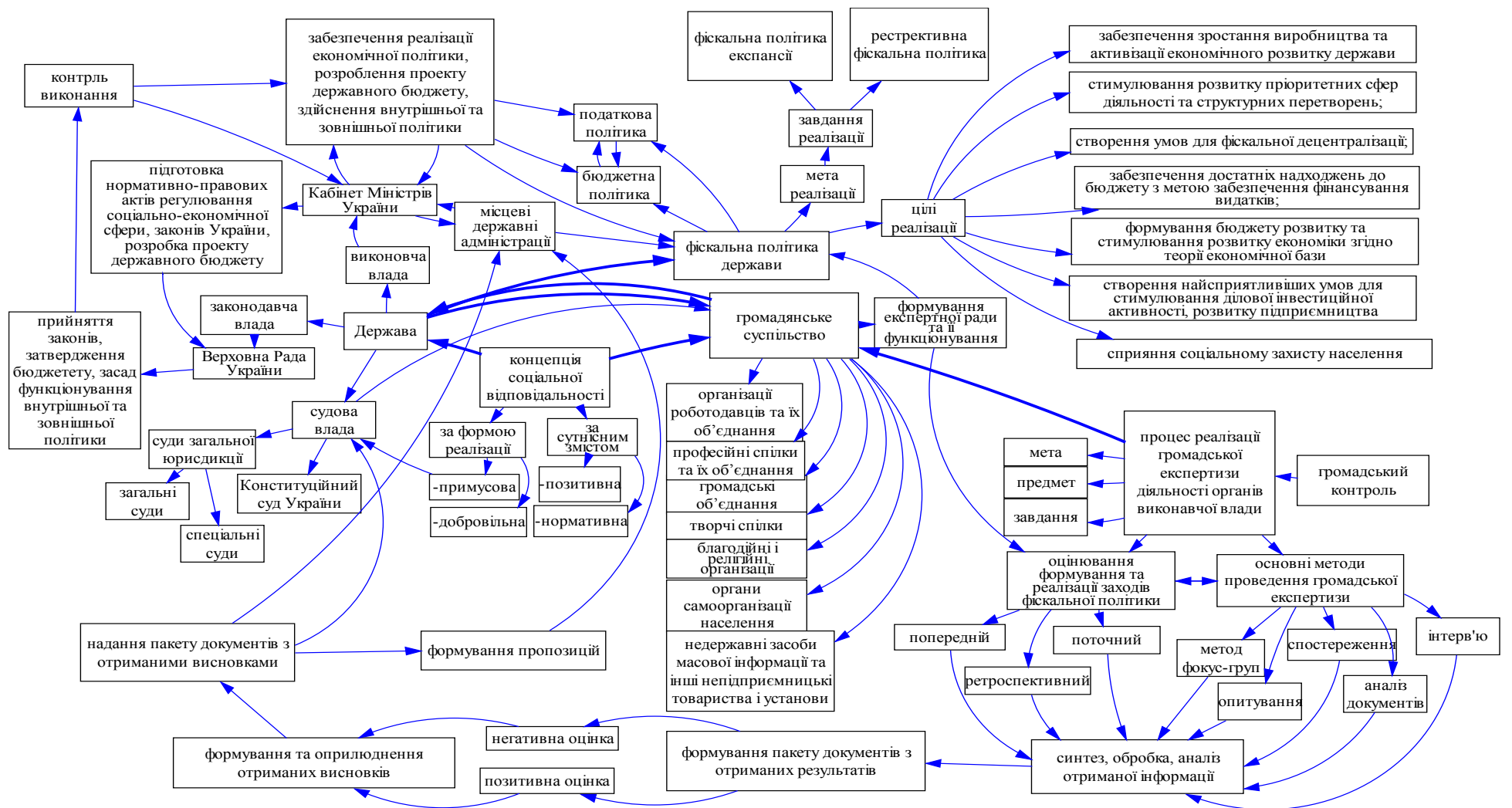

Рис. 2.8. Структурно-логічна схема реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади з метою активізації економічного розвитку України

Необхідно додержання таких принципів як: системність, неупередженість, невідворотність відповідальності та транспарентність. З урахуванням ментальністних особливостей акцентовано увагу на здійсненні громадського контролю на усіх етапах формування і реалізації політики. При здійсненні громадської експертизи діяльності органу влади важливим аспектом є визначення мети її проведення, а саме: усунення та попередження причин, які породжують невідповідність, забезпечення додержання об'єктами контролю норм та положень, що регламентують їх діяльність. Саме превентивність негативних наслідків має бути метою проведення, а не створення тиску на місцеві органи влади та дестабілізації їх роботи. Залежно від сфери здійснення громадської експертизи діяльності органу влади існує необхідність формування предмету дослідження та формулювання конкретних та чітких завдань. Наголошено на необхідності додержання таких принципів як: системність, неупередженість, невідворотність відповідальності та транспарентність. На відміну від існуючих, пропонується підхід урахує необхідність подолання значного рівня тінізації економіки шляхом здійснення громадського контролю на усіх етапах формування і реалізації фіскальної політики в умовах децентралізації управління в Україні з врахуванням положень Конституції України [68].

Здійснення процесу громадської експертизи діяльності органів влади, що дозволено нормативними документами [119] рекомендовано проводити за такими етапами [38, с. 12]: попередній (оцінювання проектів програм, рішень або актів); поточний (оцінювання поточної діяльності органу влади); ретроспективний (оцінювання минулої діяльності, досягнення результатів тощо). Крім того, доцільно застосовувати методи впливу на реалізацію фіскальної політики, які наведено Г. Тельноюю, а саме: прогнозування, планування, регулювання, організація, моніторинг і контролінг [154, с. 93]. Існує необхідність фокусування громадськості на формуванні бюджету розвитку, всупереч існуючої тенденції до розширення бюджету споживання. Активізація економічного розвитку неможлива без перегляду підходу до формування і практичної реалізації фіскальної політики держави. Безперечно, вона формується, перш за все, на урядовому рівні, проте за

умов децентралізації управління місцеві органи влади мають прагнути до посилення власного впливу на формування і реалізацію фінансових процесів.

На основі отриманих результатів аналізу особливостей впровадження бюджетної, податкової та позикової політики в Україні, зроблено висновок щодо необхідності формалізації наукового підходу до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади з метою активізації економічного розвитку. Узагальнення проведених досліджень представлено на рис. 2.9. Врахування наведених на рис. 2.9 наукових положень щодо удосконалення реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади з метою активізації економічного розвитку сприятиме зміцненню фінансової самостійності місцевих бюджетів, підвищенню результативності її заходів і стимулювання ділової активності регіону, тим самим сприяючи зростанню ВРП та ВВП.

Розробка положень фіскальної політики є прерогативою центральних органів влади. Незважаючи на впровадження фінансової децентралізації в Україні органи місцевого самоврядування мають фактичну можливість реалізувати отримані директиви уряду, проте реального впливу на формування тактичних, стратегічних документів розвитку позбавлені. Відтак, існує необхідність визначення фінансового потенціалу місцевого бюджету на етапі формування системи заходів бюджетної, податкової та позикової політики з подальшим коректуванням напрямів державного регулювання реалізації фіскальної політики за умови посилення ролі органів місцевої влади. Метою її запровадження має бути активізація економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць шляхом визначення специфіки території та аналізу тенденцій, розширення переліку власних джерел доходів та забезпечення делегованих зобов'язань необхідними коштами. Зокрема, результатами реалізації наукового підходу мають стати:

– поживлення ділової активності за рахунок: удосконалення нормативно-правової бази регулювання сфери фіскальної політики, що забезпечить її оптимальність, стабільність і прозорість;

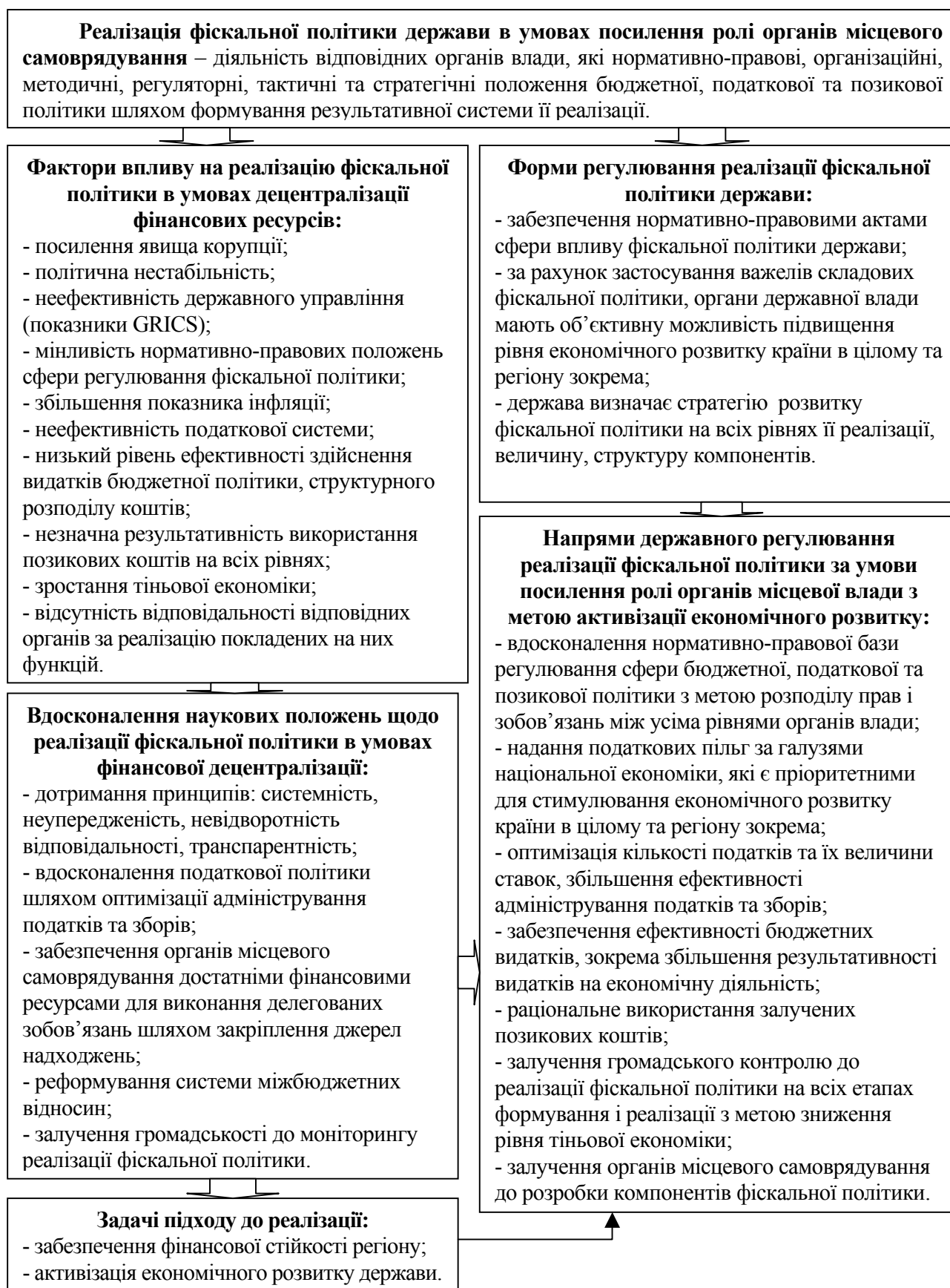

Рис. 2.9. Науковий підхід до реалізації фінансової політики держави за умов посилення ролі місцевих органів влади з метою активізації економічного розвитку (удосконалено автором)

– забезпечення ефективності бюджетних видатків; збільшення обсягу ВДВ шляхом здійснення підтримки розвитку національної економіки через надання податкових пільг за галузями, які є пріоритетними для стимулювання рівня економічного зростання країни в цілому та регіону зокрема;

– залучення громадського контролю до реалізації фіскальної політики на всіх етапах формування і реалізації з метою зниження рівня тіньової економіки.

Формування і реалізація фіскальної політики має відбуватися за врахування особливостей соціально-економічного становища країни та характеризуватися чітким виконанням планових завдань і показників. За інших умов, відбудеться лише інсценування процесу фінансової децентралізації. За умов посилення ролі місцевих органів влади у стимулюванні економічного розвитку України вкрай важливо долучити громадянське суспільство до контролю за виконанням анонсованих реформ. Це надасть можливість, зокрема, на етапі формування та проведення аналізу виконання бюджету здійснювати при нагальній необхідності корегування бюджетних програм, коректування пріоритетних напрямів розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Висновки до розділу 2

1. Проаналізовано специфіку фіскальної політики України в системі економічного розвитку держави шляхом вивчення бюджетної та податкової політики. На основі отриманих показників динаміки та структури доходів і видатків бюджету, зроблено висновок щодо неоднозначності проведених реформ. Спостерігається відсутність спрямування реалізації важелів фіскальної політики на стимулювання економічного розвитку. Наявне домінування податкового регулювання. Зокрема, збільшення податкових надходжень за рахунок зміни податкових ставок та розширення бази оподаткування створює додатковий податковий тиск на суб'єкти підприємницької діяльності та дестимулює ділову активність. Фіскальна політика на сучасному етапі повинна

бути спрямованою на стимулювання реального сектору економіки за допомогою спрощення адміністрування податків, надання податкових пільг, оскільки збільшення податкових надходжень за рахунок зміни кількості податків та податкових ставок не викликає пропорційного збільшення величини податкових надходжень у довгостроковому періоді, а збільшується разом зі зростанням ставки лише до певної величини. А далі отримуємо, в кращому разі, сталу величину надходжень, а в гіршому – їх зменшення та спад виробництва. Зроблено висновок, що сучасна економічна ситуація потребує корекції фіскальної політики України та перегляду існуючого погляду до її формування і реалізації.

2. На основі здійсненого аналізу особливостей реалізації фіскальної політики держави в умовах фінансової децентралізації в Україні, обґрунтовано методичний підхід до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Зазначено, що формування і впровадження прозорої стимулюючої податкової політики є необхідною ланкою у покращення ділової активності в Україні. Визначення критеріїв економічного розвитку регіону має відбуватися з врахуванням тактичних і стратегічних завдань фіскальної політики, а її розбудова – з дотриманням принципів, верифікації прийнятих рішень шляхом аналізу критеріїв і фіскальних параметрів. Акцентовано увагу, що в інституціональних умовах України розробка тактичних та стратегічних задач фіскальної політики має враховувати нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища її реалізації.

Зроблено висновок, що для покращання параметрів податкової політики важливе значення відіграє створення системи дієвих податкових стимулів за рахунок зниження податкового навантаження, податкових кредитів та надання додаткових послуг тощо; розширення бази оподаткування майновими податками; зниження адміністративних витрат за рахунок оптимізації управління податковою системою та більш широке використання новітніх передових технологій адміністрування податків; підвищення прозорості і публічності в діяльності контролюючих органів (своєчасне інформування громадськості про рішення податкових органів, результати їх діяльності, обсяги

та напрямки витрачання коштів на утримання податкової служби; забезпечення дотримання в процесі адміністрування податків принципів стабільності та усунення суперечностей: забезпечення однакового розуміння податкових норм платниками податків та адміністраторами.

3. На основі обґрунтування детермінант впливу фіскальної політики на економічний розвиток України в умовах фінансової децентралізації, наведено удосконалений науковий підхід до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі органів місцевого самоврядування. Зроблено висновок щодо необхідності удосконалення системи розподілу доходів, максимізації стимулів для реалізації добросовісної конкуренції і ефективного розподілу ресурсів в економіці, зменшення трансакційних витрат формування і реалізації її податкової і бюджетної складових, раціоналізації структури бюджетних видатків. На основі економіко-статистичного аналізу показників ВРП та видатків місцевих бюджетів України, констатовано практичну неефективність поточної фіскальної політики як інструменту економічного розвитку держави. На даному етапі процесу децентралізації органи місцевого самоврядування не мають достатніх повноважень щодо зміни структури та обсягів видатків. В умовах зростання ролі органів місцевого самоврядування пропонується їх забезпечення реальними важелями стимулювання ділової активності регіону.

4. Проведення реформи бюджетної та податкової децентралізації базується, насамперед, на фрагментарній та безсистемній реалізації фіскальної політики. Основним напрямом застосування інструментарію даної політики протягом тривалого часу стала мобілізація коштів з метою фінансування соціальних програм, загальнодержавних функцій. Розширення джерел формування загального фонду місцевих бюджетів за рахунок статей наповнення дохідної частини бюджету розвитку дисонує з ідеєю та змістом реалізації децентралізаційних процесів в Україні.

Результати дослідження опубліковано у наукових працях: [91; 92; 93; 95; 97; 100].

РОЗДІЛ 3.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.

3.1. Методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави

Формування і реалізація фіскальної політики держави має базуватися на виборі пріоритетних важелів, методів і напрямів активізації економічного зростання держави. Тактичні та стратегічні орієнтири фіскальної політики розбудовуються з урахуванням ключових факторів стимулювання. Їх вибір є основоположним у застосуванні і коригуванні складових фіскальної політики. А. Вдовиченко акцентує увагу на складності визначення факторів впливу її реалізації [24]. В сучасних умовах важко не погодитися з думкою Н. Кульчицької, що «застосування методики для прогнозу має сенс лише за відсутності суттєвих зрушень податкового законодавства та різких змін макроекономічних показників» [78, с. 13]. Однак, мінливість вітчизняного законодавства, воєнні дії на території держави, неефективність державних інституцій, зростання витрат на обслуговування зовнішнього боргу, низькій рівень ефективності видатків на економічну діяльність на всіх рівнях тощо створюють підґрунтя для пошуку результативних методів впливу на економічний розвиток складовими фіскальної політики, що і представляє собою основу для розбудови методів, підходів та практичних рекомендацій щодо поживлення економічної діяльності.

Удосконалення методичного підходу до стимулювання економічного розвитку має відповідати тенденціям розвитку економічної системи країни, що вимірюється динамікою ВВП на загальнодержавному рівні та ВРП – на регіональному. Головним завданням даного підходу в умовах децентралізації

фінансових ресурсів є активізація рівня розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

З метою виокремлення і виявлення характеру зв'язку розрахуємо показники кореляційно-регресійного аналізу, вхідні дані якого наведено у Дод. Н Табл. Н.1. До регресорів віднесено такі показники як-от: кількість суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (далі – ЄДРПОУ)(x_1), СРІ (x_2), обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів України(x_3), величину експорту товарів і послуг(x_4), рівень безробіття(x_5), загальний обсяг видатків місцевих бюджетів України (x_6), рівень тіньової економіки(x_7), обсяг ВДВ (x_8), іноземні інвестиції(x_9), видатки на економічну діяльність(x_{10}), середній ІСЦ по Україні (x_{11}). Регресандом обрано середній показник ВРП за регіонами України (Y) як індикатора зміни рівня економічного розвитку. Враховуючи різні одиниці виміру зазначених факторів, проведено нормалізацію значень (Дод. Н Табл. Н.2).

За результатами здійсненого кореляційного аналізу (Дод.Н Табл. Н.3), коефіцієнтипарної кореляції середнього показника ВРП за регіонами та кількості суб'єктів ЄДРПОУ є $r_{Yx_1} = 0,9113325$, обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів України становив $r_{Yx_3} = 0,973352$, величини видатків місцевих бюджетів країни $r_{Yx_6} = 0,9954898$ та обсягу ВДВ $r_{Yx_8} = 0,9954898$ характеризуються наявністю дуже сильного зв'язку; іноземні інвестиції $r_{Yx_9} = 0,812169$ мають сильний зв'язок, а рівень безробіття $r_{Yx_5} = 0,567468$, видатки на економічну діяльність $r_{Yx_{10}} = 0,66304$ і тіньової економіки $r_{Yx_7} = 0,672075$ – значний зв'язок. Позаказники x_2 і x_4 мають відповідно відсутній та слабкий зв'язок. Отже, вплив корупційної складової на величину ВРП кореляційний аналіз не виявляє.

Зокрема, показники парної кореляції між окремими факторами демонстрували високу тісноту зв'язку: $r_{x_1x_3} = 0,9648312$, $r_{x_1x_6} = 0,919742$, $r_{x_1x_8} = 0,919556$, $r_{x_3x_6} = 0,9785107$, $r_{x_6x_8} = 0,991755$. Наявність лінійного зв'язку між кожного з двох факторів називається колінеарністю і може негативно вплинути на кількісні характеристики регресійної моделі. Тому виключаємо фактори x_1 , x_3 , x_6 та x_8 при

здійсненні регресійного аналізу та x_2 із коефіцієнтом кореляції $r_{yx_2} = 0,0066197$, за якого модель має вид:

$$Y = -0,000729 - 0,0884 x_4 - 0,41805 x_5 + 0,44097 x_7 + 0,55664 x_9 + 0,52606 x_{10} + 0,09232 x_{11}.$$

Значення коефіцієнта множинної кореляції становить $R = 0,99627$, що свідчить про те, що між показниками існує тісний зв'язок, а значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,99255$ свідчить про те, що варіація на 99,26% визначається групами факторів, введеними в регресійну модель. Це свідчить про неекономічну природу формування ВРП в Україні та неврахуванні в регресійній моделі фактору впливу корупційної складової у формуванні фінансової системи.

Отже, специфіка прийняття і реалізації рішень щодо управління фінансовими ресурсами в Україні продукують необхідність врахування автономності, суб'єктивності та зацікавленості в їх формуванні та впровадженні, що і пояснює нестабільність і слабкоструктурованість вітчизняної фінансової системи. До дієвих інструментів дослідження і моделювання слабкоструктурованих систем відносять когнітивний аналіз, за застосування якого моделювання процесів в економічних системах ґрунтується на методах і поняттях теорії графів. Ґрунтовне вивчення його застосування з метою визначення шляхів розвитку соціально-економічних системи наведено у роботі А. Бакурової, яка зазначає, що «застосування когнітивного моделювання дає змогу ... в умовах недостатньої інформації ... розробляти сценарії розвитку ситуації і швидко реагувати на зміни в соціально-економічних системах варіюванням певними параметрами створених моделей...» [10, с. 87]. Отже, завданням когнітивного моделювання є надання інформації щодо поведінки слабкоструктурованої фінансової системи з врахуванням обраних факторів впливу за наявності неекономічних показників її розвитку.

Спираючись на напрацювання А. Бакурової у сфері когнітивного аналізу, здійснемо моделювання факторів впливу фіскальної політики на економічний розвиток з врахуванням макроекономічних показників і неекономічних, які прямо

чи опосередковано впливають на його рівень і динаміку. Для розуміння коливань економічного зростання (взято середній показник ВРП по Україні) необхідно проаналізувати фактори впливу та дослідити їх взаємозалежність. З цією метою, згрупуємо чинники, які, на нашу думку, найбільше впливають на середній показник ВРП країни, та проаналізуємо їх дію. Для цього було обрано такі вершини як: ВРП (v_1), ІСЦ (v_2), СРІ (v_3), обсяг податкових надходжень місцевих бюджетів України (v_4), величину експорту товарів і послуг (v_5), видатки на економічну діяльність (v_6), загальний обсяг видатків місцевих бюджетів України (v_7), іноземні інвестиції (v_8), рівень безробіття (v_9), рівень тіньової економіки (v_{10}), обсяг ВДВ (v_{11}).

Виходячи з даних наведених у Дод.Н Табл. Н. 1, Табл. Н. 2 сформовано матрицю суміжності факторів впливу на величину ВРП, яку наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Матриця суміжності факторів впливу на ВРП

Фактори	Умовне позначення факторів										
	V_1	V_2	V_3	V_4	V_5	V_6	V_7	V_8	V_9	V_{10}	V_{11}
V_1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0	1
V_2	1	0	1	1	1	-1	0	1	1	1	-1
V_3	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-1
V_4	1	0	1	0	1	-1	0	1	1	1	-1
V_5	1	1	1	1	0	-1	0	1	1	1	-1
V_6	1	-1	0	-1	-1	0	1	1	1	1	1
V_7	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
V_8	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1
V_9	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1
V_{10}	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1
V_{11}	1	-1	-1	-1	-1	1	1	1	1	1	0

Для формалізації матриці суміжності враховували наступні умови побудови як [10]:

$$\text{sgn}(u_j, u_i) = \begin{cases} 1, \text{якщо ребро } (u_j, u_i) \text{ додатне,} \\ -1, \text{якщо ребро } (u_j, u_i) \text{ від'ємне,} \\ 0, \text{якщо ребро } (u_j, u_i) \text{ відсутнє.} \end{cases} \quad (3.1)$$

При цьому дослідження автономного імпульсного процесу відбувається за правилом [10]:

$$v_i(t+1) = v_i(t) + \sum_{j=1}^n \text{sgn}(u_j, u_i) p_j(t), \quad (3.2)$$

який задається вектором початкових значень $V(0) = (v_1(0), v_2(0), \dots, v_n(0))$ і вектором $P(0) = (p_1(0), p_2(0), \dots, p_n(0))$, що задають імпульс $p_j(0)$ в кожну вершину u_j у момент часу 0. Тобто, початковий одиничний імпульс подається до певної керуючої вершини, яка має свій номер в оргграфі, тому в матриці суміжності його буде позначено одиницею. Вирішення рівнянь (3.1) та (3.2) дають змогу отримати прогнозовані результати дослідження.

Сформуємо матрицю суміжності (табл. 3.1) обраних факторів. Вектор початкових значень вершин V був умовно прийнятий рівним 1, за одиницю часу було взято місяць. Початок дуги відповідає номеру рядка в матриці, а її кінець – номеру стовпця. За отриманими результатами відібрано 4 фактори впливу на динаміку зростання ВРП у максимально короткий проміжок часу. Довгострокове планування фінансової політики держави пов'язане, насамперед, з частою зміною векторів розвитку стратегічного спрямування, а реформаторські настрої уряду країни призводять до постійних змін нормативно-правових актів регулювання сфери фінансової політики, які унеможливають планування на довгостроковий період.

Таким чином, першим фактором впливу на економічний розвиток держави є збільшення обсягів податкових надходжень (рис. 3.1). При подоланні збурюючого імпульсу у вершину x_4 – обсяги податкових надходжень, рівень ВРП поступово зростає починаючи з п'ятого року. Однак, збільшення податкових надходжень має реалізовуватися не за рахунок збільшення ставок оподаткування та зміни бази оподаткування, а через стимулювання економічної діяльності, розбудови реального сектору економіки та підтримки підприємницької активності.

В умовах падіння обсягів виробництва та наявності процесів стагфляції підтримка малого та середнього бізнесу є ключовою у діяльності органів влади. Саме представники даної організаційної форми підприємницької діяльності займають ключове місце у формуванні конкурентного середовища економіки,

створюють умови для забезпечення гнучкості національної економічної системи та зайнятості населення країни.

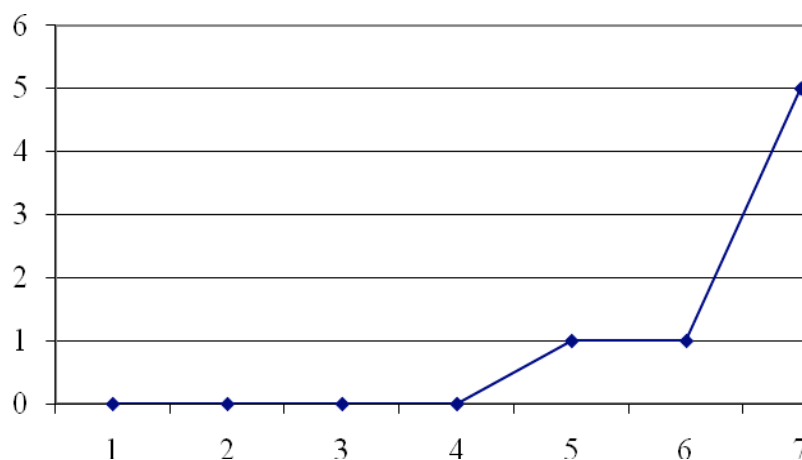

Рис. 3.1. Значущість впливу фактору №4 на обсяги податкових надходжень до місцевих бюджетів України (власні розрахунки), ум. од.

Законодавчо закріплені постулати впровадження державної політики України орієнтовані на створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва (далі – МСП), активізації інвестиційної та інноваційної активності його суб'єктів, їх стимулювання; сприяння діяльності щодо реалізації вироблених суб'єктами МСП товарів, результатів інтелектуальної діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринках [121]. Протягом 2011 р. кількість функціонуючих суб'єктів господарювання, що зареєстровані як фізичні особи-підприємці, суттєво зменшилася (рис. 3.2).

У 2011 р. кількість середніх підприємств зменшилася на 230 од., у 2012 р. – на 564 од., у 2013 р. – на 1330 од., протягом 2014 р. – на 2953 од., у 2015 р. – на 703 од. Її скорочення протягом 2010-2015 рр. становить - 5780 од. Кількість господарюючих малих підприємств теж зазнала суттєвих змін, у 2011 р. вона зменшилась на 2958 од., у 2012 р. – на 10235 од., протягом 2013 р. наявним був приріст на 29761 од. Проте вже у 2014 р. відбулося суттєве зменшення кількості малих підприємств – на 49211 од., у 2015 р. спостерігався

приріст на 3216 од. Скорочення кількості зареєстрованих фізичних осіб – підприємців протягом 2010-2015 рр. становить 29427 од.

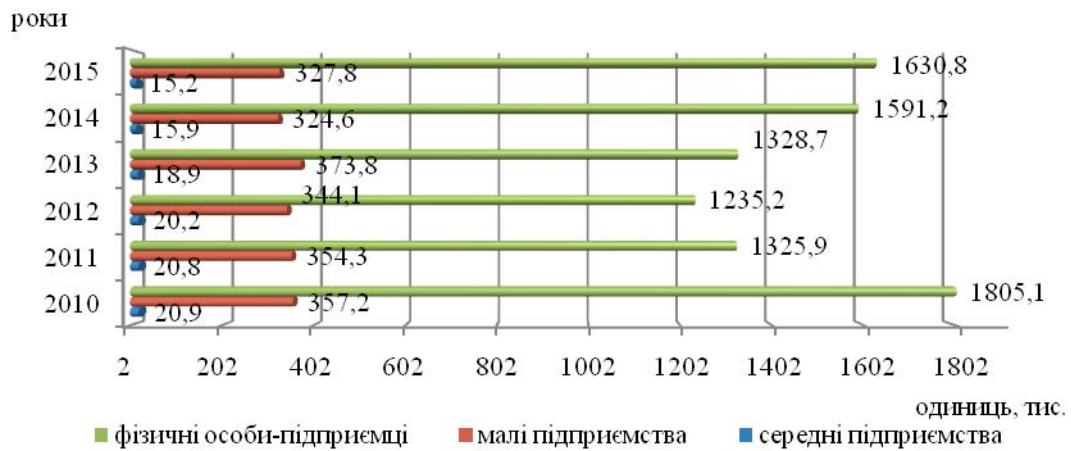

Рис. 3.2. Динаміка кількості суб'єктів господарської діяльності протягом 2010–2015 рр.

Джерело: сформовано на основі даних [44].

Найбільш суттєві зміни у кількості функціонуючих суб'єктів господарської діяльності припадають на періоди реформування податкової системи (2011 р.) та внесення поправок до Податкового кодексу України та законодавчих актів, що впливають на формування бізнес-середовища. Відсутність сталості у податковому законодавстві, наявність дискусійних положень, спекулятивність, проголошення різновекторних напрямів подальшого реформування податкової системи створюють напруження та не сприяють гармонійному розвитку малого та середнього підприємництва.

Згідно даних експертного опитування консалтингового об'єднання «Центр громадської експертизи» (станом на 23.06.2016 р.) до найбільших перепон на засаді розвитку підприємництва віднесено такі позиції, як: існуюча корупція в органах влади – 65%, обмежений доступ до фінансових ресурсів – 57%, податковий тиск – 54%, брак системи підтримки бізнесу – 38%, монополізація економіки 38%, зарегульованість підприємницької діяльності 22%, адміністративний тиск 19% [163]. До основних напрямів підтримки розвитку малого та середнього підприємництва респонденти віднесли:

фінансово-кредитну – 78%, інфраструктурну – 68%, програми зі стимулювання інновацій – 65%, підтримку експортної діяльності – 65%, дерегуляцію державного регулювання – 49%, інформаційну підтримку – 46%, підтримку на етапі започаткування бізнесу – 38%, процедури консультацій влади з бізнесом – 32%, розвиток саморегульованих організацій – 24%.

Наявні статистичні дані, результати експертного опитування, висновки консультаційних груп ілюструють наявність проблем у створенні умов для розвитку та функціонування малого та середнього підприємництва. Є зрозумілим, що процес формування ефективної економічної системи та реалізації реформування поточної процес кропіткий та довготривалий. Проте наявність волі суб'єктів господарювання стосовно покращення умов створює платформу для подальшої роботи в цьому напрямі.

Зокрема, С. Качула розглядаючи фінансовий та соціальний аспект розвитку малого підприємництва зазначила щодо можливості потенційних форм реалізації соціальної функції через дотримання положень нормативно-правової бази податкового регулювання, своєчасність здійснення виплат заробітної плати, фінансування розвитку людського ресурсу, виробництво якісних товарів та надання послуг; сприяння зайнятості населення; скорочення видатків держави на забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення населення; швидке реагування на зміну ринкової кон'юнктури [63, с. 5]. Також автором зроблено висновок, що для малих та середніх підприємств характерним є швидкісні зміни щодо трансформації технологічного процесу, а також забезпечують рівномірний розвиток регіонів, сприяють інноваційній складовій виробничого процесу [63, с. 11]. Тому підтримка розвитку МСП є одним з ключових завдань фіскальної політики держави. До того ж їх діяльність ускладнює недосконала нормативно-правова база, та як зазначає Т. Дулік саме її громіздкість та постійна зміна негативно впливає на ділову активність МСП [50, с. 115]

Суттєвий вплив на середній показник ВРП по Україні можливо здійснювати за рахунок здійснення видатків місцевого бюджету країни

(рис. 3.3). При поданні збурюючого імпульсу у вершину x_7 – видатки місцевого бюджету України, рівень ВРП поступово зростає, починаючи з четвертого року.

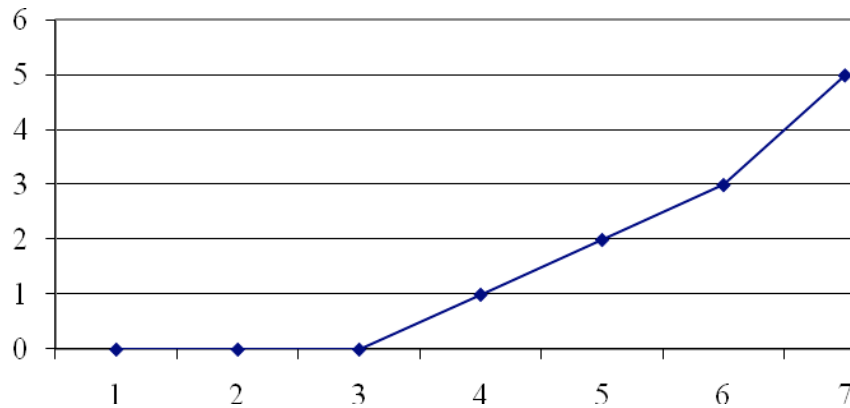

Рис. 3.3. Значущість впливу фактору № 7 на обсяги видатків місцевих бюджетів України (власні розрахунки), ум. од.

Пріоритетними напрямками мають стати фінансування інноваційної діяльності та модернізації капітальних фондів. Зростання обсягу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, а також виконання державою своїх функцій не принесло позитивного результату для розвитку економічної системи держави, тому існуючі підходи вимагають негайного перегляду. Формування бюджетної політики має базуватися на дотриманні принципу збалансованості для бюджету споживання та принципу раціональності – для бюджету розвитку. З огляду на економічне призначення даних бюджетів, бюджет споживання має затверджуватися з врахуванням короткострокових та середньострокових періодів. У той же час, такий підхід неприйнятний для бюджету розвитку. Формування і реалізація статей даного бюджету має здійснюватися з врахуванням тримання результатів у середньостроковому та довгостроковому періодах.

Наступним фактором впливу є обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку країни (рис. 3.4). При поданні збурюючого імпульсу у вершину x_8 – обсяги прямих іноземних інвестицій, рівень ВРП стрімко зростає, починаючи з другого року.

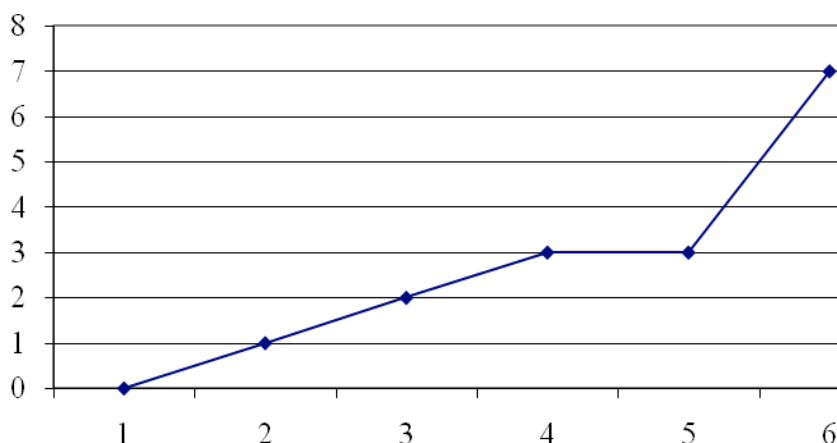

Рис. 3.4. Значущість впливу фактору № 8 на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну (власні розрахунки), ум. од.

При розгляді джерел формування доходів населення, заробітна плата становила незначну частину – в рамках 0,25% від їх загального обсягу до 2014 р. та 0,39% за результатами 2015 р., зростання витрат на житлово-комунальне господарство, продукти харчування, а також продемонстрована ненадійність банківської системи дестимулюють заощадження населення країни. Таким чином, мобілізація значного обсягу внутрішніх коштів у даних умовах здається вкрай важкою. Тому звертаємося до можливості задіяння фінансових ресурсів іноземного інвестування. Стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток реального сектору економіки надає можливість стрімкої розбудови галузей виробництва. Однак, за умови збільшення податкового навантаження, а для української економіки характерний його латентний характер, інвестиційні процеси дестимулюються. За поточної ситуації саме активізація інноваційної діяльності є інструментом стимулювання економічного зростання.

В Україні, традиційно, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишається власні кошти суб'єктів господарської діяльності, що відображено на рис. 3.5. Середня величина державного фінансування протягом 2000–2015 рр. становила 1,66% загального обсягу залучених коштів, іноземного фінансування – 6,81%, власні кошти – 74,05%, інші джерела фінансування – 17,48%.

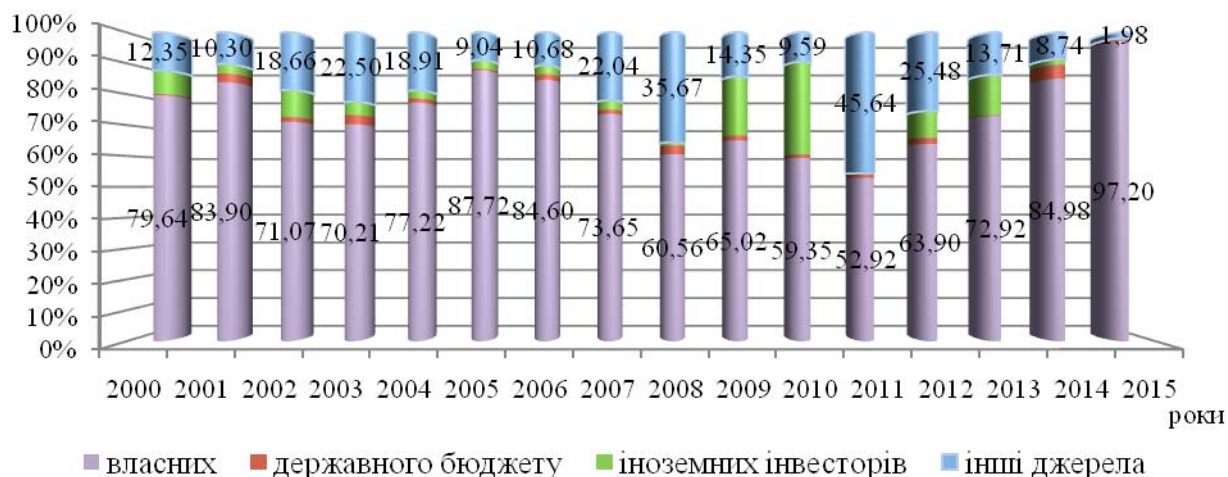

Рис. 3.5. Показник відносної величини структури джерел фінансування інноваційної діяльності України протягом 2000–2015 рр.

Джерело: розраховано на основі даних [44].

Зокрема, у 2015 р. фінансування інноваційної діяльності власним коштом було здійснено у розмірі 97,2% (13427 млн. грн) від загального розміру коштів. Максимальний обсяг з державного бюджету було надано у 2001 р. – 2,83% (55,8млн. грн), у 2003 р. – 3,04% (93 млн. грн) та у 2008 р. – 2,81% (336,9 млн. грн). Відносний показник структури з найменшими показниками бюджетного фінансування спостерігався у 2013 р. – 0,26% або 24,7 млн. грн та у 2015 р. – 0,4% або 55,1 млн. грн [44]. На фінансування інноваційних проектів та програм виділяється несуттєва частина бюджетних фінансових ресурсів.

За результатами 2015 р. лише місцеві бюджети збільшили капітальну видатки (рис. 3.6) до 11,49% або 32,18 млрд. грн. До цього, протягом 2009–2014 рр. середній показник структури капітальних видатків становив 7,7%, що дестимулює економічний розвиток, враховуючи основні напрями фінансування бюджетних видатків (превалювання соціальної направленості, витрат на апарат управління) та низьку результативність статей бюджетних видатків.

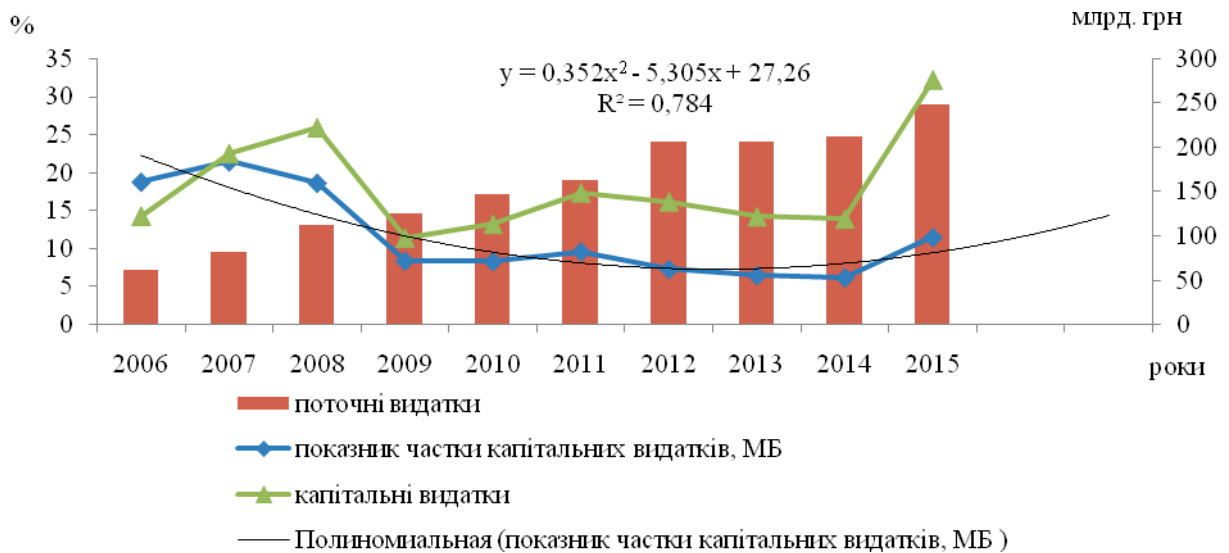

Рис. 3.6. Трендова оцінка капітальних видатків місцевого бюджету України

Джерело: складено на основі даних [27].

Капітальні видатки державного бюджету країни у 2015р. збільшилися до 3,0% від їх загального обсягу (рис. 3.7). За умови розгляду динаміки відносного показника структури протягом 2006–2015 рр. останні 3 роки демонстрували найменші обсяги приросту капітальних видатків.

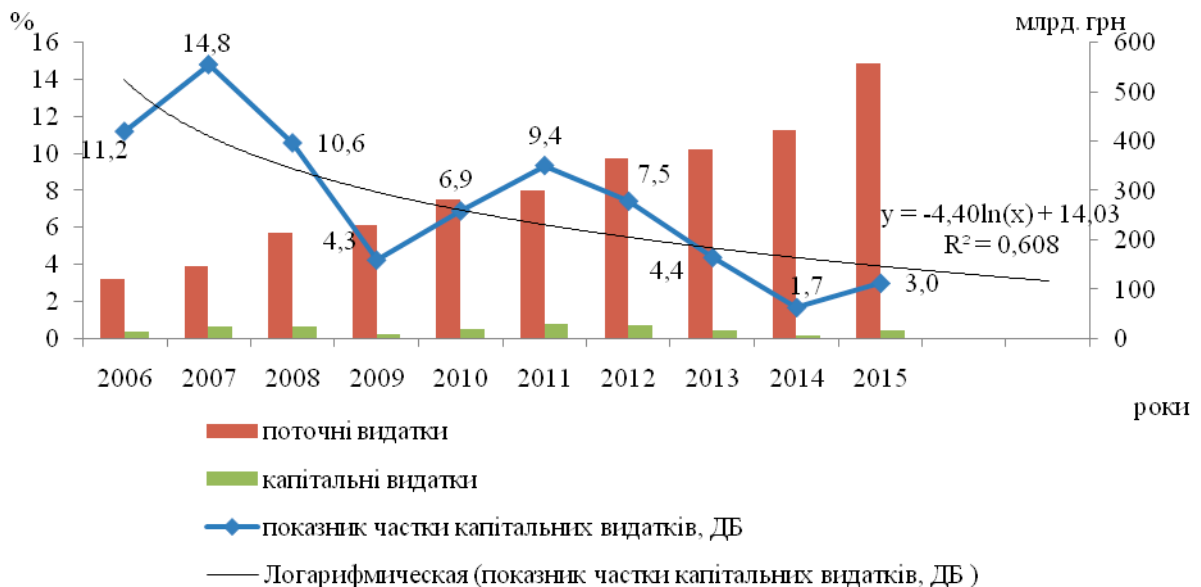

Рис. 3.7. Трендова оцінка капітальних видатків державного бюджету України.

Джерело: складено на основі даних [27].

Так, у 2014 р. на здійснення інноваційної діяльності, модернізаційних заходів та розбудову та оновлення інфраструктури було витрачено 7,4 млн. грн, або 1,7% усіх видатків. Найбільший обсяг фінансових ресурсів було спрямовано на здійснення капітальних видатків у 2007 р. – 14,8%.

У загальному обсязі, на здійснення капітальних видатків (рис. 3.8) було витрачено у 2015 р. 6,88% або 46,75 млн. грн. Тенденційність зведеного бюджету України повторює динаміку місцевих бюджетів у розрізі здійснення капітальних видатків.

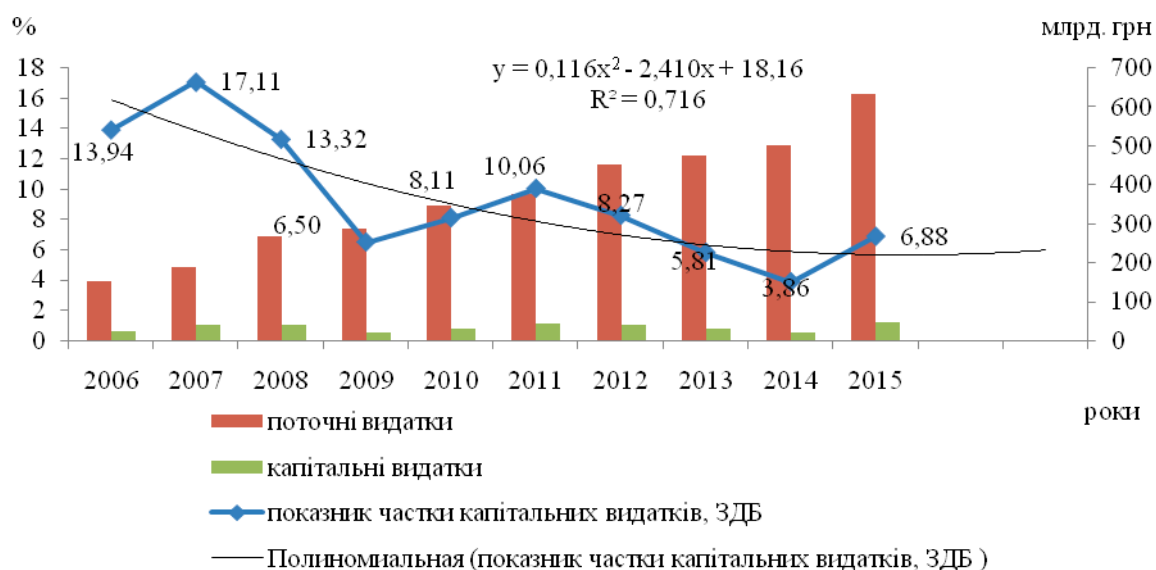

Рис. 3.8. Трендова оцінка капітальних видатків зведеного бюджету України.

Джерело: складено на основі даних [27].

Погоджуємося з думкою Л. Гордієнко, що «за умов дефіциту бюджетних ресурсів, фінансова політика повинна спрямовуватися на залучення вітчизняного та іноземного капіталу для інноваційного розвитку» [36]. Однак, загальна сума витрат на здійснення інноваційної діяльності характеризувалася суттєвими спадами (у 2011 р. витрачено 14333,9 млн. грн, протягом 2012 р. – 11480,6 млн. грн, у 2013 р. обсяг коштів становив 9562,6 млн. грн, у 2014 р. – 7695,9 млн. грн [44]) та відсутністю координування відповідно тактичних та стратегічних [122; 123; 125] орієнтирів розвитку державних фінансів.

Урядом країни для здійснення перетворень у різних сферах економічної політики залучаються позикові (кредитні) кошти (табл. 3.2). За результатами 2015 р. було залучено найбільший обсяг позикових фінансових ресурсів для здійснення модернізаційних заходів.

Таблиця 3.2

Перелік кредитів спеціального фонду державного бюджету України

Кредитори	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	1,77	2,07	2,34	2,56	1,82
Європейський банк реконструкції та розвитку	1,35	1,01	0,69	1,64	2,81
Європейський інвестиційний банк	0,59	1,06	0,90	0,18	1,69
Кредитна установа для відбудови	–	0,02	–	–	–
Японський банк міжнародного співробітництва:	0,86	0,04	–	–	–
Німецька кредитна установа для відбудови	0,02	–	–	–	–
Загалом	4,57	4,20	3,94	4,39	6,33

Прімітки. – кредити не надавалися установами.

Джерело: складено на основі даних [27].

Зокрема, міжнародним банком реконструкції та розвитку було надано кошти на реконструкцію гідроелектростанцій Приватного Акціонерного Товариства «Укргідроенерго» в рамках проекту реабілітації гідроелектростанцій, модернізацію державних фінансів у розмірі 148,8 тис. грн, профінансовано два проекти розвитку міської інфраструктури на суму 587,49 млн. грн. На проект покращення автомобільних доріг та безпеки руху виділено 223,49 млн. грн, для здійснення модернізації системи соціальної підтримки населення України надано 274,69 млн. грн. Від Європейського банку реконструкції та розвитку на розвиток автомагістралей та проведення реформи дорожнього сектору надано 1100,95 млн. грн. Кредитна установа для відбудови надав позику у розмірі 81,6 млн. грн. для реалізації проекту підтримки малих і середніх підприємств.

Прозоре використання фінансових ресурсів, зниження корупційної складової у веденні ділової активності нададуть можливість поживлення

виробництва, задоволення внутрішнього попиту та можливості виходу на міжнародні ринки з якісними конкурентоспроможними товарами.

Швидка динаміка економічного зростання можлива за умови збільшення обсягу ВДВ (рис. 3.9). Безперечно, збільшення обсягів виробництва створює позитивний вплив на економічну систему країни. При поданні збурюючого імпульсу у вершину x_{11} – обсяги валової доданої вартості, рівень ВВП стрімко зростають, починаючи з другого року.

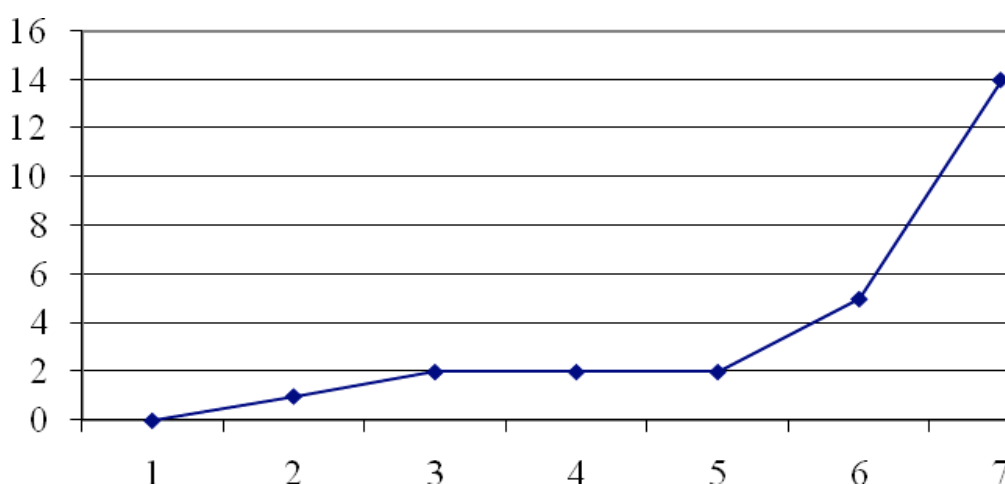

Рис. 3.9. Значущість впливу фактору № 11 на обсяги валової доданої вартості в Україні (власні розрахунки), ум. од.

Нажаль, стимулювання нарощення реального обсягу ВДВ пов'язано з паралельним задіянням усіх раніше названих факторів. У світовій практиці ключовим є формування і мобілізація фінансових ресурсів держави для фінансування інноваційної діяльності, модернізації виробництва, розбудови інфраструктури, підтримки та стимулювання розвитку пріоритетних галузей національної економіки. На промисловість припадає найбільший обсяг експорту країни. У 2013 р. промисловість формувала 21% доданої вартості, проте у загальному обсязі експорт галузі становив 70%, або 487 млрд. грн [127, с. 3]. При цьому слід зауважити, що динаміка галузі протягом останніх 3-х років демонструвала суттєве падіння. ВДВ промисловості в загальному її обсязі з 2011 р. характеризувалася динамікою до зменшення. Так, у 2011 р. її показник становив 25,2%, у 2012 р. – 24,8%, за результатами діяльності 2013 р. – 22,7%, у 2014 р. – 23,5% та у 2015 р. – 23,6% [127]. Частка капітальних інвестицій від

загального обсягу становила у 2015 р. найменший показник 32,1% проти 39,3% у попередньому році. Переробна промисловість становила основу загального обсягу виробленої доданої вартості промислової галузі України. Показники демонстрували незначне коливання у межах 61,8% у 2013 р. та 65,2% 2011 р., що представлено на рис. 3.10.

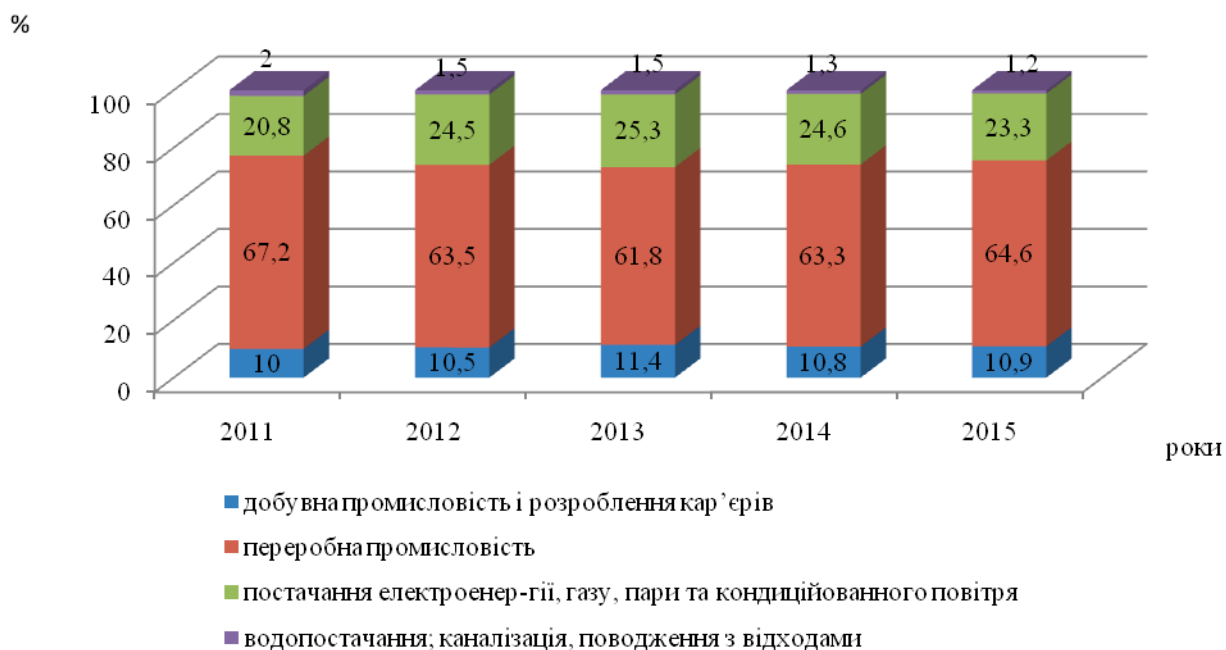

Рис. 3.10. Динаміка відносного показника структури обсягу реалізованої промислової продукції за видами економічної діяльності.

Джерело: сформовано на основі даних [44].

Основними галузями переробної промисловості були виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (крім машин і устаткування), машинобудування (крім ремонту і монтажу машин і устаткування), та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря [44]. Відносний показник структури добувної промисловості і розроблення кар'єрів у обсязі реалізованої промислової продукції за результатами 2011–2015 рр. характеризувалася майже незначною динамікою: у 2015р., 2014 р. показник становив по 10,8%, у 2013 р. мав найбільшу величину 11,4% [44]. Основні виробники промислової продукції у 2015 р. розміщувалися

на території Дніпропетровської області – 17,0%, Донецької області – 10,7%, Запорізької області – 7,6% та Харківської області – 6,4%. Для порівняння у 2013 р. на виробництво у Донецькій області припадало 16,3%, Дніпропетровській області – 16,1%, Запорізька та Харківська області – по 5,8% [7].

Незначні коливання загального обсягу промислового виробництва у фактичних цінах не формують уявлення стосовно зменшення обсягу виробництва. Однак, за висновками експертів Інституту економічних досліджень та політичних консультацій та німецької консультативної групи: «реальне промислове виробництво досі продовжує скорочуватись, хоч номінальні продажі дещо зросли, оскільки компанії скоротили запаси, щоб задовольнити попит та підвищили ціни» [127, с. 8]. Реальне зростання ВДВ за галузями виробництва не відбулося.

Таким чином, виокремлення факторів впливу на величину ВРП надає підґрунтя для удосконалення методичного підходу до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави. Спираючись на теоретичні напрацювання та отримані аналітичні данні, саме за зміни складу та структури джерел його фінансування на місцевому рівні можливо активізувати ділову активність. Здійснення видатків у частині бюджетів розвитку та споживання мають спиратися на принципи формування і реалізації фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів, її механізму та науковому підході до реалізації. Отриманий показник парної кореляції між ВРП та видатками на економічний розвиток, що становив $r_{YX_0} = 0,663558$ і характеризує зв'язок між ними як значний, за даними регресійної моделі справляє незначний вплив на приріст валового регіонального продукту. Тому, необхідно підвищити результативність використання коштів, спрямованих на стимулювання економічної активності та посилення відповідальності органів місцевої влади щодо реалізації покладених на них зобов'язань. Формування бюджету розвитку має відбуватися з середньо- та довгостроковому періоді планування, адже результати від впровадження

модернізації, оновлення виробництва та розбудови інфраструктури можуть відобразитися на макроекономічних показниках лише за такого часового лагу. Затвердження бюджету споживання логічно збалансовувати на стадії планування видатків та на кінець бюджетного періоду виокремлювати результуюче від використання фінансових ресурсів.

Окрему вагу слід приділити видаткам на економічну діяльність та надати органам місцевого самоврядування можливість спрямування коштів у пріоритетні напрями, при цьому підвищуючи їх відповідальність за прийняті рішення. Щодо бюджету розвитку, виходячи з напрямів фінансування, можливо його затвердження з показником дефіциту за умови залучення позикових коштів, спрямування у середньострокові проекти. Додатковими джерелами фінансування бюджету розвитку місцевих бюджетів можуть стати кошти, які отримано за рахунок підвищення результативності видатків бюджету споживання. Отже, одним із етапів стимулювання розвитку регіону є проблематика формування фінансового потенціалу місцевих органів влади складовими фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Погоджуємося з думкою І. Лук'яненко, яка влучно сформулювала цілі формування і реалізації фіскальної політики: «на сучасному етапі розвитку економічної системи України податкова складова фіскальної політики має сприяти розширенню податкової бази за умов зниження рівня тіньової економіки, пільги повинні бути економічно обґрунтованими та заохочувати інвестиції та інновації» [85, с. 70]. Але як наголошують провідні науковці – зміни, які відбуваються в українській економіці не базуються на чіткій економічній доктрині, не мають системного характеру та створюють підґрунтя для формування фіскальних ризиків на макроекономічному рівні. До головних завдань представників уряду вітчизняні науковці відносять [7; 41; 138]: формування потужної системи фінансування інвестиційної діяльності, здійснення стимулювання інноваційної активності та соціальних ініціатив бізнесу, зменшення проявів корупції, зниження податкового тиску на суб'єкти господарської діяльності.

До особливостей реалізації фінансової політики в Україні О. Воронкова відносить такі проблемні питання як: «ігнорування необхідності дотримання вимог наступності та послідовності в діяльності державних інститутів; відсутність контролю за здійсненням лобістської діяльності як однієї з передумов прийняття рішень; відсутність відповідальності за вчинені дії; корумпованість владних структур» [31, с. 6]. Такої ж думки притримується і В. Геєць, який звертає увагу на: «домінуючий вплив політичних рішень у сфері економіки» [32, с. 19] та К. Стрижиченко зазначає: «економічний розвиток ... держави має високу залежність від її політикоправових трансформацій і зовнішньоекономічного вектора розвитку» [143, с. 199].

Для активізації економічного зростання в державі складовими фіскальної політики існує необхідність удосконалення методичного підходу за умови нівелювання традиційного підходу до застосування інструментарію фіскальної політики лише як інструменту мобілізації фінансових ресурсів з метою покриття видаткових зобов'язань усіх рівнів. Отже, він продемонстрував себе морально застарілим та економічно неефективним. На узагальнення теоретичних засад та проведеного аналізу, наведено методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів, який представлено на рис. 3.11.

Метою наведеного підходу є активізації економічного розвитку держави компонентами фіскальної політики з врахуванням особливостей впровадження процесу децентралізації управління в Україні та мобілізація фінансових ресурсів за рахунок пожвавлення ділової активності регіонів. Суб'єктами виступають профільні міністерства та відомства на загальнодержавному рівні та їх регіональні представництва.

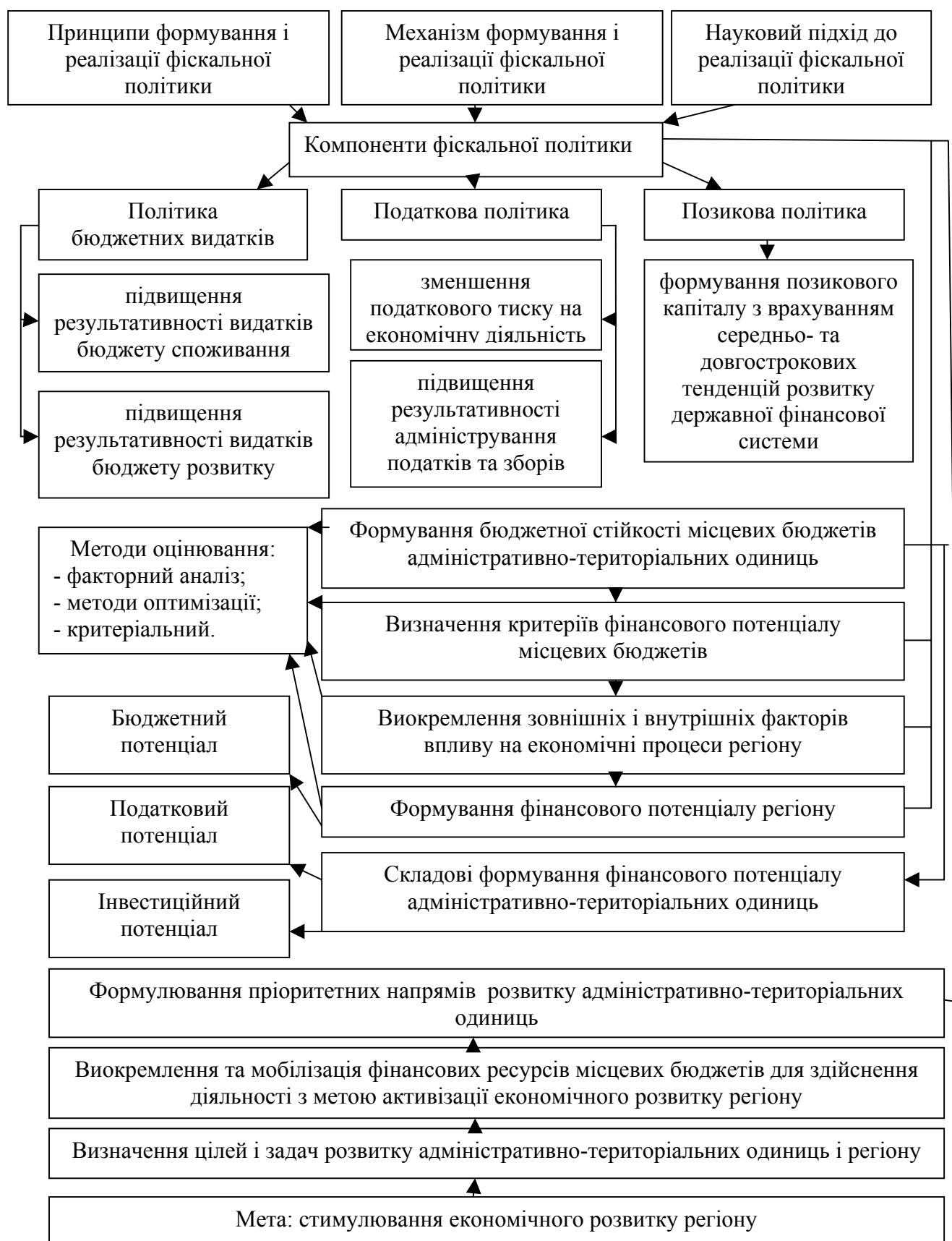

Рис. 3.11. Методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фінансової політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів (удосконалено автором)

Об'єктом є процес формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів шляхом підвищення результативності фіскальної політики.

До принципів, на яких має ґрунтуватися методичний підхід відносно запропоновані удосконалені принципи формування і реалізації фіскальної політики. До головних економічних факторів зростання віднесемо показники ВДВ за регіонами, іноземні інвестиції, загальний обсяг видатків місцевих бюджетів за умови підвищення їх результативності та зростання податкових надходжень. Виходячи з цього, постає питання формування бюджетного потенціалу на місцевому рівні. Політика бюджетних видатків має реалізовуватися шляхом підвищення результативності статей видатків бюджету споживання, який має затверджуватися на 1 бюджетний період. Доцільно, на нашу думку, його збалансовувати. В той же час бюджету розвитку має формуватися з врахуванням економічних результатів від здійснення його статей видатків не раніше, ніж у середньостроковому періоді, тому планування має відбуватися із показником дефіциту.

Забезпечення фінансової стійкості адміністративно-територіальних одиниць можливе шляхом розбудови фінансового потенціалу регіону через визначення його критеріїв, виокремлення зовнішніх і внутрішніх факторів впливу та надання висновків щодо пріоритетних напрямів розвитку органів місцевого самоврядування. До складових фінансового потенціалу регіону в рамках сфери впливу інструментарію фіскальної політики віднесено бюджетних, податковий та інвестиційний потенціал. Виходячи з мети методичного підходу, активізація економічного розвитку здійснюється через визначення цілей і задач адміністративно-територіальних одиниць і регіону. Результативність впроваджуваних заходів можлива лише за умови посилення відповідальності органів влади на всіх етапах формування і реалізації фіскальної політики. В іншому випадку впровадження процесу фінансової децентралізації характеризуватиметься декларативністю.

В умовах децентралізації управління постає проблематика покращення результативності видатків на економічну діяльність і забезпечення їх обсягу на

місцевому рівні. Тому, пошук інноваційних механізмів зростання величини є необхідною ланкою у вирішенні питання щодо пошуку шляхів підтримки ділової активності органами влади.

3.2. Інноваційні механізми збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність

Проблематика розширення обсягів видатків у вітчизняній науковій літературі складовими фіскальної політики найчастіше зводиться до мобілізації коштів за рахунок варіювання елементами системи оподаткування, а в умовах децентралізації зводиться, окрім рекомендацій, які посилюють податковий тиск, до централізованої підтримки розвитку регіонів. Крім того, успішного переходу від командно-адміністративної економіки до ринкової не відбулося за роки незалежності та на сучасному історичному етапі розвитку України, всі процеси в національній економічній системі розглядаються з позиції транзитивності. Застосування позикового інструментарію фіскальної політики як джерела акумулювання фінансових ресурсів, зокрема на рівні місцевих бюджетів, не знайшло належного рівня відображення. Таким чином, інтерес науковців та широкого загалу до фіскальної політики однак не став запорукою адаптації положень до реалій української економіки з забезпеченням системного підходу у проведенні економічних змін. А необхідність підвищення результативності не відобразилася у розробці положень щодо розвитку боргового фінансування інвестиційних процесів органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Як зазначав провідний науковець В. Мельник ще 2008 р.: «надмірна захопленість усіх без винятку українських політиків реформізмом не сприяє впорядкуванню фіскальної політики держави та її спрямуванню в єдине русло» [88, с. 11] Учений наводив цитату О. Сухарева стосовно проблеми у розумінні формування ефективної фіскальної політики: «Багато в чому розпливчасті

формулювання не дають цілісного уявлення про економічну політику, ефективність якої визначається використовуваною моделлю. Єдине, що потрібно одразу ж підкреслити, це слабкість економічної теорії в наданні політичних рекомендацій» [88, с. 12].

Урядові діячі та науковці пострадянського простору в більшості випадків нівелюють економічну сутність і синергетичність складових фіскальної політики, ігнорують позикову політику як джерело мобілізації фінансових ресурсів для здійснення модернізаційних процесів, розвитку пріоритетних галузей, розбудови та оновлення інфраструктурних об'єктів. Априорно основою її формування і реалізації є політична воля урядової еліти з корегуванням на політичний цикл. Однак, анонсована децентралізація фінансових ресурсів за результатами 2015 р. та 9 міс. 2016 р. не принесла суттєвих і очікуваних результатів. Власні розрахунки та аналіз українських науковців [6; 8; 36] підтверджують дану тезу. Відбулося фактичне посилення залежності місцевої влади від рішень центрального уряду у сфері формування і реалізації фіскальної політики. Хоча за певними управлінськими рисами проведення фінансової децентралізації в Україні спирається на досвід Польщі [8; 106], але низький рівень дієвості, відсутність комплексності впровадження деформує саму реформу. Тому збільшення видатків бюджету за рахунок посилення податкового регулювання є вкрай небажаним шляхом, що і актуалізує пошук системних заходів збільшення видатків місцевих бюджетів.

Дана проблематика відображена у рооті вітчизняного науковця Ю. Алескерової, яка вбачає за доцільним здійснювати наступні заходи фіскальної політики з метою вивільнення коштів в умовах децентралізації фінансових ресурсів [3, с. 100]:

- стимулювання інвестиційної привабливості шляхом перегляду податкової політики та оптимізації системи оподаткування;
- надання реальних прав місцевих органам влади у формуванні дохідної бази місцевих бюджетів;

- збільшення обсягів мобілізованих ресурсів шляхом нарощування податкової бази органами місцевої влади;
- підвищення ефективності механізмів залучення додаткових коштів із метою стимулювання соціально-економічного розвитку;
- удосконалення системи моніторингу використання бюджетних коштів органами місцевої влади;
- реалізація цільових програм державного стимулювання дотаційних областей для покращення соціально-економічного становища.

Проте необхідності зміщення акцентів на стимулювання економічного розвитку шляхом перегляду підходу до формування бюджетних видатків автором не зазначено. Хоча необхідно зазначити, що збільшення їх обсягу можливе за рахунок забезпечення зменшення заборгованості за штрафними санкціями та пенею.

Український науковець В. Мельник групує поради економістів щодо зростання обсягів видатків через підвищення результативності формування і реалізації фіскальної політики з метою пожвавлення ділової активності наступним чином [88]:

- проведення динамічної податкової політики, основним завданням якої є швидке реагування на економічні виклики;
- реалізація заходів податкового регулювання, спрямованих на створення стимулів для максимального використання факторів виробництва та умов економічного зростання;
- стимулювання сукупного попиту шляхом створення умов для інвестування та збільшення державних закупівель;
- мінімізація податкового тиску до настання фази піднесення.

Проте варто зазначити, що останні роки ознаменувалися проведенням настільки «динамічної» податкової політики, а саме: постійне реформування нормативно-правових актів регулювання системи оподаткування, що за її стрімкою зміною не встигають поспівати ані представники вітчизняних

суб'єктів господарювання, ані іноземні інвестори. Крім того, поради стосуються лише податкової політики держави.

До основних напрямів виокремлення фінансових ресурсів Л. Гордієнко відносить такі як: посилення державного регулювання фінансової політики у напрямі економічного зростання; визначення і реалізація пріоритетних проектів соціально-економічного розвитку на основі комплексності та інтеграційності; підтримка та стимулювання взаємодії держави, бізнесу, науки та громадянськості задля охоплення максимального кола проблем на стадії розробки положень та нормативно-правового забезпечення сфери фінансового регулювання і вчасного ситуативного реагування на зміну кон'юнктури та зовнішні виклики; оцінювання результативності й ефективності фінансових і організаційно-економічних механізмів впровадження рішень; здійснення моніторингу заходів державної фінансової політики [36, с. 23]. Зменшення витрат на проведення досліджень і зміни правової бази внаслідок неврахування реального перебігу подій на загальнодержавному рівні надасть можливість оптимізувати окремі статі видатків, що дозволить виокремити додаткові фінансові ресурси.

Розглядаючи активізацію економічного розвитку інструментарієм фіскальної політики, І. Лук'яненко акцентує увагу на необхідності здійснення за рахунок фінансування наукових досліджень, надання державної підтримки розвитку пріоритетним галузям економіки, вирівнювання регіональних диспропорцій. Стимулювання економічного розвитку можливе і за рахунок варіювання податкової політики, що дозволить виокремити грошові кошти на інноваційну діяльність. Також доречно застосування пільгових режимів, а саме: «звільнення від оподаткування, оподаткування за нульовою ставкою окремих підприємств, видів діяльності, галузей економіки, окремих категорій громадян та об'єктів оподаткування, несистематичний характер віднесення витрат на валові витрати, надання відстрочок зі сплати окремих податків та зборів до бюджету, списання та реструктуризація податкової заборгованості» [84, с. 75] є суттєвою складовою практичної реалізації фіскальної політики, на думку І. Лук'яненко. Звісно, можливе застосування і з

метою недобросовісної конкуренції, проте створення умов для збільшення прибутку є основою формування і реалізації інноваційних проектів, модернізації виробництва тощо.

Рекомендації українських науковців щодо пріоритетних напрямів розвитку бюджетної, податкової та позикової політики як інструментів мобілізації та акумулюванні коштів у вітчизняних джерелах найчастіше розглядають через призму розбудови фінансової політики держави, а з огляду на розробку і впровадження процесів щодо децентралізації фінансових ресурсів вони мають такі положення як-от [85, с. 51–52]:

- покращення рівня життя населення;
- стимулювання інвестиційної діяльності органами місцевої влади шляхом забезпечення сприятливих умов для ділової активності;
- формування і підтримку пожевлення розвитку на місцевому рівні;
- фінансову та матеріальну підтримку малого та середнього бізнесу шляхом пільгового оподаткування, здійснення добровільних внесків із метою обслуговування соціально-економічної інфраструктури;
- підвищення якості надання послуг органами місцевого самоврядування і представниками бізнес-структур;
- оновлення і розбудова інфраструктури, підвищення результативності бюджетної системи всіх рівнів;
- мобілізацію внутрішніх податкових резервів для забезпечення виконання місцевими органами влади свої функцій через посилення відповідальності за ухилення від сплати податків і зборів;
- залучення представників бізнес-структур до прийняття рішень у сфері податкового регулювання та виокремлення пріоритетних напрямів розвитку, що надасть можливість врахувати специфіку розвитку не лише регіону, а й адміністративно-територіальних одиниць.

Такої ж думки притримується і дослідник О. Квасниця. На її думку, важливим напрямом практичної реалізації потенціалу регіону є залучення громади до розробки заходів стимулювання розвитку адміністративно-

територіальних одиниць і регіону шлязомформування інформаційних баз щодо програмно-цільових напрямків розвитку міста та громади, а також суспільних інформаційних баз, в які мають акумулювати банки ідей та ініціатив громадськості [64, с. 52], що надасть можливість виокремлення коштів за рахунок цільового їх спрямування та підвищенні результативності заходів фіскальної політики.

Найпоширенішим підходом до виокремлення джерел доходів, зокрема та місцевих фінансів, залишаються наукові рекомендації щодо посилення податкової складової у регулюванні економічних процесів і інструментарію збільшення доходів з метою забезпечення зростання обсягів видатків. Зокрема, Н. Татарін до пріоритетних напрямів реформування податкової політики в умовах фінансової децентралізації пропонує здійснити перехід на зв'язану модель податкової системи, закріпити 50% від обсягу прогнозних податкових надходжень першого кошику за місцевими бюджетами, збільшення ставки податку на нерухомість [152, с. 176]. Стосовно удосконалення системи місцевих фінансів Т. Калінеску звертає увагу на світовий досвід впровадження місцевих податків і зборів адміністрування ПДФО, єдиного податку, податків на прибуток підприємства, нерухоме майно, на землю, спадщину [61, с. 9] на рівні місцевих бюджетів. Щодо напрямів реформування податкової політики виділяються з метою збільшення доходів видаляють: зменшення податкового навантаження на підприємства, застосування податкових пільг на інвестиційну діяльність, зменшення рівня оподаткування оплати праці, стимулювання розвитку податкової культури всіх учасників процесу оподаткування.

Успішне виокремлення грошових коштів за трансформації бюджетної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів О. Звіздай наголошував, що бюджетна децентралізація, перш за все, залежить від результатів адміністративно-територіальної і політичної децентралізації. Саме за зміни територіальної організації влади, а також здійснення перерозподілу повноважень можливо ефективно впровадження змін у бюджетній політиці країни [57, с. 162] та реформування системи міжбюджетних відносин, що

надасть можливість покращити результативність заходів фіскальної політики. Це дозволить зменшити обсяги видатків на здійснення соціальних платежів за рахунок цільової спрямованості. На думку І. Лук'яненко: «основою зміцнення державних фінансів, забезпечення макроекономічної стабільності та зростання є формування раціонального бюджету, який, з одного боку, відповідає можливостям податкової системи щодо мобілізації необхідних надходжень (наявність такої відповідності проявляється у збалансованості дохідної і видаткової частин бюджету), та, з другого боку, забезпечує виконання державою покладених на неї суспільно-необхідних функцій, не гальмуючи при цьому підприємницькі ініціативи та не виснажуючи податкостроможності платників» [85, с. 17]. Погоджуємося, що в кінцевому результаті це надасть сформувати конкурентоспроможну економічну систему на місцевому рівні.

Можливість збільшення видатків бюджетів усіх рівнів М. Білопольський вбачає лише за розбудови економічної системи України шляхом здійснення державної підтримки національних підприємств-товаровиробників і стимулювання зростання їх кількості у 3-4 рази відносно існуючих. Саме за рахунок наявності позитивної динаміки кількості суб'єктів господарської діяльності та як наслідок – розширення робочих місць, науковець прогнозує активізацію ділової активності у промисловості, сільському господарстві, транспортній галузі, будівництві, наукоємному виробництві. Вчений акцентує увагу, що лише даних умов має відбуватися збільшення заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат у 2–3 рази при одночасному зниженні цін на промислові та продовольчі товари, послуги, медичні апарати, ліки та сплату ЖКГ у 2–3 рази [13, с. 9–10]. В іншому випадку, відбувається використання позикових коштів з метою фінансування соціальних програм, що надає можливість здійснення державного сприяння стабілізації економічної системи у короткостроковому періоді.

Науковець О. Андрущенко звертає увагу на проблемність виокремлення додаткових коштів місцевих бюджетів за рахунок потребування значного

обсягу фінансових ресурсів на виконання делегованих видаткових зобов'язань [5, с. 205].

З метою нівелювання додаткових витрат у процесі реформування місцевих фінансів і здійснення контролю за його перебігом Т. Косова та І. Ангеліна рекомендують притримуватися наступних пріоритетних напрямів впровадження, а саме [72, с. 35]: забезпечити розмежування сектора місцевих і державних фінансів у питаннях розподілу повноважень і фінансових ресурсів; визначити та закріпити джерела доходів місцевих бюджетів усіх рівнів у положеннях Бюджетного кодексу України; реалізовувати процес децентралізації управління поступово та виважено; розширення власних доходів місцевих бюджетів за рахунок передачі на місця певних податків, що віднесено до загальнодержавних.

На думку Т. Єфіменко, збільшення бюджетних видатків неможливе без формування конкурентоспроможної галузевої структури. Автор зазначила, що: «необхідно прискорити трансформацію постіндустріальної економіки, активізувати діяльність її поступового перетворення на високотехнологічну економічну систему» [53, с. 22], але це не можливо без перегляду існуючих підходів до формування фінансової політики держави, яка продемонструвала свою неефективність та неспроможність реагувати на соціально-економічні виклики сучасного розвитку держави. Стимулювання економічного розвитку держави неможливе без активізації інноваційного розвитку економіки.

Розглядаючи джерела мобілізації додаткових фінансових ресурсів найчастіше бюджетних дефіцит сприймається вкрай негативним явищем. Однак, український науковець Г. Тельнова у своїй роботі [201] довела на основі здійснення емпіричних досліджень суперечливість положень щодо негативного впливу державного боргу на економічне зростання, наводячи доказову базу відносно результативного використання позикових фінансових коштів. Так, спираючись на результати проведеного кореляційного аналізу взаємозв'язку державних витрат на економічну діяльність зі зміною державного боргу, автор отримала наступні результати [201, с. 53]:

– коефіцієнт кореляції країн з позитивними темпами економічного зростання характеризувався дуже високим ступенем зв'язку. Зокрема, коефіцієнт для Данії становив 0,92, для Франції – 0,84 та 0,76 – для Бельгії;

– середній ступінь зв'язку наявний для таких країн як: Греція, Угорщина, Люксембург та Словенія;

– незначна динаміка економічного зростання просліджувалася в Італії, при цьому коефіцієнт кореляції між видатками на здійснення економічної діяльності та обсягом державного боргу становив -0,07.

Тому ключовим є напрями спрямування позикових коштів і результативність їх використання та своєчасністю впровадження заходів органами державної влади. Розширення обсягів фінансування видатків на економічну діяльність вбачається максимально доцільним за умови необхідності активізації економічного розвитку при зменшенні реального виробництва і зниженні рівня життя населення.

Обрання напрямів використання коштів є головним у позиковій політиці країни і як зазначають вітчизняні науковці, підтримка економіки України і підвищення її інноваційного рівня має здійснюватися враховуючи наступні положення [85, с. 111–112]:

– збільшення обсягів кредитування малого та середнього бізнесу (особливо у сфері виробництва товарів) із залученням бюджетних коштів і використанням вітчизняної банківської системи. Кредити повинні надаватися підприємствам пріоритетних видів економічної діяльності згідно з критеріями кредитоспроможності, встановленими банками, але за більш низькими відсотковими ставками та вимогами застави;

– визначення на рівні уряду пріоритетних видів економічної діяльності, які повинні мати високий потенціал для впровадження інновацій, великий вплив на суміжні види економічної діяльності, широкі потенційні ринки збуту продукції. До таких видів економічної діяльності мають бути віднесені: сільське господарство; хімічна і нафтохімічна промисловість; виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; металургійне виробництво та

виробництво готових металевих виробів; машинобудування; збір, очищення та розподілення води; діяльність у сфері інформатизації; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;

– впровадження ефективних фіскальних стимулів, зокрема тих, що містять якомога меншу кількість ланок перерозподілу і вирішують при цьому проблеми підприємств із рухом грошових потоків. Ефективним рішенням було би застосування прискореної амортизації для нових основних фондів малих і середніх підприємств, а також перегляд функціонування податкових кредитів для їх переорієнтації на технічне оновлення пріоритетних галузей економіки, в тому числі за рахунок імпортного обладнання та проведення прикладних досліджень і розробок на самих підприємствах;

– здійснення урядових замовлень і закупівель у вітчизняних підприємств, особливо малих і середніх, для впровадження великих інфраструктурних проектів.

Аналізуючи бюджетне фінансування інноваційних регіональних програм К. Васьківська підкреслює наявність специфічності кожної адміністративно-територіальної одиниці та звертає увагу на необхідності застосуванні цільового підходу до її формування і реалізації [23]. Розглядаючи інноваційну складову бюджетного регулювання О. Гриценко та С. Качула зазначають, що: «вагомим інструментом для реалізації інноваційної моделі є бюджетна політика, цілі і завдання якої взаємопов'язані з реалізацією інноваційної політики, спрямованою на диверсифікацію структури економіки, надання пріоритету розвитку наукомістких галузей, а також галузей, розвиток яких має сприяти орієнтації української економіки на значне збільшення випуску наукомісткої продукції, продукції з високою часткою доданої вартості» [37, с. 25], що і є підґрунтям для формування додаткових джерел доходу, хоча рівень інноваційної діяльності в Україні є незначним, а внаслідок суттєвого впливу фактору недобросовісної конкуренції на економічну діяльність і прийняття рішень щодо розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, зацікавленості в впровадженні інноваційних програм та проектів є незначною.

До проблем реалізації інноваційних програм та проектів в Україні О. Гриценко та С. Качула відносять такі як-от [37, с. 25]: відсутність ринкової складової у процесі впровадження інноваційної діяльності, неефективність системи управління на всіх рівнях, низький рівень розвитку галузей національного господарства, фрагментарність взаємодії зацікавлених бізнес-структур і представників влади, неорієнтованість державного апарату управління на підтримку інноваційних програм і проектів та безпосередньої її організації. Тому мобілізація додаткових коштів для здійснення підтримки центральними і місцевими органами влади діяльності щодо модернізації виробництва і розбудови та оновлення інфраструктури неможлива без реформування поточного підходу до її розробки та реалізації. Зокрема, В. Лагутін зазначав: «винятково важливе значення для фінансового стимулювання економічного зростання має запровадження окремого бюджету розвитку або бюджету нових зобов'язань. При відсутності бюджету розвитку послідовна бюджетна підтримка пріоритетних галузей і підприємств народного господарства неможлива» [80, с. 17] наголошують на застосуванні програмно-цільового методу у формуванні і реалізації видатків бюджету розвитку [176] як головного інструменту активізації економічного розвитку. Провідна роль бюджету розвитку визнана провідними вітчизняними науковцями. Так, Л. Лисяк підкреслює, що: «основним джерелом та механізмом реалізації пріоритетних напрямів бюджетної політики інноваційно-інвестиційного характеру має стати бюджет розвитку у складі державного та місцевих бюджетів, роль якого має зростати у перспективі з огляду на реалізацію стратегії сталого економічного розвитку» [81, с. 13].

Останні реформи податкової та бюджетної політики в рамках фінансової децентралізації деформували економічну сутність бюджету розвитку, залишивши її формальну наявність. До джерел формування доходів бюджету розвитку згідно зі ст. 74 Бюджетного кодексу України, після внесення поправок у кінці 2014 р. віднесено [20]:

- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно АР Крим, комунальна власність;
- плата за надання місцевих гарантій;
- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту, отримані відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- кошти від відчуження майна, що належить АР Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;
- 90% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності;
- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів;
- кошти від повернення кредитів, наданих із відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними та місцеві запозичення;
- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради АР Крим, відповідної місцевої ради.

Затверджений перелік не надає можливості мобілізації коштів для здійснення інноваційної діяльності, оновлення та розбудови інфраструктурних об'єктів тощо. Погоджуємося Формування результативного бюджету розвитку можливе лише за розширення переліку джерел формування доходів бюджету, державної підтримки розвитку малого підприємництва на території, вдосконалення здійснення запозичень на місцевому рівні, підвищення ефективності об'єктів комунальної власності з їх зарахуванням до бюджету розвитку, розширення переліку виробництва та надання послуг, підвищення відповідальності за продаж комунального майна за неринковою вартістю, стимулюванням органів місцевої влади до збільшення власних доходів, здійснення розподілу субвенцій прозоро та справедливо [140]. Таким чином, для можливості активізації економічного зростання складовими фіскальної політики необхідно здійснити перегляд джерел формування і обсягу бюджету

розвитку з метою його збільшення. В іншому випадку відбудеться нівелювання економічної сутності бюджету та латентне стимулювання економічної спаду, а не розвитку. В рамках децентралізації фінансових ресурсів і визначенням за мету впровадження децентралізації управління зростання рівня розвитку регіонів за підтримки органами влади всіх рівнів системи заходів щодо поживлення економічної активності та покращення конкурентоспроможності, доцільно формалізувати з врахуванням впровадження фінансової децентралізації. Схему фінансування місцевих інноваційних програм наведено на рис. 3.12 із врахуванням складових фіскальної політики держави.

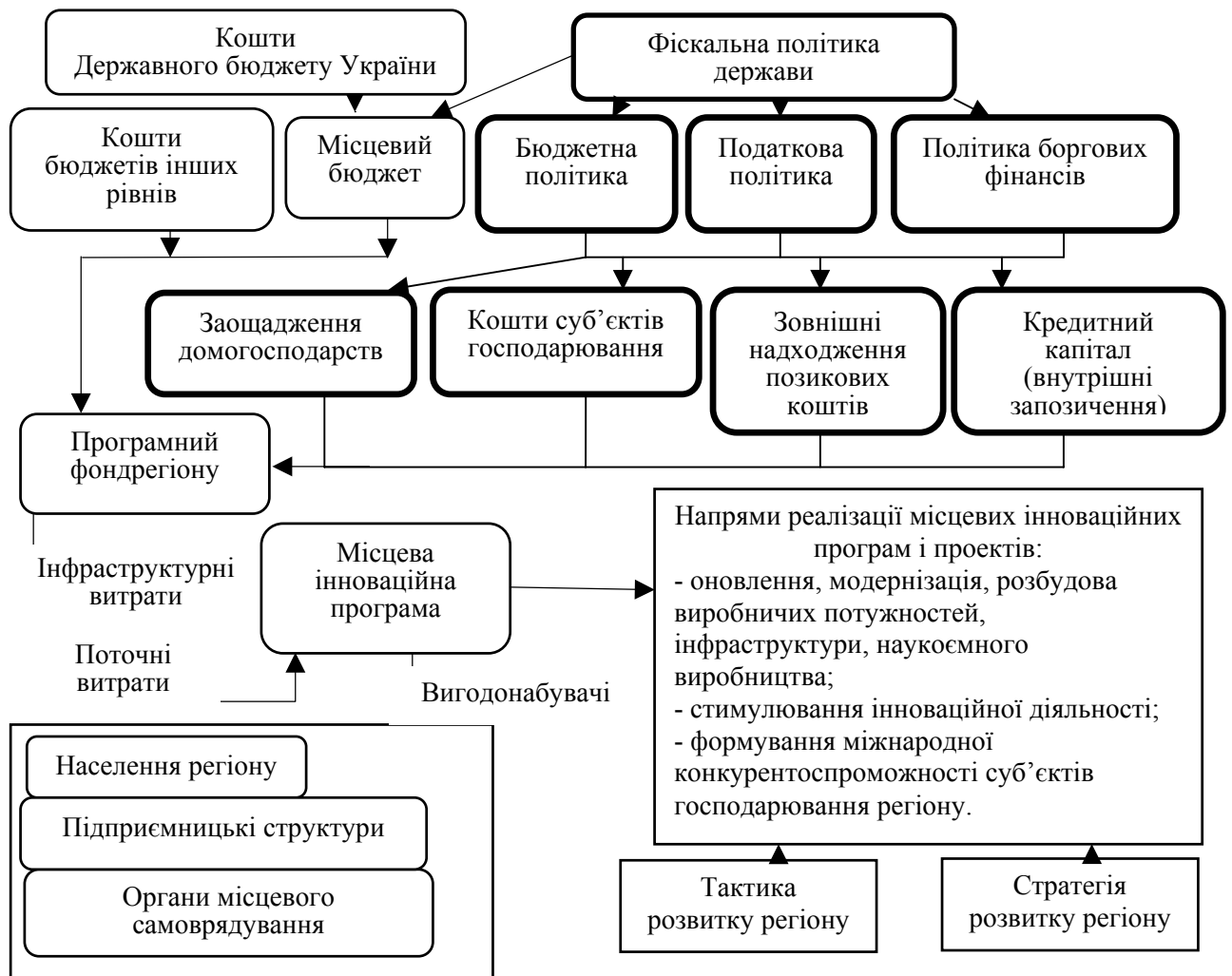

Рис. 3.12. Схема фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевих бюджетів (удосконалено автором).

На основі опрацювання теоретичних положень щодо виокремлення системи рішень відносно збільшення обсягу видатків і проведеного аналізу

особливостей формування і реалізації компонентів фіскальної політики, вважаємо за доцільним впроваджувати системні заходи збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність такі як-от: зміна структури видатків місцевих бюджетів з наданням переваги у формуванні видаткам на економічну діяльність; підвищення результативності статей видатків, що дозволить зменшити обсяги видатків на здійснення фінансування, наприклад, соціального захисту та забезпечення; цільове та адресне спрямування коштів; розширення джерел доходів місцевих бюджетів та зміщення акцентів з бюджету споживання; зменшення витрат на владний апарат; забезпечення стимулювання виробництва доданої вартості та підвищення рентабельності економічної діяльності як джерела збільшення доходів; розбудова пріоритетних галузей регіону шляхом впровадження інноваційної діяльності, процесів модернізації, оновлення та розбудови виробничих потужностей та інфраструктури; підтримка органами місцевої влади малого та середнього бізнесу; проведення перепису населення з метою корегування обсягів адресної та цільової допомоги, здійснення планування бюджетних видатків; забезпечення інформаційної відкритості та прозорості діяльності органів місцевої влади; підтримка ініціатив підприємницьких структур; посилення відповідальності органів влади за формування і реалізацію економічної політики та організаційної складової її функціонування; залучення іноземних та міжнародних проектів до розвитку регіону.

Практичне впровадження можливе за рахунок формування і реалізації складових фіскальної політики за яких суб'єкти господарської діяльності та домогосподарства будуть зацікавлені в інвестиційній діяльності, а це можливо при зниженні податкового тиску та подоланні адміністративного бар'єру державних інституцій. Акумуляція отриманих коштів, а саме: заощаджень населення, кредитного капіталу, коштів з державного бюджету країни, має здійснюватися в Програмному фонді регіону з метою стимулювання інноваційної діяльності через реалізацію місцевих програм та проектів шляхом розбудови інфраструктури її впровадження. Таким чином, фінансування

місцевих інноваційних програм надає можливість розширити джерела доходів бюджетів адміністративно-територіальних одиниць і забезпечити зростання обсягів видатків на економічну діяльність. Вигодонабувачами виступають органи місцевого самоврядування, населення регіонів і підприємницькі структури.

3.3. Стратегічні аспекти формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів

Формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів не зазнало суттєвих змін і не стимулювало уряд країни до перегляду існуючої ситуації. Впродовж усіх років незалежності відбувається пошук збалансування складових фінансової політики. В останні роки увага політикуму та науковців зосередилася на розробці та застосуванні бюджетної, податкової та позикової політики як інструментів стимулювання економічного зростання. Проте це не стало запорукою всеосяжного наукового осмислення фіскальної політики, яке мало би проявитися у чіткому визначенні організаційного та методичного забезпечення розробки стратегії фіскальної політики з урахуванням українських реалій, хоча зарубіжний досвід застосування її важелів свідчить про дієвість, а соціально-економічні показники – про ефективність. На тлі поступового впровадження децентралізації фінансових ресурсів з 2014 р. на нормативно-правовому рівні, а з 2015 р. – практичне впровадження, необхідно сформулювати фіскальну політику, що надасть можливість активізації економічного розвитку держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Переформатування розуміння формування місцевих фінансів і практичного їх застосування створюють основу для наукових пошуків та досліджень, однак широкий спектр ґрунтовних вітчизняних наукових напрацювань та урядові баталії супроводжують кожен

етап у формуванні і реалізації бюджетної та податкової політики, однак економічного зростання так і не спостерігається.

Характеризуючи сучасну фінансову політику України І. Адаменко зазначає, що «в сучасних умовах фінансова політика носить переважно тактичний характер, підпорядковується поточним завданням, виконує функції перерозподілу та стабілізації, неповною мірою відповідає стратегічним орієнтирам соціально-економічного розвитку» [1, с. 342]. Фактичним підтвердженням зазначеної тези є структура та динаміка бюджетних доходів, напрямів здійснення видатків, а також фіскальна спрямованість податкової політики.

Вітчизняний науковець Л. Гордієнко визначає цілі держави та вибір і ранжування пріоритетів, забезпечення фінансових ресурсів для здійснення планових завдань та окреслених цілей, раціоналізує заходи щодо реалізації фінансової політики держави та впровадження тактичних (операційних) дій для досягнення конкретних цілей і завдань [36, с. 21]. А В. Федосов та Т. Бабич зазначають, що «від стратегічного бачення напрямів фінансово-економічної й соціальної політики залежить вироблення відповідних заходів, реалізація яких дасть змогу, в кінцевому підсумку, досягти стійкого економічного зростання на основі виважених, системних і послідовних кроків та ефективного використання бюджетних коштів» [159, с. 19].

Як зазначено у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами» від 01.08.2013 р. № 774-р [122]: «державні фінанси мають стратегічне значення для регулювання, зокрема, реального сектору економіки та фінансового сектору, забезпечення розвитку регіонів, підтримки підприємницької діяльності, а їх потенціал є основою економічного та соціального розвитку України». Проте, на практиці зазначені цілі не досягаються.

Значущість оптимального формування і реалізації фіскальної політики у економічному розвитку держави та його впливу на ділову активність було зазначено Стратегії розвитку системи управління державними фінансами: «...

для успішного розвитку бізнесу в країні фіскальна політика держави повинна бути послідовною, гнучкою, оперативно реагувати на актуальні потреби підприємницького середовища, кон'юнктуру економіки» [122]. Однак, як зазначає Г. Тельнова: «... не завжди економічне зростання означає позитивні зміни, які характеризують якісний стан фінансової системи держави, також як і не завжди фінансовий розвиток є підтвердженням економічного зростання» [154, с. 89], тому закладення тактичних та стратегічних показників результативності заходів бюджетної, податкової та позикової політики є одним з ключових позицій планування фінансової політики країни загалом, так і регіональної. Реалізація компонентів фіскальної політики стикається на практиці, на думку Є. Кузькіна з фінансовими та управлінськими ризиками, які відображаються у недостатності фінансових ресурсів на здійснення делегованих зобов'язань і послаблені контролю за їх виконанням [77, с. 44–45].

Як зазначає Я. Жаліло, побудова економічної стратегії, лише як довгострокового плану, який спирається на екстраполяцію вже отриманого досвіду, є найпоширенішою помилкою, яка веде до неефективності сформованої таким чином стратегії [54, с. 21], бо кінцевою метою повинне бути збільшення обсягів виробництва товарів та послуг, оптимізація наявних ресурсів і, як наслідок, підвищення рівня життя населення. Розглядаючи стратегію фіскальної політики держави, О. Алімов зауважує щодо необхідності визначення її ефективності. На його думку, оцінювання можливості здійснити з позиції втрат держави за умови застосування інструментарію стимулювання фіскальної політики, «що автоматично знижує ліквідність бюджетних ресурсів та актуалізує питання залучення боргових фінансів, і з позиції втрат суспільства, яке в межах взаємовідносин з державою сплачує певну податкову ціну за можливість користування продуктом сталого розвитку» [148, с. 152–153], однак органи влади мають забезпечувати покладені на них зобов'язання.

За результатами досліджень Н. Кульчицька зробила висновок, що «важливим результатом ... є розробка стратегії розбудови бюджетно-

податкового регулювання регіонів, що базується на: стимулюванні підприємництва в реальному секторі регіональної економіки; поживленні процесу кредитування шляхом збільшення обсягів рефінансування і регулювання структури кредитного портфеля комерційних банків; залученні коштів населення в банківську систему шляхом запровадження механізмів державних позик і гарантування банківських вкладів; радикальному реформуванні податкової системи у напрямі зміщення акцентів на фіксовані податки і забезпечення її максимальної прозорості для підприємств» [78, с. 12]. Крім того, для забезпечення конкурентоспроможності на місцевому рівні не доцільно використовувати фіскальні стимули лише стосовно певного товару чи галузі. Потрібно запроваджувати механізм взаємодії між малими, середніми й великими підприємствами. Таким чином, постає питання створення міжгалузевого комплексу, який повинен бути ефективною формою взаємодії щодо формування конкурентоспроможності регіону, і вже цьому комплексу доцільно надавати фіскальні преференції з метою впливу та його регулювання.

При побудові ефективної та оптимальної стратегії фіскальної політики слід враховувати, на нашу думку, результати проведеного комплексного дослідження Я. Жаліло, в якому він пропонує виокремити чотири головних напрямки, навколо яких повинні концентруватися стратегічні дослідження в економічній науці [54, с. 24]:

- встановлення можливостей системи – визначення реалістичності завдань та їх відповідності наявним ресурсам;
- врахування та встановлення особливостей зв'язків між елементами системи, визначення дійсних причинно-наслідкових зв'язків, відкидання видимої причинності та пошук прихованих зв'язків;
- встановлення наявних загроз та об'єктивних обмежень здійсненню економічної стратегії;
- визначення оптимального плану дій, спрямованого на якнайповнішу реалізацію можливостей системи, виходячи з закономірностей її розвитку, цільових орієнтирів та виявлених обмежень.

Основними стратегічними напрямками розбудови фіскальної політики повинні бути наступні:

- система надання податкових пільг повинна мати наукове обґрунтування;
- зменшення податкового навантаження на суб'єкти господарювання та удосконалення системи адміністрування податків, що сприятиме збільшенню обсягів власних коштів підприємств, які можуть бути спрямовані на інвестиційні цілі;
- удосконалення механізмів протидії ухиленню від сплати податків та зменшенню податкових зобов'язань;
- створення прозорої системи державних закупівель товарів та послуг;
- створення економічних умов для функціонування вільних економічних зон, спрямованих на оновлення існуючої технічної бази підприємств України.

Формування ефективної та дієвої фіскальної політики, як складової частини фінансової політики держави, на практиці зіштовхується з низкою проблем. Ключовими є нівелювання економічної сутності фіскальної політики та відсутності її стратегічного планування. На сьогодні, як фінансова політика взагалі, так і фіскальна зокрема, спрямована на вирішення поточних проблем, а тактичні та стратегічні орієнтири розвитку української економічної системи залишаються поза увагою.

Розробка податкової політики держави ґрунтується, насамперед, на фіскальній функції. Тому Я. Жаліло зазначає, що «...саме надмірна фіскальна орієнтація податкової політики стала одним із чинників охолодження ділової активності в Україні, що спричинило додатковий негативний тиск на динаміку ВВП, промислового виробництва та інвестицій. ... Не викликає сумнівів, що консервація в посткризовий період фіскальної функції податкової політики в статусі пріоритетної стане одним із гальмівних чинників на шляху швидкого економічного відновлення України. В даному контексті перед владою постає важливе завдання, від вирішення якого залежатимуть динаміка економічного зростання та якість структурних зрушень у середньо- та довгостроковій

перспективі: забезпечити реалізацію стимулюючого потенціалу податкової політики з одночасним збереженням чи навіть посиленням її фіскальної ефективності» [54, с. 121]. Впровадження нової фіскальної політики повинне спрямовуватися на забезпечення збалансованості бюджету і поживлення ділової активності, підтримки виробництва.

Розглядаючи тактичні та стратегічні орієнтири державної політики у сфері фінансового регулювання С. Качула зазначає на необхідності стимулювання розвитку малого підприємництва з метою зростання рівня зайнятості населення у короткостроковому періоді задля зниження навантаження на бюджет (виплата допомог у зв'язку з безробіттям), а за умови довгострокового планування науковець вбачає доцільним надавати підтримку існуючим малим підприємствам на орієнтувати їх діяльність на здійснення інноваційного розвитку [63, с. 6].

В той же час напрями розбудови складових політики мають враховувати особливості децентралізації управління. Спираючись на наукові напрацювання Ч. Тібу, який на основі емпіричних даних виявив ефект «spillover effect» – ефект поширення та довів, що за умови децентралізації видатки бюджету більш точно відповідатимуть індивідуальним потребам кінцевих споживачів. Подальший розвиток теорети відбувся за напрацювань В. Оутса, який у 1972 р. в роботі «Фіскальний федералізм» сформулював теорему децентралізації у такому формулюванні: «децентралізація не впливає на рівень витрат, то децентралізовано ухвалене рішення щодо постачання локального суспільного блага має бути більш ефективним за централізоване або не поступатися йому з точки зору ефективності» [35, с. 136]. Як і будь-який процес децентралізація має як позитивні, так і негативні наслідки. До останніх можливо віднести посилення корупції, на перехідних етапах дисбаланс в економічній системі та політиці.

Розвиток регулювання державними фінансами зарубіжних країн базується на постулатах нової моделі управління державними фінансами (New Public Management), що характеризується наступними складовими [30, с. 231]:

- широке застосування практики залучення приватного сектора до здійснення державного замовлення шляхом аутсорсингу, стратегічного планування, бюджетування за результатами тощо;
- дотримання політики мінімізації державного втручання в господарську діяльність приватних суб'єктів ділової активності;
- здійснення державної підтримки децентралізації управління і дебіюрократизація державного управління;
- клієнтоорієнтованість у діяльності державних організацій.

Ключовим моментом у застосуванні нової моделі управління державними фінансами є впровадження стратегічних механізмів і технологій фінансування економічної діяльності з місцевих бюджетів. Насамперед, це стосується зменшення обсягу видатків на здійснення управлінських рішень шляхом делегування повноважень місцевим органам влади, надання прийняття певного кола рішень представникам суб'єктам господарської діяльності без попереднього узгодження з органами державної влади, зменшення видатків на державний апарат тощо. Іноді модель ототожнюють з децентралізацію, вони є близькими за певними позиціями, проте різними за природою виникнення. Застосування положень надасть можливість мінімізувати видатки, зокрема, на прийняття рішень і забезпечення їх виконання. Науковець Т. Ступницька звертає увагу на проблематику тактичного виконання стратегічних орієнтирів розвитку місцевого самоврядування. Так, автор зазначає, що: «в сучасних умовах місцеві бюджети мають у 2016 р. хронічний дефіцит, який не дозволяє виконувати зокрема соціальні програми» [146, с. 70], тому недосконалість організаційного та нормативно-правового забезпечення фінансової децентралізація формує необхідність перегляду існуючого організаційно-методичних підходів.

Аналізуючи вплив фіскальної децентралізації на діяльність малого та середнього підприємництва О. Андрущенко та С. Пипко роблять висновок щодо доцільності зменшення податкового навантаження з метою стимулювання

зростання податкової бази як інструменту поживлення ринкових відносин і збільшення обсягів податкових надходжень у майбутніх періодах [112, с. 157].

В той же час В. Тропіна наголошує на необхідності посилення соціальної складової у реалізації фіскальної політики [156], а Д. Ванькович звертає увагу на низький рівень організаційного забезпечення фінансової політики держави [22]. При цьому Н. Шаптала, робить висновок щодо відсутності реалізації соціальної справедливості у податковому законодавстві України [168]. В той же час Т. Баскаран [Т. Baskaran] [179] висловлює думку щодо можливості стимулювання економічного зростання в умовах впровадження фінансової децентралізації лише наявності політичної волі та прийняття рішення щодо здійснення заходів реформування фінансової системи країни, що посилить соціальний аспект діяльності органів як місцевого самоврядування, так і центральних. Подібний погляд простежується у в роботі Дж. Б'юкенена [181], у якій автор стверджує щодо наявності зв'язку між прийняттям рішення у фінансовій сфері та впливом політичної складової на реалізацію тактичних та стратегічних завдань.

Крістіано Л. досліджуючи проблематику впливу складовими фіскальної політики на динаміку економічного розвитку, підкреслює негативне відношення до здійснення реформування податкової сфери з метою отримання результатів у короткостроковому та середньостроковому періодах. При цьому зазначаючи доцільність забезпечення взаємозв'язку тактичного та стратегічного напрямку розбудови будь-якої з її компонентів. Варіативність підтримує лише у розрізі зміни обсягу статей видатків та їх структури. Мінливість законодавства відносить до негативних факторів впливу на фінансову систему країни [186].

Вітчизняний вчений І. Усков вбачає за необхідним реформувати бюджетну політику в рамках децентралізації з формулюванням у якості тактичної мети зниження обсягів розподілу міжбюджетних трансфертів на рівні адміністративно-територіальних одиниць, що представлено на рис. 3.13.

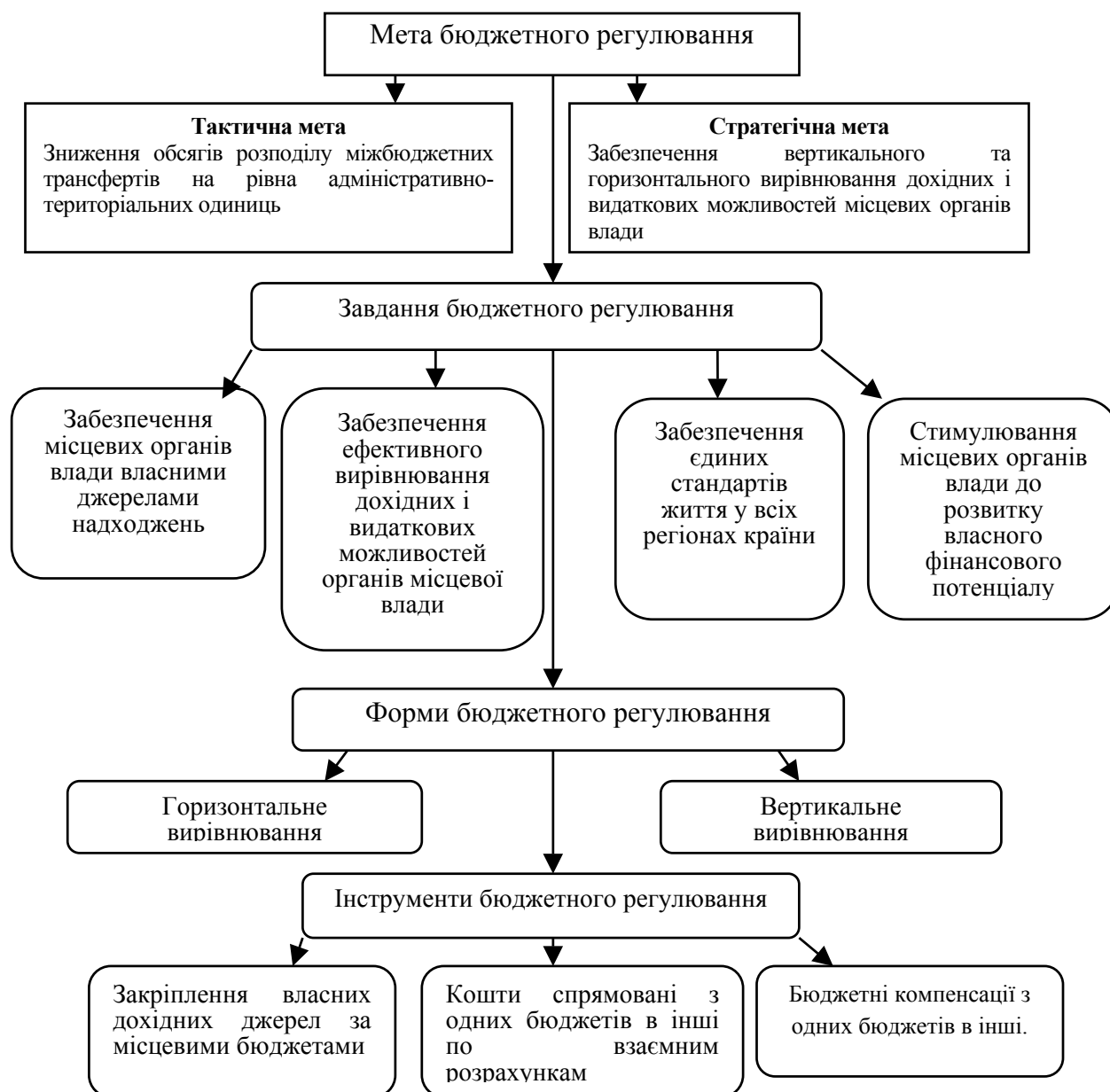

Рис. 3.13. Формалізація стратегічних і тактичних аспектів формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Джерело: сформовано на основі даних [157, с. 5].

До стратегічної мети рекомендовано автором віднести забезпечення вертикального та горизонтального вирівнювання дохідних і видаткових можливостей місцевих органів влади. До завдань місцевої фіскальної політики І. Вахович відносить наступні: забезпечення максимального накопичення фінансових ресурсів регіону; стимулювання регіональних організаційних структур різних типів до самофінансування та самозабезпечення; визначення пріоритетів спрямування фінансових ресурсів за цілями сталого розвитку;

забезпечення об'єктивності оцінки потреби у фінансових ресурсах для реалізації цілей сталого розвитку; жорсткий контроль за витрачанням фінансових ресурсів регіону [148, с. 45].

В Урядовому кур'єрі № 122 від 2008 р. було акцентовано на необхідності перегляду тогочасної фіскальної політики. Так, було зазначено, що «першим найважливішим завданням є розробка такої державної регіональної політики, яка би була спрямована на підвищення якості життя людини і заклала підґрунтя саморозвитку регіонів, врахування притаманних їм особливостей і, як наслідок, позбавлення диспропорцій... Має відбутися глибока децентралізація влади і значну частину повноважень має буде передано на рівень місцевого самоврядування. Без зміцнення цієї владної ланки і її матеріально-технічної бази реалізувати дану доктрину неможливо» [56, с. 17], проте фактичного зрушення не відбулося. У 2007 р. А. Савченко та С. Соломенко звертали увагу на необхідності раціонального використання її важелів та реформатуванні відповідно до вимог реального часу [133].

На нашу думку, ключовим у формуванні фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів має бути активізація економічного розвитку з врахуванням положень щодо фінансової безпеки. Як зазначає вітчизняний науковець Г. Тельнова: «Дослідження і комплексна оптимізація національної фінансової архітектури є одним із ключових завдань забезпечення фінансової безпеки держави, вирішення якого сприятиме фінансовому розвитку реального та фінансового секторів економіки, підвищенню добробуту населення, більш якісному виконанню державних функцій...» [154; с. 93].

Виокремлюючи стратегічні цілі фіскальної політики Л. Амбрик до них відносить: «здійснення заходів щодо детінізації економіки України, сприяння розбудові сприятливого інвестиційного клімату, зосередження на оптимізації структури видатків бюджетної політики та зміцнення їх економічної та оборонної складових, забезпечення інвестицій у людський капітал та проведення виваженої боргової політики» [4].

Спираючись на теоретичні та методичні напрацювання щодо формування і реалізації фіскальної політики з метою стимулювання економічного розвитку держави за умов фінансової децентралізації, а також аналізу практичної реалізації в Україні, запропоновано удосконалене організаційно–методичне забезпечення розробки стратегії фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів (рис. 3.14.). В основу теоретичного забезпечення покладено удосконалені принципи формування і реалізації фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів та науковий підхід до її реалізації за умови посилення ролі місцевих органів влади.

Основа організаційно–методичного забезпечення розробки стратегії фіскальної політики ґрунтується на практичній впровадженні положень Нової моделі державного управління фінансами (New Public Management), механізму методичного підходу до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Впровадження інструментарію стратегії відбувається шляхом застосування важелів бюджетної, податкової та позикової політики через: здійснення результативних видатків бюджету, її оптимальної структури, надання ключової позиції видаткам на економічну діяльність, надання державної підтримки трансфертними платежами адміністративно-територіальним одиницям і регіону в сфері регулювання бюджетної політики; варіюванням кількості податків та їх ставок, надання пільг пріоритетним галузям місцевого розвитку, встановлення величини штрафів і пені, структури податків (превалювання прямого чи опосередкованого оподаткування) у сфері регулювання податкової політики; здійснення оптимізації структури й обсягу боргових зобов'язань органів місцевого самоврядування та створення умов для результативності використання запозичених фінансових ресурсів у сфері регулювання позикової політики.

Рис. 3.14. Організаційно–методичне забезпечення розробки стратегії фінансової політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів (удосконалено автором).

Варто звернути увагу на необхідності формування тактичних і стратегічних завдань, пріоритетних напрямів розвитку регіону. Враховуючи особливості державної фіскальної та фінансової політики метою їх реалізації є забезпечення системності та комплексності реформування і розбудови результативної системи фінансових відносин на місцевому рівні, які дозволять активізувати економічний розвиток та сприяти покращенню рівня життя населення.

До завдань фіскальної політики в рамках децентралізації фінансових ресурсів з метою активізації економічного розвитку віднесено наступні:

- забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- створення підґрунтя для збалансованості бюджетів споживання місцевих бюджетів та підвищення рівня їх результативності;
- раціоналізація системи соціальних видатків, адресність та цільове спрямування;
- перехід на зв'язану модель податкової системи.

Пріоритетними напрямами розвитку фіскальної політики за умови децентралізації фінансових ресурсів визначено такі як-от:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання сфери бюджетної, податкової та позикової політики з метою розподілу прав і зобов'язань між усіма рівнями органів влади;
- науково обґрунтоване надання податкових пільг за галузями, які є пріоритетними для стимулювання економічного розвитку країни в цілому та регіону зокрема;
- посилення відповідальності за ухилення від сплати податків;
- підвищення результативності бюджетних видатків, зокрема видатків на економічну діяльність;
- раціональне використання позикового капіталу;
- посилення ролі громадськості у реалізації фіскальної політики на всіх етапах формування і впровадження з метою зниження рівня тіньової економіки та корупційної складової прийняття рішень;

– залучення органів місцевого самоврядування до розробки компонентів фіскальної політики;

– стимулювання нарощення фінансового потенціалу регіону;

Відповідно до стратегічних положень фіскальної політики на впливу ендогенних та екзагенних факторів можлива зміна пріоритетів розвитку регіону, проте наведені позиції є універсальними та обов'язковими за умови необхідності поживлення ділової активності.

Варто відзначити важливість інформаційного, нормативного та організаційного забезпечення розробки стратегії фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів, за наявності яких можливе чітке, виважене та прозоре впровадження заходів впливу на активізацію економічного розвитку регіону та країни в цілому. Отже, представлені рекомендації мають на меті створення умов для формування і розбудови прозорих та ефективних відносин між органами влади всіх рівнів та представниками громади, суб'єктів господарювання з метою досягнення соціально-економічного зростання шляхом стимулювання інноваційної діяльності, модернізації виробництва, створення ефективної системи практичного впровадження реформування фінансової системи країни.

Проте, запропоноване організаційно–методичне забезпечення розробки стратегії фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів не формує уявлення щодо практичних напрямів формування і реалізації фіскальної політики для забезпечення активізації економічного розвитку держави за умови децентралізації фінансових ресурсів. Зокрема, І. Усков для стимулювання фінансової децентралізації у розрізі бюджетної та податкової політики рекомендує здійснити розподіл доходів між різними рівнями місцевих бюджетів та забезпечити виконання видатків у повному обсязі, а розвиток бюджетної та податкової політики повинно орієнтуватися на вертикальне вирівнювання. Делеговані податкові надходження місцевим органам влади не мають обмежувати рух капіталу, робочої сили, товарів і послуг [157, с. 4].

На основі визначення економічної сутності фіскальної політики, зарубіжного досвіду її застосування, проведеного аналізу практичної реалізації, визначення принципів її розбудови запропоновано практичні напрями формування і реалізації фіскальної політики з метою забезпечення активізації економічного розвитку держави за умови децентралізації фінансових ресурсів в авторському баченні

Формування і реалізація фіскальної політики України з метою активізації економічного розвитку в умовах децентралізації фінансових ресурсів має здійснюватися з врахуванням і виконанням наступних напрямів як-от:

1. Чітке та виважене розмежування функцій між органами центральної та місцевої влади з врахуванням принципу субсидіарності. На місцевий рівень доцільно делегувати здійснення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток, певні видатки на освітню діяльність (дошкільна та шкільна освіта – виплати заробітних плат), житлово-комунальне господарство, охорона навколишнього природного середовища. Керуючись принципом наукової обґрунтованості, доцільно визначити джерела формування доходів місцевих бюджетів для забезпечення виконання органами місцевої влади покладених зобов'язань. Це стосується, насамперед, бюджету споживання, який представляє собою забезпечення виконання поточних функцій.

2. Перегляд підходів до формування і реалізації бюджетної політики держави, спираючись на принципи системного підходу, ефективності, цільової спрямованості, збалансованості бюджету споживання та раціональності.

3. Здійснення розрахунку джерел формування доходів бюджету споживання з метою забезпечення фінансових зобов'язань місцевих органів влади коштами. Затвердження бюджету споживання має ґрунтуватися з дотримання принципу збалансованості для здійснення зміни вектору бюджетної політики. Планування бюджету має відбуватися строком на один бюджетний період із врахуванням тактичних цілей та задач середньострокового

періоду. Стосовно формування і реалізації бюджету розвитку необхідно враховувати принцип раціональності. Його застосування полягає у виборі проектів та програм фінансування бюджету розвитку, які надають максимальний ефект у середньостроковому періоді. Формування і реалізація бюджету розвитку протягом одного бюджетного періоду не є можливим, адже за економічною сутністю його завданням є модернізаційна, інноваційна діяльність, розбудова та оновлення інфраструктури. У короткостроковому періоді отримання прибутку від проектів та програм фінансування даного бюджету неможливе. Вбачається доцільним здійснення середньострокового планування з врахуванням тактичних і стратегічних цілей та орієнтирів фіскальної політики з дотриманням принципу системного підходу.

4. Здійснення довгострокового планування бюджету розвитку вбачається недоцільним та нераціональним. Відсутність сформованої ефективної галузевої структури та її деформація внаслідок розриву внутрішніх та зовнішніх торговельно-економічних зв'язків, непрогнозованості політичного вектору внутрішнього розвитку держави створюють підґрунтя для пошуку максимально короткого періоду між безпосереднім здійсненням інвестиційної діяльності та отриманим результатом (прибутком).

5. Корегування формування міжбюджетних відносин за рахунок зменшення питомої частки трансфертів у доходах місцевого бюджету шляхом делегування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення на місцевий рівень і скасування соціальної субвенції (застосування права надання субвенції центральними органами влади у виключних випадках). Існує нагальна необхідність у здійсненні перепису населення, адже розрахунок обсягу соціальної допомоги ґрунтується на цих даних, що створює основу для нераціонального використання коштів.

6. Перегляд підходів до формування і реалізації податкової політики держави на основі відрахувань із ПДВ та податку на прибуток підприємств, які мають стягуватися до місцевого бюджету безпосереднього місця розміщення виробничих потужностей, або надання послуг, а не за юридичною адресою.

Хоча, стягнення ПДВ та податку з прибутку підприємств за місцем юридичної реєстрації стимулює місцеві органи влади до підтримки та розвитку ділової активності в довгостроковому періоді.

У сфері формування і реалізації податкової політики місцевими органами влади доцільно делегувати право на надання податкових пільг із окремих податків і зборів, які адмініструються до відповідного бюджету з метою стимулювання економічної діяльності за умови наявності бізнес-плану щодо покращення (модернізації, розбудови) виробничих потужностей. Мобілізація вивільнених коштів має відбуватися максимально на протязі 1 бюджетного періоду, внаслідок якого має відбутися збільшення обсягів виробництва та зменшення собівартості. Зазначити, що протягом наступних 3 років суб'єкт підприємницької діяльності не зможе зменшити кількість співробітників, зменшити розмір заробітної плати за умови незначного коливання ІСЦ.

7. Перегляд управління комунальними підприємствами з метою підвищення їх ефективності та прибутковості в рамках проведення фінансової децентралізації. Низькі показники рентабельності підприємств та відсутність, як правило, конкуренції у сфері їх функціонування справляє дестимулюючий вплив на рівень результативності та продукує неконкурентоспроможний рівень надання послуг та вироблення товарів. Також бюджет країни втрачає потенціальні податкові надходження. Передання комунальних підприємств у приватну власність найчастіше унеможлиблюється положенням щодо національної безпеки.

8. Закріплення за органами центральної влади можливості впливу на процеси будь-якого рівня, керуючись принципами централізованого перерозподілу, національних бажаних благ, справедливості, відповідальності.

9. Стимулювання органами центральної та місцевої влади залучення громадськості до здійснення моніторингу за формуванням та реалізацією фіскальної політики держави усіх рівнів відповідно до принципів транспарентності, відповідальності.

10. Жорстке дотримання принципів на усіх її етапах із метою активізації економічного розвитку, що неможливе без перегляду існуючого розуміння її сутнісного наповнення. Впровадження фінансової децентралізації за обраного практичного способу застосування положень справляє дестимулюючий ефект на ділову активність, створює додаткове навантаження на органи місцевої влади. Перефразовуючи вислів Р. Лафоллета [*R. La Follette*] хочеться зазначити, що «економіка в дії – це політика». Тому вкрай важливим є збалансування політичних мотивів та економічної реальності. Формування стратегічних задач та положень фіскальної політики має відбуватися з врахуванням наукових рекомендацій з метою запобігання негативних явищ нерезультативної, фрагментарної системи запровадження.

Висновки до розділу 3

1. Розглянуто та обґрунтовано економічні фактори впливу фіскальної політики на економічний розвиток України. За результатами когнітивного аналізу визначено 4 фактори впливу, які визначають зростання ВРП країни. Зазначено, що збільшення обсягу ВРП шляхом перегляду баз, ставок оподаткування вкрай негативно впливає на економічний розвиток у середньо- та довгостроковому періодах. Акцентовано увагу на необхідності стимулювання формування бюджету розвитку як джерела інвестиційної діяльності державних органів влади. Розвинуто методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів на основі подолання вад традиційного, спрямованого лише на мобілізацію фінансових ресурсів для покриття видаткових зобов'язань, який продемонстрував себе морально застарілим та економічно неефективним. Він узгоджується з поширеною у світі новою моделлю державного управління фінансами (*New Public Management*). Акцентовано увагу на необхідності підвищення результативності видатків на

економічну діяльність і бюджету розвитку як важелів впливу на економічний розвиток у середньостроковому періоді, упровадження політики підвищення витратів на соціальний захист населення є доцільним у короткостроковій перспективі.

2. Здійснено аналіз підходів до збільшення витратів місцевих бюджетів на економічну діяльність у результаті якого виокремлено системні заходи збільшення витратів місцевих бюджетів на економічну діяльність в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Основними напрямками практичної реалізації визначено стимулювання проведення інноваційних програм та проектів місцевого рівня на базі формування програмного фонду бюджету в частині інфраструктурних і поточних витрат, що надасть можливість мобілізації додаткових коштів для реалізації органами місцевого самоврядування діяльності щодо модернізації виробництва і розбудови та оновлення інфраструктури. Метою реалізації інноваційних програм і проектів має бути стимулювання економічного розвитку. Виокремлено системні заходи збільшення витратів місцевих бюджетів на економічну діяльність в умовах економічного розвитку регіону з врахуванням загальнодержавних інтересів

4. На основі стратегічних аспектів формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів, запропоновано удосконалене організаційно-методичне забезпечення стратегії формування фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів з метою активізації економічного розвитку. В основу методичного забезпечення покладено положення нової моделі державного управління фінансами (New Public Management), механізму та методичного підходу до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Пропоноване забезпечення враховує принципи та положення наукового підходу для забезпечення розробки результативної системи заходів підтримки економічної діяльності регіону. На основі організаційно-методичного забезпечення стратегії формування фіскальної політики вмотивовано

пріоритетні напрями розробки і реалізації фіскальної політики, що ґрунтуються на зміщенні акцентів із залучення боргових фінансів, як джерела наповнення бюджету споживання, у бік формування бюджету розвитку та збільшенні результативності видатків бюджету споживання на економічну діяльність.

5. Активізація економічного розвитку держави компонентами фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів можлива при застосуванні запропонованих удосконалених теоретичних, методичних положень і практичних рекомендацій. Це надасть можливість покращити систему прийняття рішень щодо формування і реалізації бюджетної, податкової та позикової політики шляхом оптимізації бюджетних видатків, підвищення їх результативності, виокремлення додаткових грошових коштів внаслідок розподілу зобов'язань між рівнями влади; зменшення податкового тиску на суб'єкти господарської діяльності нададуть можливість розширення податкової бази та подальшого зростання податкових надходжень; розробка оптимальної позикової політики створить підґрунтя для запровадження інвестиційних програм в регіоні.

Результати дослідження опубліковано у наукових працях: [91; 92; 94; 95; 97; 98; 99; 101; 104].

ВИСНОВКИ

Основний науковий результат дисертації полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і науково-практичних рекомендацій щодо формування і реалізації фіскальної політики з метою активізації економічного розвитку країни за умов децентралізації фінансових ресурсів. Головні висновки та рекомендації полягають у наступному:

1. За результатами дослідження теоретичних положень фіскальної політики зроблено висновок щодо деформації розуміння економічної сутності в українській науковій думці. Встановлено, що її розробка як результативного інструменту впливу на економічний розвиток відбувається за умови застосування комплексного та системного підходу до її компонентів: бюджетної, податкової та позикової політики. На основі теоретичного узагальнення вивчення поняття запропоновано дефініцію, в основу якої покладено взаємодію у синергії її складових, орієнтовану на забезпечення економічного розвитку держави. За умови впровадження фінансової децентралізації в Україні, діяльність органів місцевого самоврядування має бути орієнтованою на активізацію економічного розвитку регіону з врахуванням його взаємозв'язку зі зростанням країни в цілому та посилення відповідальності за виконання делегованих зобов'язань.

2. У роботі обґрунтовано теоретичні положення щодо принципів формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Акцентовано увагу на обов'язковості їх дотримання та рівнозначності. Констатовано, що розробка заходів, спрямованих на стимулювання економічного розвитку її складовими, має враховувати потенціал адміністративно-територіальних одиниць і не суперечити економічній безпеці країни. Зазначено, що підвищення ефективності діяльності органів влади можливо за рахунок надання повної інформації щодо впровадження системи заходів фіскальної політики.

3. На основі узагальнення теоретичних положень українського та зарубіжного досвіду впровадження фіскальної політики держави запропоновано удосконалений механізм її формування і реалізації в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Даний механізм ґрунтується на взаємодії бюджетної, податкової та позикової політики у синергії з метою активізації економічного розвитку регіону шляхом зміцнення фінансової самодостатності через визначення ресурсної забезпеченості, конкурентних переваг та їх підтримки як пріоритетних напрямів розвитку на місцевому рівні. Механізм враховує необхідність регламентування діяльності органів місцевого самоврядування шляхом надання нормативного, інформаційного та організаційного забезпечення з метою підвищення результативності впроваджуваної системи заходів. Важливою складовою реалізації механізму є підвищення відповідальності органів влади в частині виконання делегованих зобов'язань.

4. Запропоновано науковий підхід до реалізації фіскальної політики держави за умов посилення ролі органів місцевого самоврядування через обґрунтування детермінантів її впливу на економічний розвиток в умовах фінансової децентралізації. Зроблено висновок щодо необхідності удосконалення системи розподілу доходів, максимізації стимулів для реалізації добросовісної конкуренції і ефективного розподілу ресурсів в економіці, зменшення трансакційних витрат формування і реалізації її податкової і бюджетної складових, раціоналізації структури бюджетних видатків. На основі економіко-статистичного аналізу показників ВРП та видатків місцевих бюджетів України, констатовано практичну неефективність поточної фіскальної політики як інструменту економічного розвитку держави. На даному етапі процесу децентралізації органи місцевого самоврядування не мають достатніх повноважень щодо зміни структури та обсягів видатків. В умовах зростання ролі органів місцевого самоврядування пропонується їх забезпечення реальними важелями стимулювання ділової активності регіону.

5. Обґрунтовано методичний підхід до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Звернено увагу на необхідності визначення критеріїв економічного розвитку на місцевому рівні залежно від тактичних та стратегічних завдань фіскальної політики та її розробки з дотриманням принципів, здійснення аналізу критеріїв і фіскальних параметрів з метою забезпечення адаптивності та результативності системи заходів. Зазначено, що в інституціональних умовах України розробка тактичних та стратегічних задач фіскальної політики має враховувати нестабільність внутрішнього і зовнішнього середовища її реалізації.

6. Розвинуто методичний підхід до стимулювання економічного розвитку інструментами фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів на основі подолання вад традиційного, спрямованого лише на мобілізацію фінансових ресурсів для покриття видаткових зобов'язань, який продемонстрував себе морально застарілим та економічно неефективним. Він узгоджується з поширеною у світі новою моделлю державного управління фінансами (*New Public Management*). Акцентовано увагу на необхідності підвищення результативності видатків на економічну діяльність і бюджету розвитку як важелів впливу на економічний розвиток у середньостроковому періоді, упровадження політики підвищення видатків на соціальний захист населення є доцільним у короткостроковій перспективі.

7. Виокремлено системні заходи збільшення видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Основними напрямками практичної реалізації визначено стимулювання проведення інноваційних програм та проектів місцевого рівня на базі формування програмного фонду бюджету в частині інфраструктурних і поточних витрат, що надасть можливість мобілізації додаткових коштів для реалізації органами місцевого самоврядування діяльності щодо модернізації виробництва і розбудови та оновлення інфраструктури. Метою реалізації інноваційних програм і проектів має бути стимулювання економічного розвитку регіону з врахуванням загальнодержавних інтересів.

8. Удосконалено організаційно-методичне забезпечення стратегії формування фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових

ресурсів з метою активізації економічного розвитку. В основу методичного забезпечення покладено положення нової моделі державного управління фінансами (*New Public Management*), механізму та методичного підходу до формування і реалізації фіскальної політики держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Пропоноване забезпечення враховує принципи та положення наукового підходу для забезпечення розробки результативної системи заходів підтримки економічної діяльності регіону. На основі організаційно-методичного забезпечення стратегії формування фіскальної політики вмотивовано пріоритетні напрями розробки і реалізації фіскальної політики, що ґрунтуються на зміщенні акцентів із залучення боргових фінансів, як джерела наповнення бюджету споживання, у бік формування бюджету розвитку.

9. Проведене дослідження дало змогу визначити, що надані рекомендації покликані активізувати економічний розвиток держави складовими фіскальної політики за умови децентралізації фінансових ресурсів в Україні з урахуванням провідного зарубіжного досвіду та інституціональних особливостей вітчизняної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / І.П. Адаменко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 3. – С. 341–345.
2. Алейнікова О.В. Еволюція теоретичних підходів щодо формування ефективної фіскальної політики держави / О.В. Алейнікова // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 25–28.
3. Алескерова Ю.В. Фіскальний механізм соціально-економічної сфери як складова фінансового механізму держави / Ю.В. Алескерова // Причорноморські економічні студії. – Одеса, 2016. – Вип. 6. – С. 98–101.
4. Амбрик Л. П. Прагматика фіскальної політики в Україні / Л.П. Амбрик // Ефективна економіка. – 2014. – №8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3255>.
5. Андрущенко О.Ю. Оцінка проблем розвитку місцевих бюджетів в Україні / О.Ю. Андрущенко // Молодий вчений. Херсон, Гельветика. – 2014. – № 12 (15). – С. 197–205.
6. Андрущенко О.Ю. Сучасні методи та важелі реалізації зовнішньої фінансової політики держави / О.Ю. Андрущенко // Наукові праці Донецького наці. техн. ун-ту. Серія: Економічна. – Покровськ: ДонНТУ, 2016. – № 1. – С. 54–62.
7. Анпілогова Ж.Д. Галузева структура сучасної промисловості й динаміка її розвитку в Україні / Ж.Д. Анпілогова // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 11. – С. 90–93.
8. Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015–2016 років / Національний форум «Трансформація України», Антикризова Рада громадських організацій України. – 2015 р. – 44 с.
9. Асоціація міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/>

10. Бакурова А.В. Самоорганізація соціально-економічних систем: моделі і методи : монографія / А.В. Бакурова. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 328 с.
11. Балацкий Е.В. Эффективность фискальной политики государства / Е.В. Балацкий // Проблемы прогнозирования. – 2000. – № 5. – С. 32–45.
12. Бантон В.Д. Фіскальна політика та механізм її реалізації / В.Д. Бантон, В.І. Тарангул // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 21. – С.30–35.
13. Белопольський М.Г. Внутрішні резерви для спасіння України / М.Г. Белопольський // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – №10. – Т. 1. – С. 8–11.
14. Білоцерківець В.В. Фіскальна політика та її роль в розвитку національного товарного виробництва. – дис. на здобуття наук. ступ. к.е.н. за спеціальністю 08.01.01 – економічна теорія. – Національна гірнична академія України, Дніпропетровськ, 2001. – 20 с.
15. Бобко А.В. Влияние фискальной политики на центральный банк [Електронний ресурс] / А.В. Бобко // Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость : материалы III Междунар. научн.-практ. конф., Минск, 19-20.05.2010 г. [В 2 т.]. Т. 1 / М-во образования Респ. Беларусь, Белорус. гос. экон. ун-т ; [редкол.: В. Н. Шимов отв. ред.) и др.]. -- Минск : БГЭУ, 2010. – С. 206–208.
16. Богатирьова Є. М. Податкова політика: сутність та принципи формування / Є. М. Богатирьова // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2012. – №10 (162). – С. 202–212.
17. Богдан Т. Регулювання боргових процесів на новому етапі розвитку світової фінансової системи / Т. Богдан // Вісник НБУ. – 2010. – №8. – С. 18–24.
18. Боргова стійкість державних фінансів / за ред. Т.І. Єфименко, С.А. Єрохіна, Т. П. Богдан. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2014. – 712 с.

19. Бюджетна децентралізація в Україні в контексті реформи місцевого самоврядування. Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2006. – с. 40.
20. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI, редакція від 13.02.2016 р., підстава 937-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20160213>
21. Бюлетень Національного банку України. Періодичні видання Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45085>
22. Ванькович Д.В. Теоретико-методологічні засади та механізм реалізації фінансової політики в Україні: дис. ... д-ра ек. наук: 08.00.08 / Ванькович Данило Володимирович. – Львів. – 2014. – 457 с.
23. Васьківська К. В. Бюджетне фінансування регіональних програм соціально-економічного розвитку / К.В. Васьківська, О.І. Децик, І.В. Кохан. // [Електронний ресурс]. – Ефективна економіка. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_1_10.
24. Вдовиченко А.М. До проблем інтерпретації циклічно скоригованого бюджетного балансу країни / А. М. Вдовиченко // Ефективна економіка. – 2012. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1618>.
25. Вебер М. Политика как призвание и профессия Прогресс. – 1990. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
26. Виклюк М.І. Діагностика сучасного стану індикаторів розвитку податкової системи України / М.І. Виклюк, Ю.Є. Мостіпан // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 14–21.
27. Виконання державного бюджету. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
28. Вишневський В.П. Концептуальні положення моделювання регіональної підсистеми обґрунтування бюджетно-податкової політики

держави / В.П. Вишневський, Р.М. Лепа, М.Ю. Авксентьев // Фінанси України. – 2009. – №5. – С. 56–65.

29. Вірченко А.А. Реактуалізація кейнсіанського підходу до аналізу бюджетно-податкової політики. / А.А. Вірченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2011. – № 3. – С. 44–50.

30. Воробйова О.П. Сучасні управлінські моделі «New Public Management» і «Good Governance» та їх запровадження в Україні / О.П. Воробйова // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 42. – С. 230–234.

31. Воронкова О. М. Роль держави у регулюванні податкових відносин: сучасні реалії та перспективи / О. М. Воронкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 4. – С. 3–7.

32. Геєць В.М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України / В. М. Геєць // Економіка України. – 2016. – № 12. – С. 3–21.

33. Герасименко Г.В. Соціальна роль податкової політики: обґрунтування та критерії оцінки / Г.В. Герасименко // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 220–222.

34. Герчаківський С.Д. Теоретичний логос фіскальної децентралізації / С.Д. Герчаківський, О.Р. Кабаш // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 133–141.

35. Гомон М.В. Податкова політика держави та принципи її формування / М.В. Гомон // Глобальні та національні проблеми економіки. [Електронний ресурс]. 2016. – № 11 – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/141.pdf>

36. Гордієнко Л.А. Перспективи розвитку державної фінансової політики в Україні / Л. А. Гордієнко // Держава та регіони. Серія: «Державне управління». – 2015. – № 4 (52). – С. 20–24.

37. Гриценко О.В. Реалізація інноваційної політики у системі бюджетного регулювання в Україні /О.В.Гриценко, С.В. Качула // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2016. – №3(39). – С. 24–30.

38. Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади в Україні: організація та проведення : практ. посіб. / О.В.Літвінов, О.В.Тинкован, Н. М. Літвінова [та ін.] ; за заг. ред. О.В. Літвінова. – Д. : МОНОЛІТ, 2010. – 180 с.

39. Гурьянова Л.С. Модели оценки сбалансированности показателей фискальной политики / Л.С. Гурьянова // Міжнародний науковий журнал «Економічна кібернетика». – 2012. – № 4–6(76–78). – С. 21–28.

40. Данілов О.Д. Налоговая составляющая фискальной политики повышения конкурентоспособности национальной экономики / О.Д.Данілов.// Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 17. – с. 82–90.

41. Дем'янчук І.А. Активізація фискальної підтримки підприємницького сектору економіки [Електронний ресурс] / І.А. Дем'янчук // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3867>

42. Дементьев В.В. Экономика как система власти / В.В. Дементьев. – Донецк: Изд-во «Каштан», 2003. – 404 с.

43. Денисов К.В. Децентралізація влади в Україні: адміністративні та бюджетні аспекти, національна безпека // Бізнес Інформ. – 2015. – №12. – С. 60–64.

44. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

45. Десятнюк О. Ризики фискальної політики як загроза макроекономічній стабільності держави // О. Десятнюк // Світ фінансів. – № 4. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – С. 23–32.

46. Діяльність. Державна фискальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://sfs.gov.ua/diyalnist-/](http://sfs.gov.ua/diyalnist/)

47. Длугопольський О.В. Сучасні погляди на корупцію та мінімізацію її негативного впливу на економіку України / О.В. Длугопольський, Ю.П. Івашук // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 13–24.
48. Долан Э. Дж. Линдсей Д.Е. Макроэкономика (пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. Б.Лисовика и др.). – С.-Пб., 1994. –402 с.
49. Дорнбуш Г. Макроэкономика. / Г. Дорнбуш, С. Фишер. – М.: Из-во МГУ: ИНФА–М, 1997. – 784 с.
50. Дулік Т.О Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України / Т.О Дулік, Т.Ю. Александрюк // International scientific journal. – 2016. – № 2. – С. 107–115.
51. Економіка податкових реформ: монографія / [під ред. І.А. Майбурова, Ю.Б. Іванова, Л.Л. Тарангул]. – К.: Алерта, 2013. – 426 с.
52. Єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб. Місцеві податки. Податки, збори, платежі. Офіційний портал Державної фіскальної служби. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/podatki-ta-zbori/mistsevi-podatki/ediniy-podatok-dlya-subandapors;ekti/>
53. Єфименко Т.І. Фіскальний простір антикризового регулювання / Т.І. Єфименко. – К. : ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. – 332 с.
54. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
55. Жовтанецький О.М. Фіскальна політика в перехідній економіці України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / О.М. Жовтанецький ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2002. – 20 с.
56. Захарова О.В. Впровадження зарубіжного досвіду децентралізації управління: метод. матеріали / О.В. Захарова, В.В. Баштанник, А.П. Василичина. – Дніпропетровськ, 2015. – 23 с.
57. Звіздай О.В. Місцеві бюджети в умовах децентралізації / О.В. Звіздай // Теорія та практика державного управління. – 2016. – Вип. 2. – С. 161–165.

58. Игонина Л.Л. О подходах к оценке эффективности бюджетно-налоговой политики / Л.Л.Игонина // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 3. – С. 54–58.

59. Ільєнко Р.В. Податкова політика держави: виклики, завдання, перспективи / Р.В. Ільєнко // Актуальні проблеми економіки. 2011. – №4. – С. 12–18.

60. Інститут демографії ім. М.В. Птухи НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/index.html>

61. Калінеску Т.В. Проблеми формування ефективних інструментів податкового регулювання в умовах інтеграції держав // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Економіка. – № 111. – 2009. – С. 8–10.

62. Карлін М.І. Соціальна і фіскальна політика держави: проблеми регіональної координації в умовах нового етапу глобалізації / М.І. Карлін // Демографія та соціальна економіка. – 2014. – № 2. – С. 34–44.

63. Качула С.В. Фінансова політика держави та розвиток малого підприємництва: соціальний аспект / С.В. Качула // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка», 2016. – Вип. 10 (2). – С. 3–12.

64. Квасниця О. Імперативи реалізації фінансової політики органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації / О. Квасниця // Світ фінансів. – 2016. – № 4 (49). – С. 43–55.

65. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – 548 с.

66. Кизима М.О. Сценарне моделювання розвитку соціально-економічних систем: напрямки, особливості та механізми / М.О. Кизим, О.А. Гейман // Регіональна економіка. – 2009. – №4. – С. 16–23.

67. Коляда Т.А. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України // Бізнес Інформ. – 2015. – №2. – С. 215–222.

68. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 02.03.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20140302/print1445005558006542>

69. Концепція реформування податкової системи України. Інфографіка. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247504310

70. Копич Р.І. Еволюція фіскальної політики у трансформаційних економіках / Р.І. Копич // Журнал європейської економіки. – 2004. – № 4. – Т. 3. – С. 452–472.

71. Корецька С.О. Оптимізація податкового навантаження в Україні / С.О. Корецька // Економіка та держава. – 2011. – № 11. – С. 25–27.

72. Косова Т.Д. Місцеві фінанси та контроль: напрями реформування / Т.Д. Косова, І.А. Ангеліна // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 11. – С. 299–306.

73. Косова Т.Д. Податкова віддача регіонів України: проблеми і перспективи / Т.Д. Косова, О.Ю. Тімарцев // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 361–365.

74. Костяна О. В. Аналіз впливу заходів дискреційної податкової політики на бази оподаткування прямих податків / О. В. Костяна // Бізнес Інформ. – 2012. – № 7. – С. 141–145.

75. Крисоватий А.І. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів / А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 18–32.

76. Крук О.М. Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету / О.М. Крук // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2011. – №2. – С. 193–197.

77. Кузькін Є.Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів / Є.Ю. Кузькін // Наукові праці НДФІ. – 2016. – Вип. 3. – С. 39-53.

78. Кульчицька Н.Є. Фіскальна політика України на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец 08.04.01 – «фінанси, грошовий обіг і кредит» / Н.Є. Кульчицька. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2004. – с. 21.

79. Куценко Т.Ф. Бюджетно-податкова політика. / Т.Ф. Куценко. – К.: КНЕУ, 2006. – 508 с.

80. Лагутін В.Д. Монетарна і фіскальна політика у стратегії економічного зростання / В.Д. Лагутін // Фінанси України. – 2002. – №8. – С. 11–18.

81. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н. : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Л.В. Лисяк. – Київ, 2010. – 37 с.

82. Лисяк Л.В. Практика фінансових реформ та розвиток бюджетної політики в Україні / Л.В. Лисяк // Науковий вісник ЧДІЕУ, 2011. – № 1(9). – С. 149–154.

83. Ломакина Е.В. Критериальная оценка эффективности регулирующего воздействия бюджетно-налоговой политики на экономику государства / Е.В. Ломакина // Транспортное дело России. – 2013. – № 6. – С. 73–78.

84. Лук'яненко І.Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 542 с.

85. Лук'яненко І. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики : монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. – К. : НАУКМА, 2014. – 229 с.

86. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. Издательство Дело, 2000. – 560 с.

87. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – [14 изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 972 с.

88. Мельник В.М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи / В. М. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 11–17.

89. Меркулова Т.В. Снижение налоговой нагрузки и эффект Лаффера: аргументы и заблуждения / Т.В. Меркулова // Налогообложение: проблемы науки и практики : монография / С.И. Юрий, О.М. Десятнюк. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2007. – С. 28–42.

90. Министерство по налогам и сборам Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nalog.gov.by/ru/nalog-nagruzka-economica-ru/>

91. Морщ Я.І. Аналіз видатків місцевих бюджетів у контексті децентралізації фінансових ресурсів / Я.І. Морщ // Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – № 10. – Ч. 1. – С. 150–153.

92. Морщ Я.І. Аналіз сучасного стану формування доходів бюджетів / Я.І. Морщ // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Економічні науки». – 2016. – № 16. – Ч. 2. – С. 156–159. .

93. Морщ Я.І. Динаміка податкових надходжень як індикатор економічної доцільності податкової політики / Я.І. Морщ // «Глобальні та національні проблеми економіки». – 2016. – № 9. – С. 881–884. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/183.pdf> .

94. Морщ Я.І. До питання формування ефективних інструментів податкової політики в Україні / Я.І. Морщ // Перспективи економічного зростання та інноваційного розвитку країн: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18–19.04.2014 р.) / ГО «Цент економічних досліджень та розвитку». У 3-х частинах. – О. : ЦЕДР, 2014. – Ч.3. – С. 81–83.

95. Морщ Я.І. Методи розрахунку податкового навантаження в реаліях сучасної України / Я.І. Морщ // Вісник Одеського національного університету. Серія: «Економіка». – 2015. – Вип. 1/2. – Т. 20. – С.179–183.

96. Морщ Я.І. Плюралізм поглядів щодо фіскальної політики в українській науковій думці / Я.І. Морщ // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2015. – Вип.10. –Ч. 3. – С. 232–235.

97. Морщ Я.І. Податкова політика як основа конкурентоспроможності національної економіки / Я.І. Морщ // Соціально-економічний розвиток України і регіонів : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23.11.2013 р. / за ред. В.М. Огаренка, А.О. Монаєнка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – С. 295–297.

98. Морщ Я.І. Пріоритетні напрями вдосконалення фіскальної політики України / Я.І. Морщ // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23–24.05.2014 р.) – Харків. – С.155–157.

99. Морщ Я.І. Пропозиції з удосконалення системи екологічного оподаткування в Україні / Я.І. Морщ // Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні: матеріали науково-практичного круглого столу, 21.03.2014 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. – Запоріжжя, КПУ, 2014. – С. 56–58.

100. Морщ Я.І. Сучасні проблеми реалізації фіскальної політики в Україні / Я.І. Морщ // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2013. – № 6. – С. 113–118.

101. Морщ Я.І. Тенденції функціонування малого та середнього підприємництва в Україні / Я.І. Морщ // Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва в Україні: економічний, правовий та управлінський аспекти : зб. матер. наук.-практ. круглого столу, м. Запоріжжя, 16.12.2016 р. / Класичний приватний університет; за ред. О.В. Покатаєвої. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – 176 с. – С. 62–65.

102. Морщ Я.І. Теоретико-методологічні засади оцінювання ефективності фіскальної політики / Я.І. Морщ // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2016. – Вип. 1(13). – Т. 1. – С. 181–187.

103. Морщ Я.І. Формування бюджету як основа економічної стабільності країни / Я.І. Морщ // Соціально-економічний розвиток України: сучасність та перспективи: зб. наук. праць учасників XV Міжнар. наук. конф.

молодих учених та студентів (м. Мелітополь, 24–25.04.2015 р.) / за заг. ред. М.М.Радєвої. – Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2015. – 228 с. – С. 20–22.

104. Морщ Я.І. Формування фіскальної політики України в умовах децентралізації фінансових ресурсів / Я.І. Морщ // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». 2016. – Вип. 21. – С. 161–165.

105. Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс. – СПб: Питер Ком, 1999. – 784 с.

106. Нараєвська І. Децентралізація влади та податкова реформа / І. Нараєвська, Т. Полякова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.brightactions.com.ua/single-post/2016/02/04/>

107. Онуфрик М.С. Оцінка податкового навантаження на економічну діяльність людини / М.С. Онуфрик // Ефективна економіка. – 2011. – № 11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_58

108. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/index>

109. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>

110. Пасічник В.А. Вплив бюджетно-податкової політики на утворення та розподіл доходу основних секторів економіки / В.А. Пасічник // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Вип. 3. – С. 9–21.

111. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад [Електронний ресурс] / Х.О. Патицька // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412>

112. Пипко С.О. Фіскальна децентралізація та її роль в регулюванні надходжень до бюджету / С.О. Пипко, О.Ю. Андрущенко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії: зб. наук. праць. – Краматорськ: ДДМА, 2015. – № 2 (35). – С. 149–157.

113. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

114. Покатаєва О.В. Податковий механізм державного регулювання галузей національної економіки / О.В. Покатаєва // *Економіка и управление.* – 2008.– № 6. – С. 70–77.

115. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19/ed20141228>

116. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 р.» та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 25.03.2005 р. № 2505-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2505-15/ed20050325>

117. Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/ed20141228>

118. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету: Наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12/ed20160112>

119. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976. (редакція від 12.05.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>

120. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Редакція від 08.10.2016 р. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20161008>

121. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

122. Про Стратегію розвитку системи управління державними фінансами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 774-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-%D1%80/ed20130801/print1445005558006542>

123. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

124. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

125. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки: Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

126. Прокопенко Н.С. Податкове регулювання агропромислового виробництва : Монографія. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 316 с.

127. Радеке Й. Промисловий сектор України: аналіз і останні тенденції / Й. Радеке, Р. Кірхнер, Д. Науменко // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2014. – 19 с.

128. Ракул О. В. Актуалізація факторів, що обумовлюють особливості формування фіскальної політики України в сучасних умовах / О. В. Ракул // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – Вип. 2. – С. 114–117.

129. Ракул О.В. Фіскальна політика держави: проблеми розуміння / О.В. Ракул // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 44–50.

130. Рекова Н.Ю. Теоретико-методологічний базис фіскальної децентралізації в Україні / Н.Ю. Рекова, Ю.А. Чистюхіна // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, 2016. – № 6. – С. 116–119.

131. Римарська Н.І. Принципи побудови та функціональна структура бюджетної системи України / Н. І. Римарська, М. В. Корягін // Економіка та держава. – 2011. – № 9. – С. 8–10.

132. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної; НАН України, ДУ «Ін.-т екон. та прогнозів. НАН Украї-ни». – К., 2016. – 70 с.

133. Савченко А.Г. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика /А.Г. Савченко, С.М. Соломенко // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 3–12.

134. Сакс Дж.Д. Макроэкономика. Глобальный подход: пер. с англ. / Дж.Д. СаксЛаррен // – М.: Дело, 1996. – 848 с.

135. Самуельсон П. Экономика : в 2-х т. : пер. с англ. / П. Самуельсон, В. Нордхауз. – Москва : НПО «Алгон», 1994. – Т. 1, Т. 2. – 740 с.

136. Семенюк Д.В. Условия эффективности фискальной политики /Д.В. Семенюк // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2003. – № 3. – С. 94–97.

137. Сідельникова Л.П. Апологетика податково-боргової складової фіскальної політики України / Л.П. Сідельникова // Вісник соціально-економічних досліджень, 2013. – випуск 2 (49), ч. 2 – С. 74-80.

138. Сімків Л. Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення / Л. Є. Сімків // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 21–25.

139. Скляр І.Д. Оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету / І. Д. Скляр, Н.В. Котенко, В. В.Черв'як // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10. – Ч. 2. – С. 338–342.

140. Сковира І.А. Проблеми формування бюджету розвитку регіону / І.А. Сковира // Молодий вчений. – 2015. – № 11(2). – С. 109–113.

141. Скоропад І.С. Фіскальна політика як засіб наповнення державного бюджету / І.С. Скоропад, О.В. Герасимчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12884/1/080_F%D1%96skalna%20pol%D1%96tika%20ja_529_533_714.pdf

142. Статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

143. Стрижиченко К.А. Циклічність розвитку економіки України в контексті її політико-правових трансформацій / К.А. Стрижиченко // Проблеми економіки. – 2016. – № 2. – С. 194–199.

144. Струк Б.М. Теоретичні аспекти формування бюджету розвитку як інвестиційної складової місцевих бюджетів / Б.М. Струк. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_56.

145. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О.І. Амоша, С.С. Аптекарь, М.Г. Білопольський, С.І. Юрій та ін. – ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

146. Ступницька Т.М. Проблеми фінансової децентралізації в Україні / Т.М. Ступницька, Г.В. Немченко // Економіка харчової промисловості. – 2016. – Т. 8. – Вип. 1. – С. 67–72.

147. Сусіденко Ю.В. Вплив інфляційних процесів на економіку України / Ю.В. Сусіденко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / ТНЕУ, 2014. – Том 18. – № 1. – С. 88–92.

148. Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку : моногр. / за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 460 с.

149. Тарангул В.І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів / В.І. Тарангул // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 4. – С. 74–81.

150. Тарангул Л.Л. Бюджетна політика забезпечення місцевих інноваційних програм / Л.Л. Тарангул, О.А.Крамаренко // Бізнес Інформ. – 2015. – №11. – С. 346–351.

151. Тарангул Л.Л. Ефективність бюджетно-податкової підтримки національної економіки України / Л.Л. Тарангул, Д.М. Серебрянський, Н.В. Новицька // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2011. – № 3 (54). – С. 34–44.

152. Татарин Н.Б. Бюджетно-податкова політика: основні напрями удосконалення та забезпечення стабільності здійснення в Україні / Н.Б. Татарин // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – Т. 21. – Вип. 2. – С. 174–178.

153. Твердохліб І.П. Крива Лаффера як інструментальний засіб оцінювання ефективності фіскальної політики держави: проблеми застосування в Україні / І.П. Твердохліб // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №11(149). – С. 270–280.

154. Тельнова Г.В. Теоретичні засади національної фінансової архітектури України / Г.В. Тельнова // Менеджер. – 2014. – № 1. – С. 88–94.

155. Тімарцев О.Ю. Розвиток функцій податків у сучасних умовах / О.Ю. Тімарцев // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 448–454.

156. Тропіна В.Б. Соціальні пріоритети фіскальної політики держави у контексті економічного зростання / В.Б.Тропіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – С. 7–9.

157. Усков І.В. Розвиток місцевих фінансів в умовах проведення бюджетно-податкових реформ / І. В. Усков // Економіка. Фінанси. Право. – 2014. – № 5. – С. 3–7.

158. Усков І.В. Сутність і основні напрями розвитку бюджетної політики на місцевому рівні / І. В. Усков // Агросвіт. – 2011. – № 9. – С. 32–36.

159. Федосов В. М. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії / В.М. Федосов, Т.С. Бабич // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 3–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_1_2.

160. Фіскальна політика: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* Європейського союзу. / Міністерство юстиції України, 2009. – 95 с.

161. Харченко Н.В. Фіскальна політика як економічна функція держави / Н.В. Харченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011.– № 1. (45). – С. 54–59.

162. Хейне П. Экономический способ мышления. / П. Хейне. – М.: Catallaху, 1997. – 704с.

163. Центр громадської експертизи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/CenterForPublicExpertise/?hc_ref=PAGES_ТІМЯELINE&fref=nf

164. Чепикова Е.М. Современные направления исследований фискальной политики/ Е.М. Чепикова // Вестник Белорусского государственного экономического университета. – 2006. – № 1. – С. 11–16.

165. Чепурко В.О. Розвиток теорії державного боргу та сучасні аспекти політики його управління / В.О. Чепурко // Науковий вісник ХДУ. – 2016. – Вип. 20. – Ч. 2. – С. 157–161.

166. Чернявський О. П. Інфляція в Україні за умов фінансової кризи / О. П. Чернявський, Т.П. Гудзь // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – №38. – С. 180–183.

167. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 24–33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_10_3.

168. Шаптала Н. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 3. – С. 92–99.

169. Шевченко В.М. Принципи фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу / В.М. Шевченко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Том 2. – С. 399–403.

170. Шibaєва Н.В. Бюджетно-податкова політика: теорія та практика застосування в Україні / Н.В. Шibaєва, Т.О. Бабан // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2016. – Вип. 1(20). – С. 147–156.

171. Шикіна Н.А. Бюджетно-податкові важелі як інструмент розвитку економіки / Н.А. Шикіна, І.В. Мамонтова // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 345–348.

172. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В.Старка. – К.: Видавничий дім «Києво-могилянська академія», 2011. – 242 с.

173. Щава Р. П. Проблеми фіскальної політики в глобальних парадигмах економічного світового розвитку // Бізнес Інформ. – 2015. – №2. – С. 68–72.

174. Юозайтене Л. Фискальная политика Литвы [Електронний ресурс] / Л. Юозайтене, С. Жичкене // Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость: мат. VI Междунар. научн.-практ. конф., Минск, 15–16.05.2013 г. / [редкол.: В.Н. Шимов (отв. ред.) и др.] ; М-во образования Респ. Беларусь, УО "Белорусский гос. экон. ун-т". – Минск: БГЭУ, 2013. – Т. 2. – С. 77–79.

175. Юрій С.І. Фіскальна і стимулююча ефективність спрощених режимів оподаткування для приватних підприємців / С.І. Юрій, О.Р. Квасовський // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 63–70.

176. Януль І. Є. Особливості формування бюджету розвитку місцевих бюджетів України / І. Є. Януль // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2005. – № 80. – С. 29–30.

177. A theory of fiscal policy. Self-sustaining stimulus [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access: <http://www.economist.com/node/21551069>

178. Barro R. Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth / R. Barro // Journal of Political Economy, 1990. – № 98. – p. 103–125.

179. Baskaran T. Fiscal Federalism, Decentralization, and Economic Growth: A Meta-Analysis / T. Baskaran, L. P. Feld, J. Schnellenbach // Economic Inquiry. – 2016. – № 54(3). – P. 1445–1463.

180. Buchanan J. M. Public finance and public choice : two contrasting visions of the state / J. M. Buchanan, R. A. Musgrave. – Cambridge, Mass. : MIT Press., 1999. – 272 p.

181. Buchanan J.M. Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice / James M. Buchanan. - The Collected Works of James M. Buchanan. – 1967. – Vol. 4. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://oll.libertyfund.org/titles/buchanan-the-collected-works-of-james-m-buchanan-vol-4-public-finance-in-democratic-process>

182. Budżet państwa. Finanse publiczne. Działalność. Ministerstwo Finansów [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne/budzet-panstwa/ustawy-budzetowe>

183. Bundesministerium der Finanzen [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Home/home.html>

184. Central Intelligence Agency [[Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>

185. Chari V.V. Optimal Fiscal and Monetary Policy / V.V. Chari, P. Kehoe // Handbook of Macroeconomics, 1999. –Vol. – 1. – Part C. – P. 1671–1745.

186. Christiano L. When Is the Government Spending Multiplier Large? / L. Christiano, M. Eichenbaum, S. Rebelo // Journal of Political Economy, University of Chicago Press, 2011. – vol. 119(1). – P. 78–121.

187. Datensammlung zur Steuerpolitik. / Bundesministerium der Finanzen, Februar 2016 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.bundesfinanzministerium.de/Content/DE/Downloads/Broschueren_Bestellservice/2016-04-04-datensammlung-zur-steuerpolitik-2015.pdf?__blob=publicationFile&v=11

188. Department of Finance. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www1.nyc.gov/site/finance/index.page>

189. Ease of doing business index. Data. The World Bank Group. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://data.worldbank.org/indicator/IC.BUS.EASE.XQ?view=chart>

190. Eurostat [Electronic resource]. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

191. Financial policies. Glossary of statistical terms [Electronic resource] / Organisation for Economic Co-operation and Development. – Mode of access: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4469>.

192. Hazlitt H. The Failure of the «New Economics»: An Analysis of the Keynesian Fallacies / H. Hazlitt. – D. Van nostrand company, 1959. – 458 p.

193. Hemming R. The effectiveness of fiscal policy in stimulating economic activity – a review of the literature / R. Hemming, M. Kell, S. Mahfouz // International Monetary Fund. – 2002. – 52 p.

194. Index of economic freedom [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>.

195. Kaplan D.R. Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos / D.R. Kaplan. Vintage; Reprint edition. – 2003. – 224 p.

196. Lansing K.J. Optimal Fiscal Policy in a Business Cycle Model with Public Capital / V.V. Chari // Canadian Journal of Economics. – 1998. – Vol. 31. – №. 2. – P. 337–364.

197. Modern determinants of fiscal policy: local and international dimension. Monograph. / edited by Doctor of Economics, Prof. A. Krysovaty, Doctor of Economics, Prof. A. Gospodarowicz. – Wroclaw: 2016. – 282 pages.

198. Mogil N. Canada's Fiscal Policy Shift / N. Mogil // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://soberlook.com/2016/03/canadas-fiscal-policy-shift.html>.

199. Rogoff K. Equilibrium Political Business Cycles / K. Rogoff // American Economic Review. – 1990. – Vol. 80. – №. 1. – P. 21–36.

200. Tcherneva R. P. The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View? [Electronic resource] / R. P. Tcherneva // The Levy Economics Institute. Working Paper. – 2008. – № 539. – 49 p. – Mode of access: <http://hdl.handle.net/10419/31525>.

201. Telnova H. Government debt as a contradictory factor of economic growth / H. Telnova // Journal of life economics. – 2016. – № 10. – C. 49–58.

202. The Economy and Economic Policy. Why Monetary Policy Matters: A Canadian Perspective. Books and Monographs. Publications. Bank of Canada [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bankofcanada.ca/publications/books-and-monographs/why-monetary-policy-matters/1-economy/>

203. The Global Competitiveness Index. The World Economic Forum. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.weforum.org/reports>

204. The Global Innovation Index [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.globalinnovationindex.org/>

205. The World Factbook. Resources. Publications. Library. Home. Central Intelligence Agency. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

206. Tiebout Ch. M. A Pure Theory of Local Expenditures. / Ch. M. Tiebout // The Journal of Political Economy The University of Chicago Press, 1956. – Vol. 64. – № 5. – pp. 416-424.

207. Transparency International Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ti-ukraine.org/>

208. U.S. Bureau of Labor Statistics [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.bls.gov/>

209. Wernik A. Finanse publiczne i polityka fiskalna w Polsce na przełomie lat 2013–2014 r. [Electronic resource] / A. Wernik // Akademia Finansów i Biznesu Vistula. – 2014. – №36. – 71–84. – Mode of access: <http://citeweb.info/20141816601>

210. Worldwide Governance Indicators. The World Bank. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

211. Wren-Lewis S. Macroeconomic Policy in Light of the Credit Crunch: The Return of Counter-cyclical Fiscal Policy? / S. Wren-Lewis // Oxford Review of Economic Policy. – 2010. – Vol. 26. – № 1. – P. 71–86.

212. Zhao X. The Optimal Fiscal Policy in the Fiscal Decentralized Economy with Asymmetric Information / X. Zhao, L. Gong, H.-F. Zou // School of Economics, Peking University, 2013. – 19 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Доходи бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя

Рік	2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн	
	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст
Податкові надходження	18308,2	-287,1	23588,8	5280,58	30931,6	7342,8	44593,4	13661,8	59281,4	14688	59157,6	-123,83
Неподаткові надходження	2190,51	-246,02	3541,67	1351,16	4795,73	1254,06	6441,38	1645,65	7689,38	1248	7759,08	69,7
Доходи від операцій з капіталом	1683,48	658,594	2078,77	395,29	2663,55	584,78	4603,53	1939,98	4577,06	-26,47	2593,07	-1983,99
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	-	0	-	0	-	0	-	0	-	0	-	-
Цільові фонди	602,7	81,9863	1107,02	504,32	1474,67	367,65	2710,74	1236,07	2324,25	-386,49	1525,96	-798,29
Разом доходів¹	22784,9	207,473	30316,2	7531,34	39865,5	9549,29	58349	18483,5	73872,1	15523,1	71035,7	-2836,41
Офіційні трансферти:	16819,4	5090,26	23361,1	6541,69	34150,3	10789,22	48701,5	14551,2	63583,2	14881,7	63523,8	-59,42
<i>з них</i>												
Дотації	9310,07	2828,95	9310,07	0	18120,6	8810,53	23306,4	5185,83	30439,3	7132,83	36058,5	5619,23
Базова дотація*				0		0		0		0		0
Стабілізаційна дотація*				0		0		0		0		0
Субвенції	7345,47	2126,98	8912,25	1566,78	18120,6	9208,35	21348,6	3227,97	28674,4	7325,8	26121,6	-2552,75
<i>з них</i>												
Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)	0	-	0	0	1879,37	1879,37	40455,6	38576,2	4470,45	-35985,2	1343,64	-3126,81
Всього доходів:	39604,3	-	53677,3	14073	75895,2	22217,87	107050	31155,3	137455	30404,8	134559	-2895,83

Рік	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн		млн. грн	
	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст	факт	приріст
Податкові надходження	67575,6	8417,99	73086,9	5511,35	85852	12765,12	91191,1	5339,04	87333,7	-3857,37	98218,4	10884,7
Неподаткові надходження	8769,24	1010,16	10915,9	2146,61	12635,7	1719,85	12127,8	-507,86	12257,5	129,66	20148	7890,45
Доходи від операцій з капіталом	2556,27	-36,8	1829,84	-726,43	1754,32	-75,52	1381,56	-372,76	1127,7	-253,86	1628,14	500,44
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	–		–		0,22	0,22	–	-0,22	–	0	81,85	81,85
Цільові фонди	1614,7	88,74	822,74	-791,96	571,56	-251,18	470,6	-100,96	382,2	-88,4	403,92	21,72
Разом доходів¹	80515,8	9480,09	86655,3	6139,57	100814	14158,49	105171	4357,24	101101	-4069,97	120480	19379,1
Офіційні трансферти:	78881,3	15357,6	94875	15993,7	124460	29584,6	115848	-8611,3	130601	14752,6	173980	43379,1
<i>з них</i>		0		0		0		0		0		0
Дотації	44223,2	8164,73	48113,6	3890,35	60626,3	12512,71	61220,4	594,09	64434,4	3214,03	7276,88	-57157,5
Базова дотація*		0		0		0		0		0	5261,88	5261,88
Стабілізаційна дотація*		0		0		0		0		0	2000	2000
Субвенції	33543	7421,37	46761,5	13218,5	63833,3	17071,88	54628	-9205,4	66166,6	11538,7	166703	100536,5
<i>з них</i>												
Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)	1115,14	-228,5	0	-1115,1	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього доходів:	159397	24837,7	181530	22133,3	225273	43743,08	221019	-4254,1	231702	10682,6	294460	62758,2

Примітки. – не плановано; 1 – без урахування міжбюджетних трансфертів; * – з 2015 р. в рамках децентралізації.

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [44; 108].

Відносний показник структури доходів бюджетів АР Крим, областей, м. Києва та м. Севастополя

Стаття	Рік										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Відносний показник структури (від фактичної величини) без міжбюджетних трансфертів, %											
Податкові надходження	77,81	77,59	76,43	80,25	83,28	83,93	84,34	85,16	86,71	86,38	81,52
Неподаткові надходження	11,68	12,03	11,04	10,41	10,92	10,89	12,60	12,53	11,53	12,12	16,72
Доходи від операцій з капіталом	6,86	6,68	7,89	6,20	3,65	3,17	2,11	1,74	1,31	1,12	1,35
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій 2012	–	–	–	–	–	–	–	0,0002	–	–	0,07
Цільові фонди	3,65	3,70	4,65	3,15	2,15	2,01	0,95	0,57	0,45	0,38	0,34
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Відносний показник структури (від фактичної величини) без міжбюджетних трансфертів, %											
Податкові надходження	44	40,8	41,66	43,13	43,96	42,39	40,26	38,11	41,26	37,69	33,36
Неподаткові надходження	6,6	6,3	6,02	5,59	5,77	5,50	6,01	5,61	5,49	5,29	6,84
Доходи від операцій з капіталом	4,3	3,5	4,30	3,33	1,93	1,60	1,01	0,78	0,63	0,49	0,55
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	–	–	–	–	–	–	–	0,0000 96	–	–	0,03
Цільові фонди	2,1	1,9	2,53	1,69	1,13	1,01	0,45	0,25	0,21	0,16	0,14
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	56,5	52,5	54,51	53,74	52,79	50,51	47,74	44,75	47,58	43,63	40,92
Офіційні трансферти	43,5	45	45,49	46,26	47,21	49,49	52,26	55,25	52,42	56,37	59,08
Дотації	23,5	23,9	21,77	22,14	26,80	27,74	26,50	26,91	27,70	27,81	2,47
Субвенції	16,6	16,6	19,94	20,86	19,41	21,04	25,76	28,34	24,72	28,56	56,61
з них Кошти, одержані із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)	–	2,5	37,79	3,25	1,00	0,70	–	–	–	–	–
Всього доходів:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Примітки. – не плановано.

Джерело: розраховано на основі даних [44; 108].

Видатки бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя

Стаття видатків	Рік									
	2006		2007		2008		2009		2010	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Загальнодержавні функції	3745,45	7,6	7364,248	7,63	9059,676	7,14	8305,573	6,53	10208,17	6,72
Громадський порядок, безпека та судова влада	45,98	0,2	129,9791	0,13	2209,785	1,74	186,8943	0,15	254,9132	0,17
Економічна діяльність	9143,55	9,1	10774,65	11,17	12629,34	9,96	6458,72	5,08	7802,406	5,13
Охорона навколишнього природного середовища	49,52	0,4	432,2438	0,45	534,5137	0,42	714,4841	0,56	579,6981	0,38
ЖКГ	7417,67	10,3	5176,497	5,37	8524,524	6,72	7227,429	5,68	4586,852	3,02
Охорона здоров'я	15328	20,6	20396,54	21,15	26194,39	20,65	29029,95	22,83	35986,35	23,67
Духовний та фізичний розвиток	3234,29	3,9	3700,02	3,84	4998,524	3,94	5113,522	4,02	6359,844	4,18
Освіта	20805,9	28,6	29183,9	30,26	39405,1	31,07	42847,88	33,7	51018,52	33,56
Соціальний захист та соціальне забезпечення	10056,4	14,7	19296,99	20,01	23271,42	18,35	27257,79	21,44	35223,56	23,17
Стаття видатків	Рік									
	2011		2012		2013		2014		2015	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
Загальнодержавні функції	9878,178	5,54	10579,54	4,78	11601,14	5,32	11020,03	4,93	14525,68	5,25
Громадський порядок, безпека та судова влада	222,4633	0,12	211,408	0,1	218,3178	0,1	245,5446	0,11	319,5553	0,12
Економічна діяльність	12352,51	6,93	12981,4	5,87	9458,61	4,33	9226,849	4,13	19121,93	6,9
Охорона навколишнього природного середовища	882,2716	0,49	1162,502	0,53	999,1683	0,46	884,7128	0,4	1476,724	0,53
ЖКГ	8355,1	4,69	19679,92	8,9	7607,835	3,49	17696,98	7,92	15678,94	5,66
Охорона здоров'я	38737,76	21,73	47095,43	21,29	48689,43	22,31	46569,26	20,84	59550,7	21,5
Духовний та фізичний розвиток	6924,44	3,88	8151,155	3,68	8549,293	3,92	8985,305	4,02	9609,187	3,47
Освіта	59020,81	33,11	71317,71	32,24	74595,62	34,18	71431,67	31,96	84007,79	30,33
Соціальний захист та соціальне забезпечення	41894,54	23,5	50052,47	22,62	56515,33	25,9	57446,44	25,7	72638,9	26,23

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [44; 108].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Показники децентралізації фінансових ресурсів

Показники	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Коефіцієнт децентралізації видатків</i>	43,20	42,67	41,02	41,36	40,23
Видатки місцевих бюджетів України	75,82	96,46	126,83	127,14	152,02
Видатки зведеного бюджету України	175,51	226,05	309,20	307,40	377,84
<i>Коефіцієнт децентралізації податкових надходжень</i>	24,60	27,65	26,10	28,43	28,82
Податкові надходження місцевих бюджетів України	30,93	44,59	59,28	59,16	67,58
Податкові надходження зведеного бюджету України	125,74	161,26	227,16	208,07	234,45
<i>Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків</i>	44,83	44,52	42,64	42,70	41,48
Видатки місцевих бюджетів України	75,82	96,46	126,83	127,14	152,02
Видатки зведеного бюджету Українина оборону	169,11	216,64	297,47	297,74	366,50
<i>Коефіційєнт децентралізації доходів</i>	22,41	26,53	24,80	26,02	25,60
Доходи місцевих бюджетів України	38,50	58,35	73,87	71,04	80,52
Доходи зведеного бюджету України	171,80	219,94	297,89	272,97	314,51
Показники	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Коефіцієнт децентралізації видатків</i>	42,77	44,92	43,14	42,73	40,73
Видатки місцевих бюджетів України	178,27	221,23	218,24	223,51	276,94
Видатки зведеного бюджету України	416,85	492,45	505,84	523,13	679,87
<i>Коефіцієнт децентралізації податкових надходжень</i>	21,84	23,81	25,76	23,76	19,35
Податкові надходження місцевих бюджетів України	73,09	85,85	91,19	87,33	98,22
Податкові надходження зведеного бюджету України	334,69	360,57	353,97	367,51	507,64
<i>Модифікований коефіцієнт децентралізації видатків</i>	44,17	46,29	44,45	45,08	44,11
Видатки місцевих бюджетів України	178,27	221,23	218,24	223,51	276,94
Видатки зведеного бюджету Українина оборону	403,61	477,97	491,00	495,76	627,86
<i>Коефіційєнт децентралізації доходів</i>	21,74	22,63	23,75	22,17	18,48
Доходи місцевих бюджетів України	86,66	100,81	105,17	101,10	120,48
Доходи зведеного бюджету України	398,55	445,53	442,79	456,07	652,03

Джерело: розраховано на основі даних [44; 108].

Додаток В

Таблиця В.1

Вхідні дані кореляційного аналізу середнього показника ВРП по Україні та видатків місцевого бюджету України

Роки	ВРП (у фактичних цінах), млрд грн	Загальнодержавні функції	Громадський порядок, безпека та судова влада	Економічна діяльність	Охорона навколишнього природного середовища
	Y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
2011	1302,1	9,88	0,22	12,35	0,88
2012	1459,1	10,58	0,21	12,98	1,16
2013	1522,7	11,60	0,22	9,46	1,00
2014	1586,915	11,02	0,25	9,23	0,88
2015	1988,544	14,53	0,32	19,12	1,48
Роки	Охорона здоров'я	Соціальний захист та соціальне забезпечення	Житлово-комунальне господарство	Освіта	ІСЦ
	x ₅	x ₆	x ₇	x ₈	x ₉
2011	38,74	41,89	8,36	59,02	108
2012	47,10	50,05	19,68	71,32	100,6
2013	48,69	56,52	7,61	74,60	99,7
2014	46,57	57,45	17,70	71,43	112,1
2015	59,55	72,64	15,68	84,01	148,7

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [27; 44].

Таблиця В.2

Матриця нормалізації значень

Y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆	x ₇	x ₈	x ₉
0	0	0,102224383	0,315880564	0	0	0	0,0619	0	0,169388
0,228714943	0,150910703	0	0,379435697	0,471409321	0,40156136	0,265347	1	0,492132	0,018367
0,321366346	0,37072788	0,102224383	0,023421888	0,19664577	0,47814796	0,47556	0	0,623317	0
0,414913671	0,245692493	0,31564896	0	0,004106565	0,37628049	0,505846	0,835741	0,496693	0,253061
1	1	1	1	1	1	1	0,668575	1	1

Матриця кореляції

	Y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆	x ₇	x ₈	x ₉
Y	1									
x ₁	0,970407383	1								
x ₂	0,995860552	0,9461109	1							
x ₃	0,833125522	0,832849463	0,802292477	1						
x ₄	0,778397437	0,817280227	0,733719041	0,985991581	1					
x ₅	0,95737013	0,988186383	0,927512817	0,905602597	0,895761145	1				
x ₆	0,9852667	0,973572658	0,980503155	0,743872998	0,696664143	0,93724761	1			
x ₇	0,030180685	-0,162057314	0,075422305	0,276450354	0,169417286	-0,07191305	-0,12199	1		
x ₈	0,945288708	0,994765157	0,91236617	0,852351099	0,852221789	0,99268448	0,945315	-0,1893	1	
x ₉	0,990658766	0,933884754	0,993490739	0,854793914	0,785099607	0,93209977	0,956175	0,16586	0,904476	1

Додаток Д

Таблиця Д.1

Приріст видатків соціального захисту та соціального забезпечення зведеного бюджету України

Показник	Період, роки							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	показник абсолютного приросту, млн. грн.							
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	798,99	83,87	1 156,90	778,52	1 430,10	1 077,51	278,17	738,48
Соціальний захист пенсіонерів	16 642,01	7 839,10	16 677,19	-5511,33	6 626,18	18 984,22	-7 450,96	19 774,43
Соціальний захист ветеранів війни та праці	19,80	91,58	497,48	158,41	601,29	-386,16	-197,79	681,01
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	2 781,26	3 415,92	5 496,11	4 372,45	5 016,47	5 832,94	688,53	80,54
Соціальний захист безробітних	-90,47	-1,64	0,77	15,00	373,38	-142,84	-198,65	4,15
Допомога у вирішенні житлового питання	-414,91	-741,10	894,88	603,85	824,82	-920,08	-82,21	12 916,44
<i>Допомога на утримання житла</i>	-215,75	9,04	319,56	645,67	–	–	–	–
<i>Допомога на забезпечення житлом</i>	-199,16	-750,14	575,31	-41,82	–	–	–	–
Соціальний захист інших категорій населення	5 826,81	-5 903,73	665,33	600,56	4 949,14	-4 587,22	-165,29	3 044,74
Дослідження і розробки у сфері соціального захисту	3,75	-1,73	2,31	-5,52	3,27	-0,79	-0,98	-3,20
Інша діяльність у сфері соціального захисту	-14,84	-76,65	368,54	-112,05	47,48	-101,87	71,27	1 098,56

Джерело: розраховано на основі даних [27].

Показники призначеної місячної пенсії пенсіонерам в Україні

Роки	Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, які перебувають на обліку в органах Пенсійного фонду								Кількість пенсіонерів	
	середній розмір пенсії		у тому числі:							
	грн	приріст	пенсія за віком, грн	приріст	пенсія за інвалідністю, грн	приріст	пенсія у разі втрати годувальника, грн	приріст	тис.	приріст
2000	68,9	8,2	69,3	9,2	82,3	6,4	52	4,2	14529,8	9,5
2001	83,7	14,8	85,2	15,9	94,5	12,2	61	9	14446,6	-83,2
2002	122,5	38,8	127,1	41,9	129,7	35,2	85,5	24,5	14423,1	-23,5
2003	136,6	14,1	141,8	14,7	142,4	12,7	95,9	10,4	14375,9	-47,2
2004	182,2	45,6	194,3	52,5	170,9	28,5	120,2	24,3	14347,6	-28,3
2005	316,2	134	323,8	129,5	305,2	134,3	262,9	142,7	14065,1	-282,5
2006	406,8	90,6	417,7	93,9	393,2	88	302,8	39,9	14050	-15,1
2007	478,4	71,6	497	79,3	435,8	42,6	339,3	36,5	13936,8	-113,2
2008	776	297,6	798,9	301,9	624,4	188,6	517,5	178,2	13819	-117,8
2009	934,3	158,3	942,7	143,8	780,7	156,3	696,6	179,1	13749,8	-69,2
2010	1032,6	98,3	1039,6	96,9	884,6	103,9	807,9	111,3	13721,1	-28,7
2011	1151,9	119,3	1156	116,4	1033,8	149,2	940	132,1	13738	16,9
2012	1253,3	101,4	1252,4	96,4	1164,3	130,5	1053,8	113,8	13820,5	82,5
2013	1470,7	217,4	1464,3	211,9	1359,2	194,9	1252,8	199	13639,7	-180,8
2014	1526,1	55,4	1521,6	57,3	1406,5	47,3	1303,8	51	13533,3	-106,4
2015	1581,5	55,4	1573	51,4	1432,1	25,6	1433,1	129,3	12147,2	-1386,1
2016	1699,5	118	1690,3	117,3	1545,2	113,1	1640,3	207,2	12296,5	149,3

Джерело: сформовано та розраховано на основі [44].

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Вхідні дані для побудови кореляційно-регресійної залежності показника ВРП та видатків місцевих бюджетів України

млрд. грн

Роки	Вінницька область		Волинська область		Дніпропетровська область		Донецька* область		Житомирська область		Закарпатська область	
	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки
2011	29,1	5,99	17,6	4,30	140	13,26	161	17,03	21,9	4,99	18,1	4,66
2012	33	7	20	5	148	16	170,8	21,93	24,8	6,04	21,4	5,50
2013	36,2	8	20,6	6	152,9	16	164,9	20,37	25,7	6,44	21,4	6,01
2014	43,99	9	24,195	6	176,54	18	119,983	16,30	29,815	7,09	24,12	6,48
2015	59,871	11	31,688	8	215,206	25	115,012	13,9015	38,425	8,78445	28,952	8,49
Роки	Запорізька область		Івано-Франківська область		Київська область		Кіровоградська область		Луганська* область		Львівська область	
	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки
2011	49,5	6,92	26,8	5,40	59,2	7,07	20	3,96	57,2	7,82	52,1	9,35
2012	54,8	8,21	32,3	6,64	69,7	8,50	22,1	4,71	58,8	9,81	62	10,90
2013	54,4	8,41	33,2	6,85	68,9	8,53	25,3	4,92	55,1	9,38	63,3	11,71
2014	65,968	8,97	37,643	7,51	79,561	9,29	28,758	5,31	31,393	6,44	72,923	12,95
2015	89,061	12,12	45,854	9,72	104,03	13,01	38,447	6,97	23,849	4,48	94,69	18,05
Роки	Миколаївська область		Одеська область		Полтавська область		Рівненська область		Сумська область		Тернопільська область	
	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки
2011	27,6	4,42	61,5	9,04	52,3	5,76	19,3	4,93	22,9	4,25	16,3	4,01
2012	29,2	5,38	64,7	10,55	56,6	7,02	21,8	5,73	24,9	5,04	18	4,71
2013	32	5,57	69,8	10,67	58,5	7,07	22	6,19	26,8	5,26	18,1	5,07
2014	35,408	5,98	74,934	12,15	69,831	7,58	28,724	6,84	30,397	5,78	21,676	5,53
2015	48,195	7,77	99,761	15,95	95,867	10,65	35,252	8,45	41,567	7,76	26,656	7,04

Продовження табл. Ж.1

Роки	Харківська область		Херсонська область		Хмельницька область		Черкаська область		Чернівецька область		Чернігівська область	
	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки	ВРП	Видатки
2011	76,9	9,96	18,4	4,00	22,8	5,22	27	4,94	12	3,46	21,2	4,05
2012	82,2	11,87	19,4	4,78	26,2	6,10	31,3	5,95	13,2	4,10	23,9	4,91
2013	85,3	11,75	20,8	5,00	26,4	6,46	33,1	6,04	13,8	4,43	24,2	4,91
2014	96,596	14,25	23,25	5,57	32,162	7,00	38,466	6,68	15,049	4,71	28,156	5,57
2015	124,843	17,45	32,215	6,85	41,088	9,09	50,843	8,72	18,506	5,88	36,966	7,10

Примітки: * – дані 2014 р. та 2015 р. наведено без урахування частини зони проведення АТО.

Джерело: сформовано на основі даних [27].

Додаток 3

Таблиця 3.1

Структура сукупних витрат домогосподарств України

Показники, %	Роки															
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Споживчі сукупні витрати</i>	93,3	93,7	92,8	93,3	92,6	91,1	90,5	90	86,2	87,8	90	90,2	90,9	90,3	91,6	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	64	61,6	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50	51,6	51,3	50,2	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3	2,8	2,6	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	26,3	29,3	31,1	31,9	32,3	31,6	34,7	36	35,1	34,6	35,1	35,5	37,2	36,7	36,3	36,5
в тому числі																
одяг і взуття	–	–	5,4	5,3	5,7	5,7	5,8	5,9	5,9	5,6	6,1	5,8	6,1	6	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	–	–	10,5	10,4	9,7	8,5	9,6	10,9	9,1	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	–	–	1,7	2	2,3	2,6	2,8	2,9	2,8	2,3	2,4	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	–	–	3	2,8	2,8	2,5	2,5	2,5	2,7	3,1	3,1	3,1	3,4	3,4	3,6	3,7
транспорт	–	–	3	3,3	3	3	3,7	3,4	4	3,8	3,7	4	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	–	–	1,3	1,5	1,8	2,1	2,6	2,6	2,3	2,5	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	–	–	1,9	2,3	2,4	2,6	2,4	2,4	2,5	1,8	1,8	2	2	2,1	1,8	1,5
освіта	–	–	1,2	1,1	1,3	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	–	–	1,1	1,4	1,6	1,7	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	–	–	2	1,8	1,7	1,8	1,7	1,8	2,1	2,3	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7
<i>Неспоживчі сукупні витрати</i>	6,7	6,3	7,2	6,7	7,4	8,9	9,5	10	13,8	12,2	10	9,8	9,1	9,7	8,4	7,1
<i>Всього</i>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	6,9	9,0	9,2	8,7	7,7	6,4	7,1	8,5	6,6	7,7	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2

– інформація відсутня

Джерело: [44].

Додаток К

Таблиця К.1

Основні показники діяльності банків України протягом 2008–2016 рр.

Назва показника	Період, роки								
	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
<i>Кількість діючих банків</i>	175	184	182	176	176	176	180	163	117
<i>з них: з іноземним капіталом</i>	47	53	51	55	53	53	49	51	41
<i>у т.ч. зі 100% іноземним капіталом</i>	17	17	18	20	22	22	19	19	17
<i>Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %</i>	35	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34	32,5	43,3
Кредити надані з них:	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	1 006 358	965 093
кредити, що надані суб'єктам господарювання	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	698 777	802 582	785 918
кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	167 773	179 040	152 371
Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 168 829	1 150 672
з них:									
кошти суб'єктів господарювання	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	234 948	261 372	317 626
з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	104 722	102 527	96 176
кошти фізичних осіб	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	433 726	416 371	389 060
з них: строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	350 779	319 121	281 462

Джерело: складено на основі [142].

Додаток Л

Таблиця Л.1

Показник валового регіонального продукту, млрд. грн.

Регіони України	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	441,5	544,2	720,7	948,1	913,3	1082,6	1302,1	1459,1	1522,7	1586,915	1988,544
АР Крим	12,8	16,0	20,9	27,4	27,4	32,4	38220,0	44,5	46,4	–	–
Вінницька	10,2	12,4	15,4	20,1	20,1	23,6	29,1	33,0	36,2	43,99	59,871
Волинська	6,6	7,7	10,1	12,8	12,2	14,4	17,6	20,0	20,6	24,195	31,688
Дніпропетровська	41,2	52,3	71,2	104,7	93,3	116,1	140,0	148,0	152,9	176,54	215,206
Донецька	58,0	72,4	92,1	117,6	103,7	129,0	161,0	170,8	164,9	119,983	115,012
Житомирська	7,4	8,8	11,1	15,0	14,7	18,7	21,9	24,8	25,7	29,815	38,425
Закарпатська	6,7	8,2	10,5	13,2	12,5	15,3	18,1	21,4	21,4	24,12	28,952
Запорізька	20,0	24,8	33,2	42,4	37,4	42,7	49,5	54,8	54,4	65,968	89,061
Івано-Франківська	9,6	11,3	13,9	17,9	17,2	20,4	26,8	32,3	33,2	37,643	45,854
Київська	15,4	19,2	26,2	35,7	37,5	45,0	59,2	69,7	68,9	79,561	104,03
Кіровоградська	6,9	8,2	10,0	14,0	13,4	15,7	20,0	22,1	25,3	28,758	38,447
Луганська	19,7	24,2	32,3	43,0	38,5	45,5	57,2	58,8	55,1	31,393	23,849
Львівська	17,2	21,5	28,0	35,5	36,0	41,7	52,1	62,0	63,3	72,923	94,69
Миколаївська	9,6	11,9	14,8	19,4	20,3	24,1	27,6	29,2	32,0	35,408	48,195
Одеська	20,8	24,9	33,1	47,0	48,6	53,9	61,5	64,7	69,8	74,934	99,761
Полтавська	18,1	22,2	28,4	34,1	33,6	44,3	52,3	56,6	58,5	69,831	95,867
Рівненська	7,3	8,9	11,2	14,1	13,5	15,9	19,3	21,8	22,0	28,724	35,252
Сумська	8,0	9,6	12,3	16,2	16,1	18,3	22,9	24,9	26,8	30,397	41,567
Тернопільська	5,1	6,5	8,3	10,6	11,2	12,7	16,3	18,0	18,1	21,676	26,656
Харківська	25,6	32,0	43,9	59,4	58,9	65,3	76,9	82,2	85,3	96,596	124,843
Херсонська	6,5	7,6	9,0	13,2	13,4	15,6	18,4	19,4	20,8	23,25	32,215
Хмельницька	8,0	9,6	12,3	16,1	15,8	18,1	22,8	26,2	26,4	32,162	41,088
Черкаська	9,0	11,0	13,7	19,1	18,7	22,4	27,0	31,3	33,1	38,466	50,843
Чернівецька	4,2	5,1	6,7	8,8	8,5	9,9	12,0	13,2	13,8	15,049	18,506
Чернігівська	7,6	9,0	11,5	14,9	14,6	17,0	21,2	23,9	24,2	28,156	36,966
м. Київ	77,1	95,3	135,9	169,6	169,5	196,6	223,8	275,7	312,6	357,377	451,7
м. Севастополь	2,8	3,8	4,9	6,3	6,5	7,8	9,4	9,9	11,1	–	–

Джерело: складено на основі даних [44]..

Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)

Регіони України	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Україна	9372	11630	15496	20495	19832	23600	28488	32002	33473	36904	46413
АР Крим	6460	8101	10574	13898	13933	16507	19467	22675	23595	–	–
Вінницька	5966	7328	9159	12061	12145	14332	17768	20253	22303	27249	37270
Волинська	6285	7397	9711	12340	11796	13916	16993	19249	19817	23218	30387
Дніпропетровська	11909	15239	20868	30918	27737	34709	42068	44650	46333	53749	65897
Донецька	12490	15725	20197	26028	23137	28986	36446	38907	37830	27771	26864
Житомирська	5554	6636	8485	11545	11419	14616	17184	19551	20286	23678	30698
Закарпатська	5373	6576	8452	10626	10081	12278	14455	17088	17044	19170	22989
Запорізька	10683	13369	18022	23232	20614	23657	27567	30656	30526	37251	50609
Івано-Франківська	6916	8157	10055	12940	12485	14814	19386	23379	24022	27232	33170
Київська	8673	10918	15033	20593	21769	26140	34420	40483	39988	46058	60109
Кіровоградська	6394	7723	9546	13515	13096	15533	19918	22082	25533	29223	39356
Луганська	8131	10085	13628	18338	16562	19788	25067	25950	24514	14079	10778
Львівська	6657	8351	10915	13902	14093	16353	20490	24387	24937	28731	37338
Миколаївська	7801	9769	12227	16175	17050	20276	23402	24838	27355	30357	41501
Одеська	8619	10379	13827	19638	20341	22544	25748	27070	29118	31268	41682
Полтавська	11574	14330	18500	22476	22337	29652	35246	38424	39962	48040	66390
Рівненська	6269	7724	9695	12217	11699	13785	16735	18860	19003	24762	30350
Сумська	6497	7848	10249	13622	13631	15711	19800	21722	23517	26943	37170
Тернопільська	4603	5819	7510	9688	10240	11713	15055	16644	16819	20228	24963
Харківська	9025	11353	15645	21294	21228	23639	27966	29972	31128	35328	45816
Херсонська	5713	6744	8122	11944	12256	14346	16990	17910	19311	21725	30246
Хмельницька	5764	7023	9100	11932	11780	13602	17260	19920	20165	24662	31660
Черкаська	6681	8209	10331	14581	14393	17325	21082	24558	26168	30628	40759
Чернівецька	4654	5650	7369	9771	9383	10939	13228	14529	15154	16552	20338
Чернігівська	6474	7714	10081	13213	13121	15406	19357	22096	22603	26530	35196
м. Київ	28780	35210	49795	61592	61088	70424	79729	97429	109402	124163	155904
м. Севастополь	7452	10079	12961	16592	16966	20455	24564	25872	28765	–	–

Джерело: складено на основі даних [44].

Додаток М

Таблиця М.1

Індекс економічної свободи

Країна	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальна оцінка											
Україна	55,8	54,4	51,5	51,0	48,8	46,4	45,8	46,1	46,3	49,3	46,9
Показники критеріїв індексу економічної свободи України											
Критерій	Роки										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Захист прав власності	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	20,0
Свобода від корупції	23,0	22,0	26,0	28,0	27,0	25,0	22,0	24,0	23,0	21,9	25,0
Фіскальна свобода	83,0	90,2	83,6	79,0	77,0	77,9	77,3	78,2	78,2	79,1	78,7
Державні витрати	78,6	75,8	53,2	43,0	39,0	41,1	32,9	29,4	29,4	37,5	28,0
Свобода бізнесу	55,0	43,1	43,6	44,4	40,5	38,7	47,1	46,2	47,6	59,8	59,3
Свобода трудових відносин	55,8	53,2	52,8	53,1	52,4	57,7	50,0	51,2	49,9	49,8	48,2
Грошова свобода	76,2	72,9	68,4	69,9	68,1	61,2	63,2	67,7	71,0	78,7	78,6
Свобода торгівлі	76,2	77,2	77,2	82,2	84,0	82,6	85,2	84,4	84,4	86,2	85,8
Інвестиційна свобода	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	15,0
Фінансова свобода	50,0	50,0	50,0	50,0	40,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0

Джерело: складено на основі даних [194].

Додаток Н

Таблиця Н.1

Вхідні дані для побудови кореляційно-регресійної залежності показника ВРП та факторів впливу фіскальної політики

Роки	ВРП ³	Кількість суб'єктів ЄДРПОУ	СРІ	ПН ³	Експорт товарів і послуг	Рівень безробіття ¹	Видатки ³	Рівень тіньової економіки ¹	ВДВ ³	Іноземні інвестиції ³	Видатки на економічну діяльність ³	ІСЦ ^{1,4}
	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁
2005	441,50	1023396	2,6	23,59	40671,60	7,80	53,55	30,30	404,47	9047,00	5,02	113,50
2006	544,20	1070705	2,8	30,93	46159,80	7,40	75,78	29,80	494,99	16,89	6,91	109,10
2007	720,70	1133200	2,7	44,59	58731,20	6,90	96,46	28,80	665,17	21,61	10,77	112,80
2008	948,10	1187020	2,5	59,28	79227,40	6,90	126,83	31,10	866,94	29,54	12,63	125,20
2009	913,30	1228888	2,2	59,16	49825,40	9,60	127,14	39,00	830,18	35616,40	6,46	115,90
2010	1082,60	1258513	2,4	67,58	63729,40	8,80	152,02	38,00	992,18	40053,00	7,80	109,40
2011	1302,10	1294641	2,3	73,09	82574,50	8,60	178,27	34,00	1166,90	44806,00	12,35	108,00
2012	1459,10	1323807	2,6	85,85	82926,60	8,10	221,23	34,00	1262,16	50333,90	12,98	100,60
2013	1522,70	1341781	2,5	91,19	77553,90	7,70	218,24	35,00	1283,81	55296,80	9,46	99,70
2014	1586,92	1372177	2,6	87,33	65422,50	9,70	223,51	43,00	1382,72	58156,90	9,23	112,10
2015	1988,54	1331230	2,7	98,22	47863,70	9,50	276,94	40,00	1689,39	45744,80	19,12	148,70

Примітки. 1 – у %; 2 – дані місцевих бюджетів України, 3 – у млрд. грн., 4 – до попереднього року; ПН – податкові надходження.

Джерело: сформовано та розраховано на основі даних [27; 44; 108].

Таблиця Н.2

Матриця нормалізації значень

Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁
0	0	0,666667	0	0	0,321429	0	0,105634	0	0,155317	0	0,281633
0,066385	0,13564099	1	0,098389915	0,1298829	0,178571	0,09953	0,070423	0,070444	0	0,133667	0,191837
0,180473	0,314822195	0,833333	0,281451328	0,4273956	0	0,192074	0	0,202889	8,11E-05	0,407997	0,267347
0,327463	0,469131059	0,5	0,478263316	0,9124553	0	0,328032	0,161972	0,359919	0,000218	0,539535	0,520408
0,304969	0,589172002	0	0,476604457	0,2166324	0,964286	0,329442	0,71831	0,33131	0,612307	0,101905	0,330612
0,414403	0,674110688	0,333333	0,589401524	0,5456822	0,678571	0,440807	0,647887	0,457386	0,688615	0,197201	0,197959
0,556287	0,777694312	0,166667	0,663250239	0,9916673	0,607143	0,558308	0,366197	0,593368	0,770366	0,519902	0,169388
0,657771	0,861316987	0,666667	0,834296311	1	0,428571	0,750631	0,366197	0,667503	0,865445	0,564503	0,018367
0,698881	0,912850757	0,5	0,90583763	0,8728506	0,285714	0,737217	0,43662	0,684356	0,950807	0,314662	0
0,740389	1	0,666667	0,854150364	0,5857508	1	0,76082	1	0,761332	1	0,298225	0,253061
1	0,882599683	0,833333	1	0,1702071	0,928571	1	0,788732	1	0,786514	1	1

Матриця кореляції

	Y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆	x ₇	x ₈	x ₉	x ₁₀	x ₁₁
Y	1											
x ₁	0,911332531	1										
x ₂	0,006619731	-0,274547	1									
x ₃	0,973352342	0,964832	-0,13261115	1								
x ₄	0,230239319	0,419929	-0,30115019	0,3665474	1							
x ₅	0,567467601	0,625513	-0,37810031	0,5387533	-0,284948	1						
x ₆	0,995489784	0,919742	0,018168137	0,9785107	0,254398	0,555506	1					
x ₇	0,67207534	0,747969	-0,31281634	0,6748623	-0,166864	0,935898	0,660356	1				
x ₈	0,998191071	0,919556	-0,02736692	0,9739409	0,245154	0,586322	0,991755	0,687897	1			
x ₉	0,812169024	0,942254	-0,33640428	0,8697677	0,290089	0,719523	0,833249	0,775944	0,816563	1		
x ₁₀	0,663039666	0,373206	0,290084971	0,554669	0,153574	0,067179	0,63818	0,077825	0,663377	0,161239	1	
x ₁₁	0,334015732	0,019505	0,197225723	0,1831982	-0,477062	0,282607	0,27333	0,269726	0,339857	-0,14018	0,663559	1

Додаток Р

Довідки про впровадження результатів дисертаційної роботи

Додаток Р.1

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ДФС У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

пр. Соборний, 166, м. Запоріжжя, 69107, тел./факс (061) 219-05-15, тел. 219-05-16
e-mail: zp.official@sfs.gov.ua Код ЄДРПОУ 39396146

№ _____

на № 1358-15/02від 16.02 17**ДОВІДКА**
про впровадження результатів досліджень аспіранта
Класичного приватного університету
Морщ Ярославі Ігорівні

Дисертаційна робота «Вплив фіскальної політики на економічний розвиток держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів» виконана на актуальну тему, містить науково-практичні рекомендації щодо посилення ролі фіскальної політики в активізації економічного зростання в умовах реформи фінансової системи.

Висвітлені та сформульовані у роботі наукові доробки Морщ Я.І. сприятимуть розробці та реалізації дієвої економічної політики, яка надасть можливість стимулювати економічний розвиток на місцевому рівні. Слід відзначити, що прикладний інтерес в умовах фінансових реформувань мають пропозиції щодо організаційно-методичного забезпечення стратегії формування фіскальної політики держави та наукового підходу до реалізації фіскальної політики країни за умов посилення ролі органів місцевого самоврядування. Має практичну цінність наведені у роботі пріоритетні напрями формування і реалізації фіскальної політики в умовах децентралізації фінансових ресурсів з метою активізації ділової активності її важелями.

В.о. начальника

Ю.П. Козаченко

Додаток Р.2

№ 212"06" 02 2017 р.

До Спеціалізованої вченої ради

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертації
аспіранта Морщ Ярослави Ігорівни за темою: «Вплив фіскальної
політики на економічний розвиток держави в умовах децентралізації
фінансових ресурсів» у навчальному процесі Класичного приватного
університету**

Основні положення та результати дисертації Морщ Ярослави Ігорівни за темою «Вплив фіскальної політики на економічний розвиток держави в умовах децентралізації фінансових ресурсів» використовують у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Податкова система», «Бюджетна система».

Ректор
Класичного приватного університету

 В.М. Огаренко